

**”Kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät”
– lapsuuden uhkien määrittäminen 2000-luvulla erään kunnan huos-
taanottopäätöksissä**

Marika Aaltonen
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2008

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO	6
2 MITÄ TARKOITETAAN LASTENSUOJELULLA?	8
2.1 Lastensuojelun käsitteestä	8
2.2 Lastensuojelun prosessi.....	12
2.3 Suomalaisen lastensuojelun tunnuslukuja.....	15
3 POSTMODERNI YHTEISKUNTA JA LASTENSUOJELU	18
3.1 Postmodernin yhteiskunnan piirteitä.....	18
3.2 Yhteiskunnan muutokset ja lastensuojelu	21
4 LASTENSUOJELUN EETTINEN YDIN	26
4.1 Lapsen etu	26
4.2 Vanhemmuuteen puuttuminen	28
5 LAPSUUDEN RISKIT JA UHAT	33
5.1 Lapsuuteen liittyvien riskien määrittelyä	33
5.2 Suomalaiseen lapsuuteen liitettyjä riskejä 2000-luvun tutkimuksen ja tilastojen näkökulmasta	37
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	40
6.1 Tutkimuskysymys ja -aineisto	40
6.2 Aineiston analyysimenetelmät	44
6.3 Aineiston analyysi	45
7 TULOKSET	48
7.1 Huostaanotettujen lasten sukupuoli ja ikäjakauma sekä suostumukseen perustuvat/ tahdonvastaiset huostaanotot.....	48
7.2 Hyvää lapsuutta uhkaavat tekijät	51
7.3 Lapsuuden uhat avohuollon aikana.....	54
7.4 Lapsuuden uhkiin vastaaminen	59
7.5 Lapsen edun määrittelyt	66
7.6 Keskivertoasiakkuudet	67
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	71
9 POHDINTA	78
10 LÄHTEET	80

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

AALTONEN MARIKA: ”Kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät”
–lapsuuden uhkien määrittäminen 2000-luvulla erään kunnan huostaanottopäätöksissä

Pro gradu –tutkielma, 85s.

Sosiaalityö

Syyskuu 2008

Ohjaaja: Tarja Pösö

Tutkielman näkökulma on yhteiskunnallis-kulttuurinen, ja sen tarkoituksena on selvittää miltä lapsuuden uhat näyttävät 2000-luvun yhteiskunnassa lastensuojelun ja sen viimesijaisimman toimenpiteen huostaanoton näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää millaiset asiat uhkaavat lasten hyvinvointia ja miten ne heijastavat postmodernia yhteiskuntaa sekä toisaalta sitä mitä haasteita ne nykypäivän lastensuojelulle tuovat. Suomalainen lastensuojelu perustuu hyvinvointipainotteiseen malliin, jossa keskeistä on lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen, ongelmien ennaltaehkäiseminen ja tukitoimien vapaaehtoisuus. Tarkastelemalla lapsuuden uhkia huostaanottojen näkökulmasta voidaan nähdä ne asiat, jotka ovat muodostuneet lapsille niin suuriksi uhiksi, ettei niihin ole peruspalveluiden tai lastensuojelun avohuollon keinoin pystytty vastaamaan.

Tutkimusaineisto on kokonaisaineisto kolmen vuoden ajalta. Se koostuu eräässä eteläsuomalaisessa keskisuuressa kaupungissa vuosina 2005–2007 tehdyistä LsL 16§:n mukaisista 49 huostaanottopäätöksestä. Päätöksistä on poimittu lastensuojelun asiakkuudesta kertovia asioita sekä huostaanottoon johtaneita ongelmia. Tutkimus on luonteeltaan sekä laadullinen että määrällinen ja tutkimusmenetelminä on käytetty sekä tilastollisia menetelmiä että aineistolähtöistä sisällön analyysiä.

Huostaanottopäätöksistä ilmeni, että suurimmat lapsuutta uhkaavat asiat olivat vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet, vanhempien alkoholinkäyttö, lapsen psyykinen oireilu, perheenjäsenten väliset ristiriidat sekä lapsen rajaton käytös. Merkittävänä tuloksena voi pitää sitä, että lasten hyvinvointia uhkaavat asiat voidaan nähdä liittyvän hyvin selkeästi postmodernille yhteiskunnalle ominaisiin piirteisiin. Näitä ovat elämän epävarmuuden lisääntyminen ja sen seurauksena sosiaalisten roolien hämärtyminen sekä yksilöllisen identiteetin heikkeneminen.

Tutkimuksesta nousi esille hyvinvointipainotteisen lastensuojelumallin toimiminen 2000-luvulla. Lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien kestot sekä avohuollon tukitoimenpiteiden määrä ja tarjonta puoltavat vahvasti lastensuojelun asemaa sosiaalipalveluiden joukossa. Toisaalta myös näkökulma 2000-luvun lapsuutta koskevista uhkista käsin puoltaa lastensuojelun hyvinvointipainotteista mallia. Perheet tarvitsevat yhä enemmän yksilöllistä apua ja tukea arkipäiväänsä toteuttaakseen yksilöllisiä elämänprojektejaan. Toisaalta perheenjäsenet yksilöinä tarvitsevat tukea toteuttaen niitä mahdollisuuksia, joiden avulla he voivat vastata eteen tuleviin riskeihin. Lastensuojelun haasteena on samanaikaisesti ottaa huomioon perheenjäsenten yksilölliset näkökulmat sekä koko perheen hyvinvointi.

Asiasanat: lastensuojelu, huostaanotto, postmoderni yhteiskunta, uhka, riski, lapsen etu

The University of Tampere
The Departments of Social Politics and Social Work

AALTONEN, MARIKA: "The Factors endangering growth and development"

- the definition of the childhood risks in the 21st century by analyzing the decisions of taking into care process in a one community

Master's Thesis, 85pp.

Social Work

September 2008

Supervisor: Tarja Pösö

The standpoint of the study is social-cultural, and its purpose is to find out how the threats of the childhood seem in the 21st society when looking from the perspective of child care and taking into care process. The aim of the study is to examine what kinds of things threaten welfare of the children and what they are telling about postmodern society and its challenges to today's child care. Promoting the welfare of the children and families, prevention of problems and the voluntariness of the measures of support are all essential to the Finnish child care system based on welfare model. By examining the threats of the childhood from the perspective of taken into care process, it is possible to see those risks that are so insuperable that the open childcare or basic services have been unable to repair them.

The research material in the study is a total material from a three-year time scale. It is consisted of the 49 decisions about taking into care in accordance with the child welfare law 16§ made in a one community in south Finland between 2005-2007. It has been extracted some things from the decisions about the clienthoods in child care and the problems leading to the taking into care. The study is both qualitative and quantitative and the results have been analyzed by using statistical methods and content analysis.

The result of the study was that the greatest things threatening childhood are difficulties in parenthood, parent's drinking, children's mental symptoms, conflicts between family members and child's unrestricted behaviour. It can be seen as an important result that the things threatening children's welfare derive strongly from postmodern society and its features uncertainty, blurring of the social roles and the erosion of the individual identity.

The decisions about taking into care also showed how the child care system based on welfare model works in the 21st century. Durations of the clienthoods in open child care, the extent and quality of the measures of the support advocate the child care's place inside the social services. On the other hand the risks of the childhood in the 21st century favour welfare model in child care. Families need more and more individual help and support in their everyday lives to realize their individual life projects. Families also need support to carry out the possibilities helping them to encounter the forthcoming risks. The challenge of the child care system is simultaneously to notice the individual perspectives of the family members and the welfare of the whole family.

Keywords: child care, taking into care, postmodern society, risk, child interest

KUVIOT

KUVIO 1. Lasten sukupuoli jakauma, 48

KUVIO 2. Huostaanotettujen lasten ikäjakauma, 49

KUVIO 3. Huostaanottopäätöksissä mainittujen huolten lukumäärä lasta kohden avohuollon asiakkuuden aikana, 55

KUVIO 4. Lastensuojelun asiakkuuden aika ennen huostaanottoa, 60

KUVIO 5. Avohuollon tukitoimien keskiarvon määrä suhteessa lasten ikäluokkiin, 65

KUVIO 6. Kiireelliset huostaanotot lasta kohden, 66

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Huostaanotettujen lasten jakautuminen ikäluokittain, 50

TAULUKKO 2. Suostumukseen perustuvien ja tahdonvastaisten huostaanottojen jakautuminen, 50

TAULUKKO 3. Vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet suhteessa lasten ikäluokkiin, 53

TAULUKKO 4. Vanhemman alkoholinkäyttö/ sekakäyttö/ lääkkeidenkäyttö suhteessa lasten ikäluokkiin, 54

TAULUKKO 5. Huolien lukumäärä suhteessa lapsen ikäluokkaan, 56

TAULUKKO 6. Lastensuojeluasiakkuuden aika ennen huostaanottoa suhteessa lapsen ikään, 61

TAULUKKO 7. Avohuollon tukitoimenpiteiden määrä suhteessa lasten ikäluokkiin, 64

1 JOHDANTO

Valmistellessani lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävissäni huostaanottoja, olen joutunut perehtymään lasten polkuihin heidän lastensuojeluasiakkuutensa aikana. Historiat ovat olleet kovin kirjavia, polkujen varrelle on mahtunut monenlaisia tapahtumia ja ne ovat olleet kovin eripituisia. Lastensuojelun työntekijät ovat joutuneet miettimään matkan varrella useaan otteeseen mistä saada apua perheelle ja kuinka puuttua perheen erilaisiin tilanteisiin. Lapsen edun pitäminen kultaisena ohjenuorana on mietittävä jokaisessa yksilöllisessä tilanteessa aina uudestaan. Sosiaalityöntekijöiden on toimittava myös vanhempien tahtoa vastaan, jos vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmat lapsen tilanteesta eivät kohtaa. Avohuollon tukitoimenpitein perheen auttaminen ei ole kovin hedelmällistä eikä mahdollistakaan, jos vanhemmillä tai lapsella itsellään ei ole niihin motivaatiota. Huostaanotto on kuitenkin viimesijainen keino puuttua perheen elämään, ja tällöin sosiaalityöntekijän tulkinta lapsen parhaasta on ratkaiseva. Vastuu lapsen tulevaisuudesta ja elämästä on suuri, ja siksi haluankin tutkia sitä, millaisissa tilanteissa suomalainen lastensuojelun instituutio on toiminut käyttäen viimesijaisinta keinoaan. Kuinka pitkälle sosiaalityöntekijät yhteiskunnan edustajina antavat perheille mahdollisuuksia ja tukea selvitä lasten kasvattamisesta ja huollosta itse? Toisin sanoen millainen on se tilanne, jossa sosiaalityöntekijät viranomaisina näkevät lapsuuden olevan sellaisten uhkien alla, että heidän on vahvasti puututtava vanhemmuuteen tai ylipäänsä lapsen tilanteeseen? Kansalaisten näkökulmasta lastensuojelua ei nähdä vain sosiaalipalveluna. Julkinen lastensuojelua koskeva keskustelu kulminoituu usein kontrolliin ja huostaanottoihin, jolloin lastensuojelun rooli perheiden tukijana häviää enemmän taustalle. Yhteiskunnan tuen ja kontrollin suhde lastensuojeluasiakkuuden aikana painottuu eri tavoin, mihin vaikuttavat sosiaalityöntekijän tulkinta tilanteesta taustallaan yleiset kulttuuriset käsitykset yhteiskunnan vastuusta ja velvollisuuksista. Vaikka sosiaalityöntekijöille delegoitu valta on pääpiirteissään säädelty lain keinoin, se ei anna konkreettisia ohjeita siitä, miten ja milloin pitäisi toimia. Laki jättää työntekijälle lopulta aivoimeksi kysymyksen lapsen edusta.

Tutkimuksessani aion tarkastella millaisissa perheiden ongelmissa ja lapsuutta koskevissa uhkissa huostaanottoihin joudutaan useimmiten turvautumaan. Edellä mainittujen perusteiden pohjalta tutkimuksen tarkoituksena onkin pohtia, miltä 2000-luvun lastensuojelu ja etenkin lapsuuden uhat näyttävät kun tutkitaan toteutuneita huostaanottoja. Tutkimusaineistona käytän eräässä eteläsuomalaisessa keskisuudessa kaupungissa vuosina 2005–2007 tehtyjä huostaanottopäätöksiä. Aion poimia asiakirjoista tietoja muun muassa siitä, kuinka pitkiä lasten asiakkuudet ovat olleet lasten-

suojelun asiakkuuden alkamisen ja huostaanoton välillä, millä avohuollon tukitoimenpitein perheitä on yritetty auttaa, ja mitkä ovat olleet huostaanottojen syyt. Nouseeko näistä tekijöistä kuva siitä, millaisin perustein lastensuojelun työntekijät ovat päätyneet huostaanottoon? Millaisilla asioilla sosiaalityöntekijät ovat perustelleet päätöksissään huostaanottoja ja legitimoineet toimintaansa, ja miten nämä määrittelyt kuvastavat meneillään olevaa aikakautta? Millaisia tilanteita tai asioita ja niiden mukanaan tuomia uhkia lapsen on tarvinnut kokea, jotta lainmukaiset kriteerit huostaanottoon on katsottu täyttyneen? Vai onko sosiaalityöntekijöiden pelkkä vahva kokemus lapsen vaillinaisista kasvuoloista riittänyt? Sosiaalityöntekijän näkökulmasta mietityttää, tarvitaanko varsinkin tahdonvastaisissa huostaanotoissa jatkossa entistä selkeämpää ja konkreettisempaa todistusaineistoa siitä, että lapsen asiat ovat huonosti. Tätä ajatusta vahvistaa vuoden 2008 alusta voimaan tullut uusi lastensuojelulaki, jonka seurauksena tahdonvastaisista huostaanotoista päättäminen siirtyi kuntien toimielimiltä hallinto-oikeuksille ja sen myötä lainoppineille perusturvalautakunnan asiantuntijajäsenten sijasta. Tällä tutkimuksella yritän löytää vastausta siihen, millaisilla asioilla sosiaalityöntekijät perustelevat toimintaansa ja lapsen etua tänä päivänä. Yhteiskunnan kehittymisen myötä myös lastensuojelu muuttuu niiltä osin millaisilta puutteilta ja vaaroilta tai toisin sanoen poikkeuksellisilta riskeiltä sen tarvitsee suojella lasta.

Tutkimuksessa luvussa kaksi lähdän liikkeelle tarkastelemalla lastensuojelun erilaisia määritelmiä. Lastensuojelulla on monia ulottuvuuksia, jotka tiedostamalla on helpompi ymmärtää sen erilaisia päämääriä ja vaikutuksia. Lastensuojelun taustaa käsitellessäni käyn myös läpi lastensuojelun prosessiin sisältyvät erilaiset vaiheet, jotka auttavat hahmottamaan huostaanottojen viimesijaisen roolin lastensuojelussa. Lisäksi käyn läpi suomalaista lastensuojelua kuvaavia tunnuslukuja, jotka kertovat lastensuojelun kehityssuunnista, ja antavat kuvaa siitä, minne suuntaan ollaan eri toimenpiteiden suhteen menossa. Kolmannessa luvussa tarkastelen postmoderniin aikakauteen ja yhteiskuntaan liitettyjä piirteitä, sekä sitä, kuinka ne näkyvät sosiaalityössä ja lastensuojelussa. Lastensuojeluun olennaisena tekijänä liittyvää lapsen edun käsitettä sekä vanhemmuuteen puuttumista pohditaan luvussa neljä. Tämän jälkeen viidennessä luvussa tarkastelen niitä uhkia ja riskejä, joita lapsuuteen liitetään 2000-luvulla ja miltä ne näyttävät palveluiden tilastollisesta näkökulmasta katsottuna. Tutkimusaineistoa ja sen analysoimista käsitelen luvussa kuusi, ja tutkimuksen tulokset on esitelty luvussa seitsemän. Yhteenveto tutkimuksen johtopäätöksistä on luvussa kahdeksan sekä pohdintaa tutkimuksen eettisestä puolesta luvussa yhdeksän.

2 MITÄ TARCOITETAAN LASTENSUOJELULLA?

Lastensuojelu on ollut perinteisesti varsin yleinen sosiaalitieteellisen tutkimuksen kohde. Aikaisempia tutkimuksia kartoittaessani totesin, että tutkimuksen painopiste on ollut asiakkaiden kokemuksellisesta näkökulmaa kartoittavissa tutkimuksissa. Sen sijaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta tehty, suomalainen lastensuojelun tutkimus on jäänyt vähemmälle.

Tuija Eronen (2007, 22–28) on katsauksessaan 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen todennut, että lastensuojelun ydinasioita on tutkittu vähän. Vaikka huostaanotosta on käyty paljonkin julkista keskustelua ja esitetty erilaisia mielipiteitä, ei se ole ollut tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteena. Pakkahuostaanottoja ovat tutkineet Suomessa sekä Mirja Kajava (1997) että Erja Saurama (2002). Kajava on keskittynyt tutkimuksessaan lapsen etuun huostaanottoprosessissa, kun taas Sauraman tutkimus kohdistuu lastensuojelun historiallisiin käytäntöihin yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Suomessa lastensuojelun ongelmissa on korostettu niiden monipuolisuutta, mikä on osaltaan vaikuttanut siihen, ettei maassamme ole käytössä yleistä valtakunnallista tilastointia lastensuojelun interventioon johtaneista syistä (Pösö 2007, 76). Huostaanottojen syistä ei myöskään tämän tutkimuksen viitekaupungissa ole aiemmin tehty kokoavaa tilastoa. Jotta huostaanottojen merkityksellisyyttä ja tehtävää lastensuojelun kentässä voisi ymmärtää, lähdän liikkeelle lastensuojelun käsitteen tarkastelusta.

2.1 Lastensuojelun käsitteestä

Lastensuojelun käsitteen alle kuuluu paljon erilaisia toimenpiteitä, vaikka lastensuojelu muistetaan joskus pelkkinä yhteiskunnan ja viranomaisten kontrollitoimina kuten huostaanottona. Lastensuojelun roolia perheiden ja lasten auttajana sekä tukijana sen sijaan harvemmin muistetaan. Lastensuojelun piiriin voidaan kuitenkin katsoa kuuluvan myös niin sanottuja normaaleja, laajalle joukolle suunnattuja peruspalveluita. Taskinen (2007, 10) erottaa lasten suojelun, joka perustuu lapsen kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin, laajempaa kokonaisuutena lastensuojelusta. Suppeammalla lastensuojelun käsitteellä tarkoitetaan hänen mukaansa laissa määriteltyä yksilö- ja perhekohtaista lastensuojelua, kun taas lasten suojeluun kuuluu sen lisäksi lasten hyvinvoinnin edistäminen sekä palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi. Pelkkään yksilö- ja perhekohtaiseen lastensuoje-

luun kuuluvat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto sekä jälkihuolto (Mt., 12).

Myös Mikkola (2004a, 61) puhuu lastensuojelun laajasta ja suppeasta määritelmästä. Suppeassa määritelmässä lastensuojelulla tarkoitetaan osaa perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä, jolla tuetaan lapsia ja heidän perheitä vaikeissa elämäntilanteissa sekä pyritään auttamaan heitä takaisin tasapainoiseen elämään. Lastensuojelun päämääränä on lapsen sekä hänen perheensä kuntouttaminen sekä integroiminen takaisin normaaliin elämään (Mikkola 2004b, 77). Lastensuojelu käsittää suppeassa määritelmässä myös lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen, adoptioon, sekä isyyteen ja elatukseen liittyviä asioita. Laajemmassa määritelmässä lastensuojeluun voidaan nähdä kuuluvan edellisten lisäksi lasten ja lapsiperheiden taloudellinen tukeminen sekä asumisen tukeminen. (Mikkola 2004a, 61.)

Lastensuojelun käsitteellistä epämääräisyyttä on pohdittu useissa tutkimuksissa. Tarja Heino (1997, 24; 361) puhuu väitöskirjassaan lastensuojelun käsitteellisestä hämäryydestä ja sosiaalityön tavasta tulkita lasten tilanteita. Hän toteaa, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden päätöksiin ja toimintaan vaikuttavat niin professionaaliset, juridiset, hallinnolliset kuin poliittiset ehdot ja mahdollisuudet. Lapsen edun ajaminen lastensuojelun lähtökohtana saattaa Heinin mukaan jäädä valtakulttuurin arvojen varjoon, kun sosiaalityöntekijät joutuvat painimaan eri puolilta tulevien ristiriitaisten odotusten keskellä (Mt., 379).

Anna Myllärniemen (2005) tutkimuksessa pääkaupunkiseudulla tehtyjen huostaanottojen kriteereistä nousi esiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toive siitä, että lapsen edun määrittämiseen huostaanoton perusteena olisi selkeämmät kriteerit. Tutkimuksessa heräsi kuitenkin kysymys siitä, voidaanko kriteerejä ylipäänsä määritellä yleispätevästi. Kyse on Myllärniemen mukaan kuitenkin aina yksilöllisen tilanteen tulkinnasta, jossa laissa mainitut normit ja kriteerit saavat sisällön. Lastensuojelussa on kyse juridiikan, yhteiskunnan moraalin ja arvojen sekä yksilöiden etujen yhteensovittamisesta. (Mt. 63.) Lastensuojelutilanteiden ja –toimenpiteiden yksilöllisestä tulkinnasta puhuu myös Saurama (2002, 166) tutkimuksessaan pakkohuostaanotoista. Hänen mukaan ongelmien vaikeusaste, niistä tehdyt tulkinnat sekä tulkintojen johtopäätökset ovat kaikki aika- ja paikkasidonnaisia. Esimerkiksi huostaanottopäätöksiin vaikuttavat vahvasti huostaanottopolitiikassa ja –ideologiassa tapahtuvat muutokset, sekä koko sosiaalipoliittinen konteksti, johon huostaanotto lastensuojelutoimenpiteenä sijoittuu.

Myös Tarja Pösö (2007, 66–67) toteaa artikkelissaan, että lastensuojelu sisältää monia ulottuvuuksia. Sillä voidaan tarkoittaa yhteiskunnallista ulottuvuutta, lakiin ja yhteiskuntapolitiikkaan liittyvää, perhe- ja sukupolvisuhteita ohjaavaa julkista instituutiota. Toisaalta sen voidaan katsoa toteuttavan tehtäväänsä sekä maallikko- että ammatillisen tiedon pohjalta. Lisäksi lastensuojelua voidaan tarkastella yksittäisten ihmisten kokemuksina lastensuojelun puuttuessa heidän elämäänsä, tai kulttuurisena teemana keskittyen siihen kuvaan, jonka lastensuojelu lapsuudesta antaa. Lastensuojelussa sekoittuvat siis yksilöiden elämä ja kokemukset julkiseen interventioon ja sen muotoihin. Marjatta Bardy (1994, 128) kytkee lapsuuden ongelmat laajempaan kontekstiin. Hänen mielestään lapsuuden häiriötekijät heijastavat yksilöllisten pulmien ohella yhteiskunnallista suhdetta lapsuuteen. Bardy peräänkuuluttaakin lapsuuden käsitteen uudelleen tarkastelua. Pösön (2007, 72) mukaan lähtökohtaisesti lastensuojelussa on kuitenkin aina kyse lasten hyvinvoinnista ja suojelusta, riippumatta siitä miltä kannalta sitä katsotaan. Suomalaiselle lastensuojelulle on ominaista muiden pohjoismaiden tapaan lastensuojelun malli, jossa painotetaan hyvinvointia. Siinä lastensuojelun keskeinen tehtävä on lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen, ja suojelu on vain yksi osio kokonaisuudesta. Hyvinvointipainotteisessa lastensuojelussa ”lapsen etu” määritellään laajasti lapsen oikeutena hyvään elämään ja lastensuojelu perustuu lasten ja vanhempien tarpeisiin vastaamiseen. Hyvinvointipainotteisessa lastensuojelussa on varattu resursseja korjaavan työn lisäksi perheitä tukevaan ja ongelmia ennaltaehkäisevään työhön ja sen perusteena on palveluiden ja tukitoimien vastaanottamisen vapaaehtoisuus. (Mt., 74–75.) Taskisen (2007, 7) mukaan vuoden 2008 alusta voimaan tulleen uuden lastensuojelulain tavoitteena on entistä enemmän siirtää lastensuojelun painopistettä ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja avohuoltoon.

Suomessa lastensuojelun järjestäminen on kunnan tehtävä. Keskeisinä asioina ovat perheiden tukeminen taloudellisesti ja palveluiden avulla, mutta myös kasvuolojen kehittäminen ja ongelmien ennaltaehkäisy. Yhteiskunnalla on vastuu siitä, että lapsilla on hyvät kasvuolosuhteet ja vanhemmilla riittävästi tukea lasten kasvatukseen. (Taskinen 2007, 8;23.) Tästä näkökulmasta katsottuna voi ymmärtää, miksi lastensuojelu luokitellaan Suomessa sosiaalipalveluihin. Taskisen (2007, 11) mukaan ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan myös kunnan muiden palveluiden piirissä, eikä se edellytä lapsen tai perheen olevan lastensuojelun asiakas. Vanhemmat ovat kautta aikojen tarvinneet apua ja tukea lasten kasvattamisessa. Nopeasti muuttuvassa maailmassa perityt tiedot ja taidot sekä lähiverkostolta saatu apu eivät enää ole itsestäänselvyys. Toisaalta vanhemmat kohtaavat myös sellaisia tilanteita ja asioita lasten kasvatuksessa, joihin ei ole vielä muodostunut selkeitä toimintamalleja. Vanhempien tietämättömyys kasvatasioista ja lasten ennen kokemattomat ongelmat saattavat tuoda mukanaan uudenlaista kärsimystä. (Mt., 12.) Tämä saattaa johtaa tilanteeseen, jossa lapsuutta

uhkaavat uudenlaiset riskit, joita yhteiskunnassa ei vielä ole osattu ennakoida ja näin ennaltaehkäistä.

Lastensuojelun aseman sosiaalipalveluna voi myös nähdä lastensuojelun avohuollon kautta. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevat lapset ja perheet voivat saada tuekseen erilaisia palveluita, jotka perustuvat vapaaehtoisuuteen. Näitä palveluita perheet voivat hakea myös itse, ja ne ovat perheille maksuttomia. Lastensuojelun avohuollon tukitoimena voi saada myös kunnan peruspalveluiden piirissä olevia palveluita kuten lasten päivähoitoa. Yhteistyö julkisten palveluiden viranomaisten ja muiden palveluiden tarjoajien kanssa onkin olennainen osa suomalaista lastensuojelua ja sitä pidetään hyvänä keinona tehokkaan lastensuojelun toteuttamiseksi (Hearn, Pösö, Smith, White & Korpinen 2004, 37).

Harry Fergusonin (2004, 1) näkemyksen mukaan lastensuojelussa on kyse yhteiskunnan voimankäytöstä ja kontrollista, mutta myös välittämisestä ja myötätunnosta. Lastensuojeluun toimintana sisältyy aina moniselitteisyyttä, hätää ja paradoksaalisuutta. Ferguson (Mt., 3) väittää, että lastensuojelussa edelleen uskotaan ajatukseen, jonka mukaan ammatilliset eivät vain voi vaan heidän myös *pitää* pystyä suojelemaan lapsia. Tämä johtaa siihen, että epäonnistuneissa lastensuojelutapauksissa syyttävä sormi kohdistetaan yksittäisiin työntekijöihin (Lawrence 2004, 70). Lastensuojelun laillisesta puolesta onkin tullut yhä tärkeämpi osa nykypäivänä, kun pohditaan lastensuojelutoimien oikeellisuutta verrattuna vanhempien oikeuksiin. Lastensuojelun sisältöä ei Fergusonin mukaan kuitenkaan voi ymmärtää ilman sen kytkemistä käytäntöön, eli tutkimalla mitä todellisuudessa tapahtuu kun lait ja menetelmät muutetaan käytännöksi lastensuojelun työkentillä. (Ferguson 2004, 15.)

Erja Saurama (2002, 26–27) on tutkimuksessaan määritellyt sosiaalityön kokonaisuudessaan, ja edelleen myös lastensuojelun, normaalistamistyöksi, jossa vanhempien elämäntapaa ja kasvatustapaa arvioidaan kulttuurisesta viitekehyksestä. Normaaliuden määrittelyssä käytetään aina valtaa, lastensuojelun työntekijä määrittää työssään jatkuvasti sitä, mikä on lapsen kannalta normaalia ja epänormaalia vanhemmuutta tai lapsuutta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin tarkastella lastensuojelua *yhteiskunnallisen instituution* näkökulmasta, mikä vallitsevassa yhteiskunnassa nähdään lapsuuteen normaalisti kuuluviksi asioiksi ja mitkä taas koetaan uhkana hyvälle lapsuudelle. Yhteiskunnallisen instituution näkökulmasta katsottuna lastensuojelu toimii erilaisille lapsille ja perheille suunnattujen tukien ja palveluiden kentässä. Jos peruspalvelujärjestelmän ja lastensuojelun sidos nähdään vahvana, voidaan ajatella, että lastensuojelu paikkaa niitä aukkoja, joita perus-

palvelut eivät syystä tai toisesta ole kyenneet täyttämään. (Pösö 2007, 67–68.) Tällöin lastensuojelun piiriin tulleiden tai joutuneiden voidaan katsoa kertovan jotakin oleellista yhteiskunnan suhtautumisesta suhteessa lapsuuteen, vanhemmuuteen ja näissä ilmeneviin ongelmiin. Lastensuojelun asiakkuudessa on myös erilaisia vaiheita, ja viimesijaisin niistä on huostaanotto. Tämän viimesijaisen tuki- tai kontrollimuodon varaan joutuneiden ongelmat kertovat taas edelleen siitä, mihin edes lastensuojelun avohuollon palvelut eivät ole pystyneet tarjoamaan apua. Tutkimalla ongelmia ja uhkia, jotka ovat ajaneet lapset ja nuoret huostaanottoihin, voidaan saada selville jotain oleellista siitä, millaisiin asioihin tämän päivän peruspalvelut eivät ole pystyneet vastaamaan riittävällä tavalla. Toisaalta ne kertovat siitä, mikä tämän päivän yhteiskunnassa katsotaan kuuluvaksi normaaliin ja mikä taas epänormaaliin lapsuuteen ja vanhemmuuteen. Jotta viimesijaisen lastensuojelun viimeisen keinon, huostaanoton, vakavuus tulisi selville, täytyy ensin käydä läpi lastensuojelun kokonaisuus ja sen tarjoamat palvelut.

2.2 Lastensuojelun prosessi

Lastensuojelulaki (12§) velvoittaa viranomaisia ryhtymään toimenpiteisiin, jos puutteet lapsen hoidossa ja kasvatuksessa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi tai nuori omalla käyttäytymisellään vaarantaa niitä. Suomessa lastensuojelussa vallitsee yleisesti niin sanottu lievimmän riittävän toimenpiteen periaate. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsille ja perheille on tarjottava kevyin mahdollinen tapa puuttua heidän ongelmiinsa. (Räty 2004, 21.) Kevyin mahdollinen tapa on kuitenkin valittava aina lapsen etua silmälläpitäen. Tarkoituksenmukaisimman tukimuodon valinta on ensisijaisesti asiaan perehtyneen, koulutetun sosiaalityöntekijän tehtävä. (Mikkola 2004b, 78.) 1.1.2008 voimaan astunut uusi lastensuojelulaki antaa entistä suuremman vastuun lapsen sosiaalityöntekijälle päättää, miten lapsen asioissa edetään. Lainsäädännön mukaan viranomaisen on sosiaalihuoltoa järjestäessään arvioitava tekemiensä ratkaisujen vaikutusta lapsen asemaan, mietittävä ajavatko ratkaisut lapsen etua (Räty 2004, 21).

Lastensuojelun työprosessi on monivaiheinen, ja sisältää monenlaista työskentelyä eri viranomaisten taholta. Stakes on lastensuojelun käsikirjassaan määritellyt työprosessiin kuuluvaksi seuraavat vaiheet:

- ehkäisevä lastensuojelu
- lastensuojelun tarve
- lastensuojelutarpeen selvitys

- avohuolto
- huostaanotto
- sijaishuolto
- jälkihuolto

Käyn tässä läpi tarkemmin ainoastaan ehkäisevän lastensuojelun ja avohuollon itse huostaanoton lisäksi, koska ne antavat tämän tutkimuksen kannalta tarvittavan kuvan siitä, mitä kaikkea lastensuojelu pitää sisällään ennen huostaanottoon turvautumista.

Prosessin ensimmäinen vaihe on *ehkäisevä lastensuojelu*, jolloin lapsi tai nuori ei vielä ole lastensuojelun asiakas. Lastensuojelulain 2007/413 3§:n mukaan ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia, sekä tuetaan vanhemmuutta. Uudessa laissa korostetaan erityisesti ehkäisevän lastensuojelun suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta. Sen mukaan lasten ja perheiden ongelmia tulisi ehkäistä laaja-alaisella toiminnalla kunnan muillakin palvelusektoreilla kuin sosiaalitoimessa. Lastensuojelulain 3§:ssä määritellään ehkäisevään lastensuojeluun kuuluvaksi myös kunnan muiden palvelujen piirissä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakas. (Lastensuojelun käsikirja.) Keskeisiä ehkäisevän lastensuojelun toimia ovat lasten ja perheiden tukeminen taloudellisesti ja palvelujen avulla, sekä lisäksi yleisten kasvuolojen kehittäminen eri hallinnon aloilla (Taskinen 2007, 23).

Lastensuojelun *avohuollon* piiriin lapsi joutuu, jos sosiaalityöntekijä on lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tullut siihen tulokseen, että lapsi ja perhe ovat lastensuojelullisten toimenpiteiden tarpeessa. Kunnalla on velvollisuus järjestää avohuollon tukitoimia kaikille lapsille ja nuorille, joiden terveyden tai kehityksen katsotaan vaarantuneen. Lastensuojelun avohuollolla tarkoitetaan sosiaalityötä ja siihen liittyviä palveluita erona ehkäisevään lastensuojeluun. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 90.) Lastensuojelulain (417/2007) 34§:n mukaan avohuollon tukitoimenpiteiden tarkoituksena on tukea ja edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevien henkilöiden kasvatuskäytäntöä ja -mahdollisuuksia. Kunta ei voi olla järjestämättä lakisääteisiä avohuollon palveluita vedoten taloudellisten resurssien puutteisiin (Taskinen 2007, 41).

Lastensuojelun avohuollon tukimuodot jaetaan kahteen ryhmään. Lastensuojelulaki (35§) edellyttää toimeentulon ja asumisen turvaamista viivytyksettä, silloin kun ne ovat esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle. Näiden lisäksi on lastensuojelun avohuollon muut tukitoimet (LsL 26§), joiden

kirjo on laaja. Kaikissa kunnissa ei lain velvoituksesta huolimatta ole tarjolla kaikkia palveluja, ja toisaalta perheet eivät myöskään ole aina valmiita vastaanottamaan niitä. Laki edellyttää vain, että lastensuojelun on vastattava paikallista tarvetta, ja siksi avohuollon tukitoimien määrä ja laatu voivat vaihdella kunnittain. Laissa luetellaan seuraavat lastensuojelun avohuollon tukitoimet:

- tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen
- lasten tukeminen koulunkäynnissä, harrastuksissa, ammatin ja asunnon hankinnassa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä
- tukihenkilö tai – perhe
- lapsen kuntoutumista tukevia hoito- tai terapiapalveluita
- perhetyö
- koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon
- vertaisryhmätoiminta
- loma- ja virkistystoiminta
- muut lasta ja perhettä tukevat palvelut ja tukitoimet

Taskisen (2007, 42–43) mukaan kunnat ovat kehitelleet omia tukimuotoja, joihin viimeisen lain kohdan ”muut palvelut ja tukitoimet” voidaan katsoa viittaavan. Tällaisia ovat esimerkiksi kriisityö ja kriisipäivystys, seikkailu- ja perheleirit, läheisneuvonpito tai tukiasunnot ja turvakotipaikat. Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena yhdessä perheensä tai huoltajansa kanssa tai yksin lyhytaikaisesti. Avohuollon sijoitus ei kuitenkaan saa toimia vaihtoehtona huostaanotolle. (LsL 37§.)

Huostaanottoon joudutaan turvautumaan, jos lastensuojelun avohuollon toimenpiteet eivät riitä lapsen edun turvaamiseen. Toisin sanoen lapsen elämästä ei ole avohuollon keinoin pystytty poistamaan lapsen hyvinvointia uhkaavia poikkeuksellisia, normaaliin elämään kuulumattomia riskejä. Laki antaa kaksi ehtoa, mutta näissä ehdoissa on sinällään paljon tulkitsemisen varaa. Lastensuojelulain 40§:n mukaan lapsi **on otettava** sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen **huostaan** ja järjestettävä sijaishuolto, jos 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Toisaalta huostaanottoon ja sijaishuoltoon *voidaan ryhtyä vain*, jos 1) avohuollon tukitoimenpiteet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia tai jos ne ovat osoittautuneet

riittämättömiksi ja 2) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Taskisen (2007, 50–51) mukaan kasvuolosuhteiden arvioinnissa tulee tarkastella saako lapsi riittävästi lepoa ja ravintoa, sekä onko hänen vaatetuksesta, siisteydestä ja erityistarpeista huolehdittu riittävällä tavalla. Perushoidosta huolehtiminen ei kuitenkaan riitä lapsen tasapainoiselle kehittymiselle, vaan lapsi tarvitsee niin ymmärtämistä ja henkistä tukea kuin valvontaa ja ohjausta. Olennaista on välittäminen sekä vastavuoroinen suhde lapsen ja kasvattajien välillä. Lapsen elämäntavan vahingollisuutta arvioidessa tulee kiinnittää huomiota ongelman laaja-alaisuuteen. Huostaanoton perusteena voi tässä kohtaa olla lapsen vakava päihteidenkäyttö, rikollinen teko tai elämäntapa sekä jokin muu näihin rinnastettava käyttäytyminen kuten koulunkäynnin laiminlyönti ja itsetuhoisen käyttäytyminen. Tilanteen arvioinnissa kuitenkin korostetaan, että mikään näistä ongelmista ei välttämättä yksin ole peruste huostaanotolle, vaan lapsen tilanteen tulee olla sellainen, ettei siihen muilla keinoilla pystytä vastaamaan. Esimerkiksi pelkkään itsetuhoisuuteen ja psyykkisiin ongelmiin tulisi pystyä vastaamaan terveydenhuollon palveluilla, jos lapsen olosuhteet muuten ovat kunnossa. (Mt., 51–52.) Lapsen edun arviointiin huostaanoton kriteerinä palaan myöhemmin tutkimuksessa. Huostaanotetun lapsen sekä hänen perheensä tilannetta tulee tarkastella puolen vuoden välein, ja huostaanotto tulee purkaa heti kun sen edellytykset eivät enää ole voimassa. Tällöin lapsi tai nuori siirtyy jälkihuollon piiriin.

2.3 Suomalaisen lastensuojelun tunnuslukuja

Suomessa huostaan otettujen lasten määrä on kasvanut jatkuvasti aina 1990-luvun alkupuolelta asti (Rousu 1998, 104). Sosiaali- ja terveydenhuollon taskutilaston 2006 mukaan uusien huostaanottojen määrä koko maassa oli vuonna 1995 1198, kun se vuonna 2005 oli jo 2404. Eli kymmenen vuoden aikana vuosittain huostaanotettujen määrä nousi noin 1200:lla. Stakesin vuoden 2006 lastensuojelutilaston mukaan myös huostaan otettujen kokonaismäärä on ollut jatkuvassa nousussa kasvun ollessa 2-6 prosenttia vuodessa. Sijoitettujen alaikäisten osuus vastaavasta ikäryhmästä koko maassa oli vuonna 2006 1,2 prosenttia kun vastaavasti tämän tutkimuksen viitekunnassa se oli 1,5 prosenttia. Kaikista Suomessa vuonna 2006 tehdyistä huostaanotoista 19,6 prosenttia oli tahdonvastaisesti tehtyjä. Vuonna 2006 ensimmäistä kertaa huostaan otetuissa lapsissa oli eniten 12–15 –vuotiaita (222) ja vähiten 7-11 – vuotiaita (163). 0-6 – vuotiaiden huostaanottoja oli yhteensä 195. Kiireellisten huostaanottojen jakauma noudatti samaa linjaa ikäryhmien välillä.

Myös Bardy ym. (2001, 91) toteavat lastensuojelun huolen ja toimenpiteiden kohdistuvan erityisesti näihin kahteen ikävaiheeseen, vauvoihin ja pieniin lapsiin sekä murrosikäisiin. Työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen useasti törmännyt siihen, että vanhemmat itse pyytävät murrosikäisen lapsensa huostaanottoa. Poikkeuksellista ei ole sekään, että nuoret pyytävät sitä itse. Myllärniemen (2005, 60) tutkimus huostaanottojen kriteereistä pääkaupunkiseudulla tukee tätä näkemystä. Sen mukaan 13–17 –vuotiaiden nuorten osuus huostaanotetuista on yhä suurempi. Lukumäärän nousemisen takana olevat syyt eivät tutkimuksesta selviä, mutta Myllärniemi pohtii voisiko se olla seurausta nuorten avohuollon palveluiden keinottomuudesta tai lapsiperheille tarkoitettujen palveluiden riittämättömyydestä. Toisaalta syynä voi olla myös se, että murrosikäisten vanhemmat pyytävät itse yhä useammin lapsensa huostaanottoa.

Tarja Heinon (2007, 24) tutkimuksessa uusista lastensuojeluasiakkuuksista vuonna 2006 erottui selvästi samat kaksi ikäkautta. Nämä olivat alle kouluikäiset (alle 3-vuotiaita jopa 30 prosenttia) sekä yli 12-vuotiaat, murrosikäiset. Asiakkuus alkoi ala-asteikäisenä selvästi harvemmin. Samassa selvityksessä (Mt., 66) tutkittiin lastensuojelun asiakkuuden alkamisen tilanteita asiakasperheissä. Useammalla kuin joka kolmannella perheellä asiakkuuden alkamiseen liittyi vanhempien tai vanhemman jaksamattomuus. Muita vanhemmista johtuvia syitä olivat perheristiriidat (29 prosenttia), riittämätön vanhemmuus (28 prosenttia), vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus (22 prosenttia), vanhempien mielenterveysongelmat (20 prosenttia) sekä vanhempien päihteiden väärinkäyttö (20 prosenttia). Lapsiin ja nuoriin liittyvistä tekijöistä asiakkuuden alkamista kuvasi useimmiten seuraavat seikat: ristiriidat vanhempien kanssa (22 prosenttia), koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet (20 prosenttia), lapsen ja nuoren huono psyykinen terveys (14 prosenttia), sairastelevuus ja vammaisuus (10 prosenttia) sekä kehityksen viivästymät (10 prosenttia).

Myös Rousu (1998, 107) on tutkinut huostaanottoihin johtaneita syitä. Hänen mukaan selkeästi suurin yksittäinen syy oli vanhempien päihteiden vakava ongelmakäyttö. Seuraavaksi suurin syy oli vanhempien psyykkiset vaikeudet. Nämä ja muut ongelmat aiheuttavat lasten hoidon vakavaa lainlyöntiä, sekä vanhempien kyvyttömyyttä vastata lasten tarpeisiin (Bardy ym. 2001, 91). Myllärniemen (2005, 37) pääkaupunkiseudun huostaanottoja koskevassa tutkimuksessa huostaanottopäätöksissä oli kirjattu keskimäärin 6,4 huostaanottoon johtanutta syytä lasta kohden. Tämä saattaa kertoa siitä, että huostaanottoihin ei ryhdytä vain yhden syyn perusteella, vaan ne edellyttävät aina useamman tekijän yhteisvaikutusta. Toisaalta tulos kertoo siitä, että vaikeissa oloissa eläville lapsille kerääntyy useita riskitekijöitä. Kolme eniten huostaanottojen tarvetta aiheuttavaa tekijää pääkaupunkiseudulla olivat vanhempien päihdeongelmat, vaikeudet tai kyvyttömyys

vanhemmuudessa, lapsen perushoidon – ja turvan puutteet sekä asianosaisten toive sijoituksesta. Seuraavina tulivat kouluvaikeudet ja vanhemman sitoutumattomuus yhteistyöhön tai riittämätön hoito. (Mt., 39.)

Mirja Kajavan (1997, 88;94) tutkimuksessa neljän eri läänin pakkohuostaanotoista vuosilta 1994–1995 suurimmat lastensuojelun ja huostaanoton tarpeeseen liittyvät syyt olivat vanhempien taholta äidin alkoholismi (60 prosenttia), lapsen hoidon laiminlyönti (57 prosenttia) ja erotilanteen ongelmat (42 prosenttia). Lapsen omaan käytökseen liittyvät yleisimmät syyt olivat koulupinnaus (82 prosenttia), ristiriidat lähiomaisten kanssa (47 prosenttia) ja päihteiden käyttö (40 prosenttia). Sekä vanhempien että lasten vaikeuksiin liittyen oli havaittavissa kasautumisilmiö. Päihteiden käyttöön liittyi usein pahoinpitelyä, koulupinnausta sekä varkauksia, yksittäinen ongelma johti harvoin huostaanottoon. Puutteet ja ongelmat kotioloissa johtivat usein myöhemmin ristiriitoihin lapsen/nuoren ja vanhempien kesken. (Mt., 95.) Kajavan (2002, 97) tutkimuksen mukaan huostaanotot eivät näyttäytyneet arvaamattomilta ja harkitsemattomilta päätöksiltä. Keskimääräinen aika lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta huostaanottohetkeen oli kolme vuotta, vaihteluvälin ollessa 0,5–12 vuotta.

Vuosien 1999–2004 hallinto-oikeuksien huostaanottoasioiden ratkaisuihin kirjatuissa syissä selkeästi suurin syy on koko ajanjakson ajan ollut vanhempien päihteiden väärinkäyttö. Toinen huomiota herättävä seikka on lapsen psyykkisen sairauden ja häiriökäyttäytymisen yleistyminen syiden joukossa. (Heino, Rantamäki & Sallila 2006.) Kaiken kaikkiaan edellisissä tutkimuksissa hyvää lapsuutta uhkaavat, huostaanottoihin johtaneet syyt näyttävät kasautuvan tiettyihin riskitekijöihin. Koska syyt ovat pitkälti yhteydessä yhteiskunnalliseen kontekstiin, siirryn seuraavassa luvussa tarkastelemaan 2000-luvun postmodernille yhteiskunnalle ominaisia piirteitä ja edelleen sitä kuinka ne vaikuttavat lapsuuteen ja sitä kautta lastensuojeluun.

3 POSTMODERNI YHTEISKUNTA JA LASTENSUOJELU

3.1 Postmodernin yhteiskunnan piirteitä

Postmoderniin aikakauteen liitetään yleensä kysymykset individualisoitumisesta, perinteiden ja yhteisten totuuksien puuttumisesta ja näiden seurauksena yhteisen arvopohjan sekä moraalien katoamisesta. Postmodernin yhteydessä puhutaan myös valintojen tekemisen pakosta, sekä monenlaisten totuuksien olemassaolosta. Tässä tutkimuksessa onkin tarkoitus tutkia sitä, kuinka postmodernille ajalle tyypilliset piirteet näkyvät lapsuutta uhkaavissa tekijöissä huostaanottojen taustalla, vai näkyvätkö ne ollenkaan. Raija Julkunen (1993) pohtii moraalisia kysymyksiä suhteessa sosiaalipolitiikkaan postmodernina aikana sekä toisaalta sitä kuinka yhteiskunta suhtautuu lapsuuteen. Hänen mukaan hyvinvointivaltioon on aina liittynyt ristiriitainen suhde oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Traditionaalisessa yhteiskunnassa moraalikoodit tulivat ylemmiltä auktoriteettirakenteilta, ja yksilöt ottivat ne vastaan yksinkertaisina tosiasioina. Ihmisillä oli moraalisia velvoitteita toisiaan, lähellä olevia kohtaan, ja tämä moraalitapa oli kaikille sama. Postmodernin ajan suhdetta moraalisiin kysymyksiin on esitetty kahdella toisistaan poikkeavalla tavalla. Toisaalta niin, että moraaliset kannanotot oikeasta ja väärästä häviävät kokonaan, ja tilalle tulevat tyylin ja maun kysymykset. Toinen näkökulma on, että itsestään selvien moraalikäsitteiden puuttuessa moraalitapa ja vastuu siirtyvät organisaatioilta ihmisille. (Mt., 20–23.) Julkunen (Mt., 26) nostaa esille myös kysymyksen moraalitapasta. Sillä viitataan velvollisuuden siirtymiseen valtiolle, joka puolestaan heikentää yksilöllistä moraalitapaa. Kun yksilö on velvollinen valtiolle, ja valtio taas edelleen velvollinen huolehtimaan yksilöstä, häviää yksilön velvollisuudentunne lähimmäisiään kohtaan. Toimiiko hyvinvointivaltio näin uhkana yksilön moraalitapalle? Toinen näkökulma moraalitapaan postmodernina aikana on se, että yksilöiden kohtaamat valintatilanteet tulevat näkyvämmiksi kaikessa vaikeudessaan. Valintoja on tehtävä jatkuvasti, ja niihin vaikuttavat lukuisat tekijät. Elämästä on tullut alimääritynnyttä, mitkään yksittäiset tekijät eivät enää määrää valintojen tekemistä. Esimerkiksi sosiaalityössä valintoja joudutaan tekemään ristiriitaisten näkökohtien välillä, ja usein valintojen jälkeen olo jää epävarmaksi, eikä ole yhtä näkemystä, kuinka olisi tullut menetellä. (Karisto 1998, 69–70.)

Anthony Giddens (1994, 105–106) kirjoittaa postmoderniin aikakauteen liittyvien yhteiskunnan perinteisten rakenteiden murtumisesta. Perinteet ovat olemassa ainoastaan niin kauan, kunnes ne asetetaan kyseenalaisiksi. Perinteitä ei kunnioiteta ja noudateta itsestänselvyyksinä, vaan ne asetetaan dialogiin uusien, vaihtoehtoisten tapojen rinnalle. Perinteiset tavat kyseenalaistetaan, ja niiden

tulee osoittaa oikeutuksensa ja pätevyytensä. Myöskään sukupuoli- ja roolijaot nyky-yhteiskunnassa eivät enää ole itsestäänselvyksiä, vaan myös ne asetetaan kyseenalaisiksi. Yksilöiden tulee perustella ja hakea oikeutusta sekä toiminnalleen että asenteilleen sanallisesti, oikeutus toimia tietyllä tavalla ei enää välity pelkästään tekojen muodossa. Giddens toteaa, että henkilökohtaiset ihmissuhteet eivät voi säilyä, jos tällaista diskursiivista tilaa, missä näistä asioista neuvotellaan, ei ylläpidetä. Siksi nyky-yhteiskuntaa leimaavat erillisyys ja avioerot. Jos keskinäisistä roolijaoista ja niihin liittyvästä käyttäytymisestä ja toiminnasta ei pystytä neuvottelemaan, nousee esille väkivallan ilmapiiri. Tämä pätee niin yksilö kuin yhteiskunnallisella tasollakin. Myös Hoikkala (1998, 152–154) kirjoittaa Thomas Ziehen ajatuksiin nojautuen, että vapautuminen perinteistä aiheuttaa tilanteen, jossa yksilöä ei enää suojaa eikä valvo perinteiset yhteisöt. Yksilöiden elämää leimaavat yhä enemmän anonyymisyys ja turvattomuus. Toisaalta korostuu myös yksilöiden ainutkertainen minuus, jolle etsitään yhä uusia toteutumisen mahdollisuuksia. Tämä johtaa elämysten hakemiseen, ja ihminen joutuu miettimään miten löytää yksilölliselle elämälleen mielekkyyttä. Valintojen jatkuva pakko ja toisaalta mielekkyyden etsiminen aiheuttavat Hoikkalan mukaan sen, että ”nykyihmistä riivaa tietoisuus tehdä asiat aina toisin”. Elämän mielekkyyden löytämisen avuksi ihmiset turvautuvat entistä enemmän esimerkiksi terapiaan. Toisaalta mielekkyyden etsiminen saattaa johtaa erilaisten identiteettien kokeilemiseen, joista muodostuu mosaiikkimainen kokonaisuus. Identiteettien etsiminen ja kokeileminen ovat kuitenkin raskas prosessi, koska tarjolla on lukematon määrä erilaisia malleja ja mahdollisuuksia. Odotusten, mahdollisuuksien ja arjen välinen kuilu voi kuitenkin kasvaa ylitsepääsemättömän suureksi, jolloin yksilö saattaa lamaantua. (Mt., 155–156.) Toisaalta yksilöiden korostunut elämän mielekkyyden hakeminen ja identiteetin etsiminen johtaa siihen, että elämässä otettavat riskit ovat yhä enenevässä määrin yksilöllisiä.

Perinteiden kyseenalaistamisella tai niiden puuttumisella on myös vaikutusta ihmisten turvallisuuden tunteeseen. Perinteiden noudattaminen voidaan nähdä rutiiniksi, joka on merkityksellistä ihmiselle. Vaikka rutiinien noudattaminen voidaan nähdä vain automaattiseksi tavaksi, ne usein antavat toteuttajalleen mielenrauhaa. Perinteet luovat ihmiselle olemassaolon perusturvallisuutta yhdistämällä menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteen rutiineiksi muodostuneiden sosiaalisten toimintojen kautta. (Giddens 1992, 105.) Kun perinteet ja rutiinit ovat menettäneet merkitystään, on tulevaisuuden ennustaminen muodostunut yhä hankalammaksi. Tästä näkökulmasta ihmisten voi olla vaikeaa löytää elämällensä suuntaa, ja toisaalta kokea elämänsä merkitykselliseksi. Karisto (1998, 63-) toteaa Baumanin mukailleen nykyihmisten joutuvan jatkuvasti navigoimaan päästäkseen elämässään eteenpäin. Ihmisten täytyy tehdä valintoja ja ratkaisuja, mutta on muistettava, että jokaisella näistä on omat seurauksensa. Valintoja tehdessään ihmisen on otettava huomioon myös mui-

den näkökulmat ja samalla hänen on luovittava välinpitämättömyyden sekä autonomian tukahduttamisen ja pakottamisen välillä (Bauman 1995; ref. Karisto 1998, 64). Sosiaalipolitiikassa kohdetaan Kariston (1998, 64–65) mukaan useinkin tällaisia tilanteita, joissa keskenään ristiriitaisten päämäärien välillä joudutaan tekemään valintoja. Välinpitämättömyys johtaa helposti turvallisuuden riskeeraamiseen, kun taas toisena vaihtoehtona on kunnioittamattomuus ihmisten autonomiaa kohtaan. Valintojen tekemiseen liittyy vahvasti käsitys ihmisestä moraalisenä olentona. Lastensuojelussa monet päätökset ja teot liittyvät tähän vastakkainasetteluun. Huostaanotoissa tämä tulee voimakkaasti esiin, kun mietitään lapsen turvallisuutta ja toisaalta perheiden ja vanhempien autonomian kunnioittamista.

Perinteiden häviämiseen liittyy vahvasti käsitys riskiyhteiskunnasta, joka liitetään myös olennaisena osana postmoderniin aikakauteen. Riskiyhteiskunnalla tarkoitetaan sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja yksilöllisiä riskejä, jotka yhä enenevässä määrin ovat yhteiskunnallisen koneiston ulottumattomissa. Yhteiskunnallinen kontrollikoneisto on jäänyt jälkeen, sillä ei ole vielä käsitteitä, joiden kautta se pystyisi vastaamaan uudenlaisten riskien syntymiseen ja hallintaan. (Massa 1998, 190.) Mitä sitten riskiyhteiskunta merkitsee yksilön näkökulmasta? Massan (Mt., 197–198) mukaan ihmiset vapautuvat yhteiskunnan kollektiivisista elämäntavoista, jotka vielä teollistuneessa yhteiskunnassa ohjasivat heitä. Postmodernissa riskiyhteiskunnassa ihminen joutuu itse ”näyttelemään, lavastamaan, esittämään ja ohjaamaan oman elämänkertansa, identiteettinsä, sosiaaliset verkostonsa, sitoumuksensa ja vakaumuksensa”. Sosiaaliset siteet eivät ole luonnostaan olemassa, vaan jokaisen tarvitsee itse solmia ne. Perinteiden puuttuessa ihmiset joutuvat itse luomaan itselleen rutiineja, joista saattaa muodostua äärimmäisiä pakkoja, kuten pakonomainen syömishäiriö. Karisto (1998, 60–62) toteaa Zygmunt Baumanin tuotannon mukaan, että postmoderni aikakausi merkitsee modernille tyypillisen kaikkivoipaisuuden kuvitelman häviämistä. Modernin ajan ihminen oli tietoinen elämänsä päämääristä, hänellä oli selkeä suunta. Sen sijaan postmodernille aikakaudelle on ennemminkin tyypillistä jatkuva kiertoliike, jossa liikkeen suuntaa on vaikea tarkasti määritellä. Postmodernia kuvaa myös ajan episodimaisuus, joka samalla merkitsee myös ennustettavuuden häviämistä. Ihmiset tottuvat siihen, ettei mikään kestä pitkään, ja pitkän ajan suunnitelmien tekeminen vaikeutuu. Elämä koostuu enemmän tai vähemmän toisiinsa liittyvien episodien sarjoista, joissa ihmisen roolia voi kuvata kulkurina, ”palloilijana” tai turistina. Näitä rooleja yhdistävät lyhytjännitteisyys ja sitoutumattomuus. Koska tilanteet vaihtuvat jatkuvasti, postmodernina aikana on parempi olla sitoutumatta mihinkään.

Postmodernille yhteiskunnalle ominainen individualismi tulee ristiriitaisella tavalla esiin perheiden arjessa. Margareta Bäck-Wiklund (2004, 54) on tutkimuksessaan nykypäivän perheistä ja vanhemmuudesta havainnut, että modernin perhe-elämän paradoksi on se, että yhtä aikaa halutaan elää tiiviissä perheyhteydessä ja samaan aikaan kaivataan intiimiä elämää. Tästä esimerkkinä hän mainitsee vanhempien tarpeen saada viettää kahdenkeskistä aikaa ilman lapsia. Yksilöt tasapainottelevat yksilöllisten elämänsuunnitelmien ja perheprojektien välillä. Myös Ritva Nätkin (2003, 20–21) kirjoittaa artikkelissaan perheenjäsenten yksilöllistymisestä. Individualismi leimaa nyky-yhteiskuntaa, vaikka perhe onkin yhä olemassa. Perhe hajoaa yhä pienempiin osiin, jossa aluksi perheenjäsenet erkaantuvat toisistaan ja edelleen ydinperhe ja parisuhde erkanevat muusta suvusta. Toisaalta myös lapsi nostetaan vanhempiensa ohi, josta on seurauksena lapsi yksilönä, erillisenä äidistään ja isästään. Nätkinin (Mt., 21) mukaan myös naiseus ja äitiys erkaantuvat toisistaan, ja äitiyttä pidetään vain yhtenä vaiheena naisen elämässä. Avioerojen yleistyessä voidaan lisäksi nähdä vanhemmuuden ja parisuhteen erkanevan toisistaan.

3.2 Yhteiskunnan muutokset ja lastensuojelu

Sauraman (2002, 239) mukaan sosiaalityö kohtaa monet yhteiskunnalliset asiat etuajassa, jolloin niitä ei vielä osata tunnistaa ja nimetä. Siten ongelmista, joita sosiaalityö tällä hetkellä ratkoo, voisi olla jotain pääteltävissä siitä mihin suuntaan yhteiskunnalliset ilmiöt ovat kehittymässä. Lastensuojelun on muun sosiaalityön ohella kuitenkin jatkuvasti seurattava yhteiskunnallista kehitystä, ja sen mukaan pyrittävä muuttamaan toimintatapojaan. Yhteiskunnan kehityksen myötä ihmisten ongelmat muuttuvat, ja sen seurauksena määritykset normaalista lapsuudesta.

Ferguson (2004, 10) nostaa esille kysymyksen, miksi julkisuuteen nousseet lasten kaltoinkohtelut nostattavat niin suuren kohun nykypäivänä, kun lastensuojelu ei ole koskaan aiemmin ollut yhtä tehokasta ja lapset olleet yhtä turvassa. Julkisen vallan paineet tehostaa lastensuojelun koneistoa näkyvät lakien ja yleisen ohjeistuksen lisääntymisenä. Riskien ja epävarmuuden kasvamista yritetään paikata hallinnollisilla toimenpiteillä. 2000-luvun alkupuolen lastensuojelupolitiikkaan vaikuttavat yleiset mullistukset kuten luonnolliset muutokset sosiaalisissa suhteissa, tietopohjassa ja asiantuntijuudessa. (Mt., 21–22.)

Eskelinen ja Kinnunen (2001, 11–12) toteavat, että nopeiden yhteiskunnallisten muutosten seurauksena sukupolvien sosiaalistumisedellytykset, sukupolvien välinen kokemusten vaihto, yhteisöjen ja

traditioiden merkitys sekä yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuudet vaihtelevat suuresti. Muutokset vaikuttavat edelleen perheiden elämäntilanteisiin sekä lasten ja nuorten kasvuoloihin ja siten vaikeuttavat yhteiskunnallista puuttumista perheiden elämäntilanteissa esiintyviin epäkohtiin. Perinteiset puuttumistavat eivät enää riitä vastaamaan esiin nousseisiin ongelmiin. Traditioiden heikkeneminen näkyy sopeutumisprosessien muutoksina ja vaikeuksina etenkin lasten ja nuorten elämässä, koska he ovat aikuisia alttiimpia reagoimaan negatiivisiin ympäristövaikutuksiin ja sopeutuvat eri tavalla muutoksiin.

Postmoderniin aikakauteen liittyy Harry Fergusonin (2004, 20) mukaan ”suuren kertomuksen” tai yleispätevän totuuden puuttuminen. Tällä hän tarkoittaa sellaista yhteistä uskomusta tai eettistä pohjaa, jonka kautta sosiaalisia ilmiöitä kuvataan. Yhteisen totuuden sijaan on alettu hyväksyä, että on olemassa monia näkökulmia, jotka tulee ottaa huomioon muodostettaessa käsitystä totuudesta. Enää ei ole olemassa auktoriteetteja, joiden puoleen voidaan kääntyä kiistatilanteissa ja pohdittaessa asioiden perimmäisiä totuuksia. Myös Lawrence (2004, 123) korostaa, että postmoderniin aikakauteen kuuluu se, ettei ole olemassa yhtä oikeaa teoriaa tai näkökulmaa, jonka pohjalta voitaisiin löytää vastaukset erilaisiin ongelmiin ja tarpeisiin. Olennaista on osata yhdistää erilaisia näkökulmia parhaimman ratkaisun aikaansaamiseksi. Keskeistä tässä on ihminen itse, tietävänä ja reflektiivisenä olentona. *Hyvinvoinnin ymmärtämisessä on taustalla uusi ajatus, jossa keskitytään asiakkaan voimavaroihin ja mahdollisuuksiin toimia kriittisesti ja refleksiivisesti, passiivisen auttamisen kohteena olemisen sijaan.* Riskejä ei enää ajatella pelkästään negatiiviselta kannalta, vaan niiden olemassaolo voidaan nähdä mahdollisuutena suojeluun tai tukeen. (Mt., 136; 148.) Riskien olemassaolo antaa toisin sanoen sosiaalityölle mahdollisuuden puuttua lasten ja perheiden elämään ennen kuin jotain vahvaa ”näyttöä” on olemassa. Tämä voi tarkoittaa perheille mahdollisuutta tukeen, ennen kuin lasten voidaan nähdä olevan varsinaisen lastensuojelun tarpeessa.

Uusi lastensuojelulaki (LsL 417/2007) vahvistaa tätä ajattelutapaa. Se korostaa velvollisuutta tai mahdollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitus jo pelkästään sen perusteella, että on olemassa huoli lapsen hyvinvoinnista ja lapsen olosuhteet tai tilanne edellyttävät lastensuojelutarpeen selvittämistä (LsL 25§). Esimerkkinä voisi olla kolmelapsinen perhe, jossa vanhin lapsista on erityistä tukea vaativa, pitkäaikaissairas. Tämä erityislapsi vaatii paljon huomiota ja voimavaroja vanhemmilta, jolloin perheen muut lapset jäävät väistämättä vähemmälle huomiolle. Tilanteesta ylikuormittunut vanhempi alkaa saada psyykkisiä oireita, jolloin perheen tilanne pahenee entisestään. Tässä kohtaa pelkkä huoli lasten hyvinvoinnista sekä lastensuojelutarpeen selvitys saattaa saada käyntiin prosessin, jossa vanhempien olemassa olevia voimavaroja vahvistetaan myöntämällä lapsille esimerkiksi

tukiperhe. Näin vanhemmat saavat välillä hengähdystauon raskaaseen arkeen ja jaksavat taas hoitaa lapsia paremmin. Olennaista tilanteessa on kuunnella vanhempia, heidän tuntemuksiaan perheen hyvinvoinnin tilasta ja siitä, kuinka heitä voitaisiin tukea. Pelkästään ulkopuolelta käsin määritelty avun tarve ja siihen liittyvät tukimuodot eivät auta perhettä, jos he eivät itse koe saavansa tarvitsemaansa apua.

Eräs olennainen tekijä, joka vaikuttaa jälkimodernin lastensuojelun luonteeseen, on perheiden ja läheisten ihmissuhteiden haurastuminen. Toisaalta ihmisiä eivät ohjaa enää perinteiset arvot kuten uskonto tai perinteiset ikä- tai sukupuoliroolit, vaan yksilöllisiin valintoihin haetaan apua esimerkiksi asiantuntijoilta ja mediasta. Tämä näkyy muun muassa terapiapalvelujen kysynnän kasvuna, sekä toisaalta vaatimuksina ihmissuhteissa pystyä neuvottelemaan keskinäisistä roolijaoista. (Ferguson 2004, 137–139.) Sama epätietoisuus koskee perheensisäisiä roolijakoja, perinteiset miehen ja naisen tai vanhemman ja lapsen roolit eivät ole itsestäänselvyyksiä. Nämä roolimallit luodaan jokaisessa perheessä omalla tavallaan. Yksilöiden korostuminen antaa sosiaalityölle myös haasteen sen suhteen, että sen on osattava ottaa huomioon jokainen perheenjäsen yksilönä, jolla on omat tarpeensa. Tämä taas saattaa aiheuttaa sen, että perheenjäseniä ja heidän oikeuksiaan yksilöinä kunnioitetaan niin, ettei uskalleta puuttua laiminlyönteihin ilman selkeää lain suomaa oikeutta. Tästä näkökulmasta lainsäädäntö ei ole pysynyt mukana perheiden ja sosiaalisten suhteiden yksilöitymisessä. (Mt., 154;161.) Saurama (2002, 224–225.) puolestaan näkee perheenjäsenten yksilöllistymisen toisenlaisesta näkökulmasta, jonka mukaan lastensuojelu tekee myyräntyötä sitoutumalla individualismin periaatteisiin. Tällä hän viittaa lastensuojeluinstituution oikeuteen puuttua perheeseen, avata sen rajat ja näin jopa hajottaa perhettä. Kun lastensuojeluinstituutio hyökkää näin perheinstituutiota vastaan puuttumalla vanhemmuuteen, vastustus on luonnollisesti rajua. Jos lapset otetaan pois perheestä, ja siten vanhemmilta poistetaan kasvatusvastuu, ei jäljelle jää perhettä eikä vanhemmuuttakaan. Näin vastustuksen voimakkuus on suorassa suhteessa perhekoheesio- lujuu- teen.

Tämän päivän lastensuojeluun liittyy vahvasti myös puheet **juridisoitumisesta**. Päivi Sinko (2001, 132) tuo esille, että kyse on uudenlaisesta, 1990-luvulta alkaneesta juridisoitumisesta. Juridisoituminen sinänsä ei ole uusi ilmiö, sillä lastensuojelu on aina ollut luonteensa vuoksi sidoksissa lainsäädäntöön. Uudenlainen juridisoituminen tarkoittaa prosessia, jossa lait alkavat entistä enemmän määrittää sosiaalityötä; sen prosesseja, asiantuntijuutta ja käytettävää kieltä. Sen mukana on haluttu uskoa, että lastensuojelun prosesseista tulee enemmän totuudenmukaisia ja ne sisältävät vähemmän virheitä, kun asioita tarkastellaan sosiaalitieteellisen näkökulman sijasta oikeustieteellisestä näkö-

kulmasta. Toisaalta kyse ei ole vain lastensuojelusta, vaan juridisoituminen koskee muutakin yhteiskunnallista toimintaa ja on ominaista modernisaatiokehitykselle, ja etenkin postmodernin kehittymiseen. Juridisoitumisen negatiivinen puoli on, että se suuntaa viranomaisten huomion menneisyyden tapahtumiin etsien sieltä syyllisiä. Juridisesta näkökulmasta katsoen lasta ei voida auttaa vastoin vanhempien tai lapsen omaa tahtoa, perustelemalla toimenpiteitä olemassa olevilla riskeillä. Tämä tarkoittaa sitä, että on odotettava kunnes saadaan selkeää näyttöä siitä, että lapsi on jo jollain tasolla vaurioitunut. (Mt., 134–135.) Lawrencen (2004, 71) mukaan lakeja ja muita virallisia ohjeistuksia sekä säädöksiä on kehitetty auttamaan sosiaalityöntekijöitä ennaltaehkäisemään ja tunnistamaan lapsiin kohdistuvia riskejä. Toisaalta se on myös johtanut siihen, että sosiaalityöntekijöiden rooli on muuttunut terapeuttisesta enemmän kontrolloivaan suuntaan. Työtä ohjaa lain viitekehys, jolloin tärkeää on kerätä konkreettisia todisteita lapsen kaltoinkohtelusta oikeudelle, joka viime kädessä ratkaisee asian. Lastensuojelun ratkaisemattomien ja ristiriitaisten kysymysten päätösvallan siirrossa oikeusinstituutiolle on pyritty näennäisen tasa-arvon ja yhteisesti hyväksyttävän lopputuloksen saavuttamiseen eri osapuolien välillä (Saurama 2002, 240).

Lastensuojelun rooli on Fergusonin (2004, 140–141) mukaan muuttumassa edellä mainittujen yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Ammattilaisten tehtävä on auttaa asiakkaita heidän valinnoissaan sekä edistää tasa-arvon toteutumista intiimien ihmissuhteiden välillä. Lasten hengissä pitämisen ohella yhä tärkeämmäksi päämääräksi on tullut lasten itsenäisyyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Hyvinvoinnin edistäminen yksilöllisestä näkökulmasta ei kuitenkaan ole helppoa, kun pyritään auttamaan koko perhettä. Perheenjäsenten käsitykset hyvinvoinnista ja avuntarpeesta saattavat erota selkeästi. Tämä johtuu siitä, että hyvinvoinnissa ei ole enää kysymys uskonnollisista asioista, vaan psykologisesta hyvinvoinnista. Kristillinen moraalii on korvattu terapeuttisella moraalilla. Tämä johtaa siihen, että etenkin herkät ihmiset saattavat tuomita itsensä liian ankarasti tai joutua ulkopuolisten asiantuntijoiden negatiivisen arvostelun kohteeksi.

Puuttumisella lasten ja perheiden elämään on laajemmat tavoitteet kuin perinteisellä lasten suojelulla. Pitkäaikaisilla tukimuodoilla pyritään tarjoamaan ihmisille mahdollisimman paljon vaihtoehtoja heidän suunnitellessaan elämäänsä eteenpäin. Toisin sanoen lastensuojelun interventio antaa ihmisille keinoja suunnitella elämäänsä ja tarjoaa siihen enemmän mahdollisuuksia sekä edistää ihmisten kykyä hallita arkipäiväänsä. Yksilökeskeisyyden ja refleksiivisyyden voidaan nähdä myös johtaneen siihen, että ihmiset haluavat itse tuoda esille intiimejä asioitaan ja elämäkokemuksiaan sekä hakeutua palvelujen piiriin. (Ferguson 2004, 149–150;157.) Yksilökeskeisyyden toinen puoli on se, että myös riskejä ja ongelmia tarkastellaan patologisoivasta näkökulmasta, eli syitä haetaan

helposti yksilöstä itsestään. Tämän sijaan tulisi ottaa huomioon sosioekonomiset tekijät, jotka vaikuttavat lasten ja perheiden elämään. Kun otetaan huomioon yksilöitä ympäröivät olosuhteet, voidaan paremmin omaksua yksilöiden subjektiivinen näkökulma ja kokemus. (Lawrence 2004, 125.)

Vaikka nykypäivän lastensuojelussa on etenkin uuden lastensuojelulain myötä olemassa vahva ennaltaehkäisyn näkökulma ja velvoite, tuo lastensuojelun juridisoituminen mukanaan siihen myös vahvan suojelun näkökulman. Lastensuojelua historiallisestikin leimannut jako suojelu- ja hyvinvointipainotteiseen on siis edelleen olemassa niin kuin Pösö (2007, 72) toteaa. Hän viittaa uuteen tilanteeseen, jossa lastensuojelu ei enää kohdistu varsinkaan länsimaissa lasten suojelemiseen vanhempien kuoleman aiheuttamalta turvattomuudelta, vaan sen kohteena ovat nyt uudenlaiset vanhemmuuden ongelmat. Kajavan (1997, 132) mukaan yhteiskunnallinen valta vanhempia kohtaan on muuttunut ajan saatossa mielen kontrolliksi eli vanhempien normaalistamiseksi. Käytännössä tämä näkyy vanhempien neuvontana sekä ohjauksena erilaisiin hoitopisteisiin.

4 LASTENSUOJELUN EETTINEN YDIN

Lastensuojelun suuri eettinen kysymys kulminoituu perhe-elämään puuttumiseen, ja tarkemmin lapsen edun sekä vanhempien oikeuksien väliseen kysymykseen. Voidaankin pohtia, ovatko nämä kaksi näkökulmaa ristiriidassa keskenään, vai saman asian kaksi eri puolta. Lapsen oikeudet ja etu sekä lapsuutta uhkaavat tekijät liittyvät vahvasti vanhempien mahdollisuuksiin selviytyä hoito- ja kasvatustehtävistään. Perheen ja yksilöiden itsemääräämisoikeus suhteessa valtioon onkin vaihdellut suuresti eri aikoina. (Kajava 1997, 26;33;45.) Miten itsemääräämisoikeus sitten postmodernissa yhteiskunnassa näyttäytyy, jos otetaan huomioon hyvinvoinnin määrittäminen yksilöllisestä näkökulmasta?

4.1 Lapsen etu

Käytännön työssä lapsen edun mukaan toimiminen pitäisi olla kaiken lastensuojelutyön taustalla ja tavoitteena. Jotta lapsen edun tähden voitaisiin toimia, on pohdittava milloin lapsi on joutunut kaltoinkohdelluksi tai milloin lapsen normaalia kasvua ja kehitystä uhkaa jokin epänormaali tekijä. King (1999, 76) lähtee liikkeelle lapsen kaltoinkohtelun (eng. child abuse) määritelmää pohtiessaan erittelemällä syitä, joiden vuoksi lapsille aiheutuu kärsimystä. Ensinnäkin lapset saattavat kärsiä luonnollisesti ilmenevistä haitoista, kuten sairaudesta. Toisaalta haitat saattavat syntyä toisten ihmisten tekemisistä tai ympäristön olosuhteista. Ne voivat myös olla tahallaan aiheutettuja tai vahingon seurauksena syntyneitä. Pohjimmiltaan lasten kaltoinkohtelu kuitenkin ymmärretään niin, että se on *vakava tai oleellinen ja ihmisten toiminnasta johtuva haitta* lapselle. Edelleen King jatkaa näiden käsitteiden määrittämisen vaikeudella. Ensinnäkin vakavan haitan määrittely riippuu siitä mihin sitä verrataan. Haitta voidaan nähdä poikkeuksena lapsen normaaleille kasvuolosuhteille tai suhteessa normaaliin kehitykseen. Se, mikä on normaalia kasvua ja kehitystä, määrittyy usein eri tavalla erilaisissa kulttuureissa. Toisekseen ihmisen toiminnasta aiheutuvaa haittaa voi olla vaikea määrittää sen suhteen, onko sen alkuperä tietyn yksilön toiminnassa, vai kollektiivisessä toiminnassa ja yhteiskunnassa. (Mt., 82–83.)

Nätkin (2003, 27) puolestaan liittää hyvän lapsuuden määritelmään postmodernille ajalle tyypillisten perinteisten rakenteiden ja arvopohjan häviämisen sekä muuttumisen. Hyvä lapsuus on arvoarvostelma, se on yhä uudelleen neuvoteltava ja muuttuva asia. Lapsen hyvää voidaan pohtia myös

perinteiden ja arvojen purkautumisen näkökulmasta. Näkyykö epävarmuus ja jatkuva muutos lasten elämässä epäsuotuisalla tavalla, tarvitsisivatko he enemmän pysyvyyttä ja vakaita arvoja kuin nykyinen yhteiskunta ja elämäntapa tarjoavat? Postmodernille ominaisessa ajattelutavassa ei voida selkeästi myöskään määritellä, mikä on sosiaalinen ongelma tai mikä vain erilainen elämäntapa. Tämä tekee yhteiskunnan puuttumisen perheiden ja yksilöiden elämään vaikeaksi, koska ongelmiin voidaan puuttua, mutta erilaisiin elämäntapoihin ei. Sosiaalityön käytännöissä ongelmia onkin yhä enenevässä määrin alettu määritellä yhdessä asiakkaiden kanssa. (Mt., 30;36.)

Ferguson (2004, 146) nostaa esille tunteiden merkityksen lapsen tilanteen arvioimisessa. Lapsen hyvinvoinnin arvioimisessa on alettu painottaa perinteisen fyysisen huolenpidon ja olosuhteiden ohella emotionaalista kokemusta. On tunnustettu, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Myös uudessa lastensuojelulaissa korostetaan painon antamista lapsen omille mielipiteille ja toivomuksille. Vaikka lapsi olisi niin nuori, ettei hän sanallisesti osaa ilmaista itseään, tulisi hänen mielipiteensä selvittää muita menetelmiä käyttäen. (Taskinen 2007, 53.)

Koska lapsen edulle ei ole selkeää määritelmää, vaan se toimii ajatuksellisena ylärakenteena, on kussakin yksilöllisessä tilanteessa mietittävä miten lapsen paras toteutuu juuri tämän lapsen tai näiden lasten kohdalla (Törrönen 1994, 140). Myös Taskisen (2007, 53) mukaan lapsen edun harkinnassa on aina kyse kokonaistilanteen huomioimisesta, jossa kartoitetaan lapsen yksilöllinen tilanne sekä hänen erityistarpeensa. Eri-ikäisten lasten tilanteita arvioitaessa painottuvat eri asiat. Voidaan puhua ”riskiarvioinnista”, jossa punnitaan uhkia ja mahdollisuuksia. Olennaista on arvioida, toteutuuko esimerkiksi huostaanottoa harkittaessa lapsen etu sijaishuollossa paremmin kuin kotiin jääminen. Törrönen (1994, 139) muistuttaa, että lapsen tilanteen arvioiminen tapahtuu aina suhteessa arvioijan omaan arvopohjaan sekä kulttuuriin. Jos arvioijana on sosiaalityöntekijä, tilanteen tulkitseminen on usein sidoksissa keskiluokkaiseen elämäntyyliin. Törrönen toteaa myös, että lapsen etu saattaa joskus näyttäytyä pelkästään hallinnollisesta näkökulmasta. Silloin lasta tulkitaan aikuisten ja viranomaisten kannalta, ja asiapapereissa lapsi on pelkkä kohde tai osa perhettänsä, johon vain heijastuvat perheen vaikeudet ja pahoinvointi. Tällöin lapsen elämäntilanteesta nostetaan esille vain negatiivinen, puutteiden leimaama kuva.

Mahkonen (2003, 44–45) on niin ikään pohtinut lapsen edun käsitettä. Hänen mukaansa siinä on pidettävä mielessä kahta eri lähtökohtaa, joista ensimmäinen on, että käsitteelle on kyettävä antamaan jokin erottelukykyinen merkityssisältö. Toisella hän viittaa aikaperspektiivin ja niin sanotun

kontrafaktuaalisen tilan puuttumiseen. Näillä hän tarkoittaa edun arvioimista lapsen tulevaisuuden suhteen sekä ennustamista sen suhteen mikä olisi lapsen edun kannalta paras toimintamalli. Lapselle kun ei voi kokeilla erilaisia vaihtoehtoja ja sen jälkeen päättää mikä niistä olisi paras. Tiivistettynä tämä tarkoittaa eniten auttavan ja vähiten vahingoittavan vaihtoehdon löytämistä.

Lasten edun arvioimisessa voi olla kyse eri etutahojen intressien yhteentörmäyksestä (Oulasmaa 1994, 17). Usein näin on esimerkiksi tahdonvastaisten huostaanottojen kohdalla. Yhteiskunnallisten normien ja arkisten kokemusten sekä tiedon yhteensovittaminen ei ole yksiselitteistä. Ihmisten käsitykset lapsen edusta ja parhaasta pohjautuvat yleensä heidän omiin kokemuksiin ja elämäntilanteeseen. Tämän vuoksi lasta koskevat päätökset ulottuvat syvälle perhemoraaliin ja etiikkaan. Lasten edun ja läheissuhteiden sääntely oikeudenmukaisesti on vaativa tehtävä. (Oulasmaa 1994, 107.) Hyvinvoinnin uhkien tai riskien tulkitseminen ei ole yksinkertaista. Tiedetyt olosuhteet eivät näyttäyty samantlaisina kaikkien kokemuksissa eikä niillä ole kaikille samantlaisia seurauksia, joten riskien pohjalta ei aina voida ennustaa tulevaisuutta. (Törrönen 2001, 71.)

4.2 Vanhemmuuteen puuttuminen

Lastensuojelun haasteena on yhtäaikainen lasten edun turvaaminen ja samaan aikaan vanhempien oikeuksien ja autonomian kunnioittaminen. Tämä tehtävä ei ole helppo, sillä perhe-elämää pidetään yleisesti erittäin yksityisenä ja pyhänä. Kaikenlainen ulkopuolinen puuttuminen siihen koetaan siten hyvin vaikeana. Lastensuojelun työntekijöiden on puututtava usein pakottavalla tavalla perheiden elämään, mutta myös pyrittävä tukemaan vanhempia ja vahvistamaan heidän voimavarojaan lasten kasvattamisessa ja huolehtimisessa. Lastensuojelun ristiriitaista roolia voitaisiin lieventää painottamalla enemmän ennaltaehkäisevää työtä muiden hyvinvointipalvelujen tapaan. (Lawrence 2004, 78.) Lasten ja vanhempien välisissä eturistiriitatilanteissa nykypäivän lainsäädäntö painottaa kuitenkin lapsen edun ensisijaisuutta aikuisten etuihin nähden. Vaikka puhutaankin perhe- ja yksilökeskeisestä lastensuojelusta, perhekeskeistä se on ainoastaan lapsen edun toteuttamisen kannalta. Lapsen edun mukaista on aina kuitenkin, jos yhteistyö huoltajien ja lastensuojeluviranomaisten välillä saadaan toimivaksi. (Mahkonen 2003, 48.) Sauraman (2002, 126–127) mukaan lastensuojelun ydin kohdistuu juuri tähän, eli siihen ristiriitaan, joka syntyy yhteiskunnan velvollisuudesta suojella heikompaansa ja samaan aikaan kunnioittaa perheiden yksityisyyttä. Yksityinen ja pyhä leima, joka perheellä ja kodilla edelleen on, antaa lastensuojelulle sen kirotun maineen. Lastensuojelu joutuu

”tunkeutumaan” perheeseen, koska perheen sisällä tapahtuu jotain pahaa. Lastensuojelun asiakkuus siis muistuttaa perheeseen kuuluvasta pahasta.

Puuttumisesta perheiden elämään, ja etenkin huostaanottojen oikea-aikaisuudesta keskustellaan säännöllisin väliajoin. Sosiaalityöntekijöitä syytetään liian varhain puuttumisesta lasten elämään sekä toisaalta siitä, että puuttuminen on tapahtunut liian myöhään. Huostaanottopäätös ei aina ole selkeä ratkaisu tilanteeseen kenellekään osapuolelle, vaan vaatii työntekijältä vankkaa ammattitaitoa selvittää ja tulkita lasta koskevia uhkia. (Bardy ym. 2001, 92.) Ulkoiset merkit, kuten likaisuus tai epäjärjestys lapsen kotona, eivät ole riittävä syy huostaanottoon ja lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Lastensuojelussa ”mieli on saanut voiton kehosta”. Tällä Ferguson (2004, 181) viittaa siihen, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät tee päätöksiään ulkoisten, aistittavissa olevien merkkien pohjalta. Sen sijaan he tulkitsevat tilanteita kokonaisvaltaisesti ja yrittäen löytää asiakkaiden voimavaroja. Kaikki asiat, jotka liittyvät perheisiin pienintä yksityiskohtaa myöten, vaikuttavat viranomaisten rakentamiin käsityksiin ja moraalisiin tuomioihin. Tämä valta tai oikeutus arvostella, sekä sen lähtökohta perustuvat kuitenkin aina kunkin yhteiskunnan sääntöihin. (Mt., 183.)

Yhteiskunnan vaikutus normaalin vanhemmuuden ja sitä kautta lapsen edun määrittelemiseen tulee hyvin ilmi Sauraman (2002) tutkimuksessa. Siinä hän tutki vuosina 1953–1979 lastensuojelun asiakkaina olleita lapsia, joiden huostaanottoasia tuli jaoston esityslistalle ristiriitatilanteena. Eri vuosikymmeninä huostaanottojen perusteiksi nousivat kovin erilaiset asiat. 1950-luvulla pakkohuostaanottoja leimasi kolme yhteen kietoutuvaa piirrettä. Nämä olivat laitoshoidon keskeisyys, psykiatrian valta ja mielisairaana äidin subjektiivisen oikeuden menettäminen. Pitkäaikainen laitoshoido tarkoitti aina huostaanottoa, ja psykiatrian asiantuntijuus nousi sosiaaliviranomaisten asiantuntijuuden yläpuolelle. Äidille tehdyn terveydentilan arvioinnin perusteella lääkärit lausuvat näkemyksensä lapsen olosuhteista ja elämästä. Mielisairaaksi ja sen seurauksena oikeustoimikelvottomaksi julistetun vanhemman katsottiin menettäneen subjektiivitensa ja siten kykynsä ilmaista oma tahtonsa. (Mt., 85;102.) Sairaaksi leimatulla vanhemmalla ei siis nähty olevan oikeuksia. Tälle aikakaudelle ominaista oli myös, että lasten pahoinpitelyä ei useinkaan nähty riittävänä syynä huostaanottoon. Fyysinen pahoinpitely oli yleisesti sallittua, jos sen katsottiin tapahtuneen kasvatuksellisessa mielessä. Rajan vetäminen kasvatuskeinojen ja pahoinpitelyn välille oli hyvin epäselvää. Se, miksi äidin mielisairaus nähtiin pahempana kuin lapsen pahoinpitely, saattoi johtua siitä, ettei pahoinpitelyn muotoja osattu käsitteellistää. Lastensuojelun toiminnan voimana oli ihmisten elämän normittaminen, mutta se ei riittänyt pakkohuostaanottoihin. Tarvittiin asioiden psykiatrisoitumista, jotta toimenpiteille saatiin jokin selkeärajainen ja ymmärrettävä perustelu. (Mt.,

229.) 1960-luvulle tultaessa lastensuojelussa tapahtui käänne sijoituskeskeisistä käytännöistä avo-
huoltopainotteiseen palvelurakenteeseen (Saurama 2002, 164). Huostaanottotilanteissa nousi olen-
naisiksi seikaksi äidin lapseensa kohdistaman kiintymyksen laatu, ja sillä voitiin perustella
haluttomuutta viedä lapsi vanhemmiltaan ja sijoittaa hänet kodin ulkopuolelle. Lasten ja vanhempi-
en välisestä suhteesta muodostui kultainen ohjenuora lastensuojeluviranomaisille. Kiintymyssuhde
nähtiin kuitenkin yksipuolisena, vain sen kannalta millainen kiintymys äidillä lapseensa oli. Lapsen
kiintymystä ei huomioitu lainkaan. Tämä käytäntö alkoi kuitenkin pikkuhiljaa mureta mentäessä
kohti 1970-lukua. Tuolloin lapset alkoivat saada enemmän esille omaa tahtoaan huostaanottotilan-
teissa. (Mt., 178–179.)

1960-luvulla naisten alkoholinkäyttö muuttui, ja siitä tuli enemmän humalahakuista, avointa juo-
mista. Alkoholinkäyttö myös arkipäiväistyi, se koski viikonloppujen lisäksi arkipäiviä. Näin alko-
holinkäytöstä tuli yleisesti hyväksyttävämpää koko suomalaisessa kulttuurissa. 1960-luvulla lapsia
ei juuri otettu huostaan vanhempien alkoholinkäytön vuoksi, päihteidenkäyttö nähtiin vanhemmuu-
den sijasta vanhempien ongelmaksi. Juominen aiheutti yleisestä näkökulmasta vain hetkellisen ky-
vyttömyyden toimia hyvänä vanhempana lapselleen. Kun vanhempia ei saatu kiinnitettyä
palveluihin, heidän ongelmansa jäivät mysteereiksi auttajille ja samalla lasten asema vaikeutui. So-
siaalityö oli joutunut uuteen tilanteeseen, jossa se ei kyennyt määrittelemään, mikä oli yhteiskunnal-
lista normaaliutta. (Saurama 2002, 7;182–183.) Tähän tilanteeseen pelastuskeinona oli lapsen
subjektiivisen vähittäinen huomioiminen. Lapsen oireilun ohella alettiin antaa enemmän painoarvoa
hänen omille tunteilleen ja tulkinnalle. Nykyään lapsen ainutkertaisuus ja korvaamattomuus on tul-
lut lastensuojelun kohteeksi. Toisaalta yksilöllisyys ymmärretään koko kulttuurissa normaaliutena
ja tavoittelemisen arvoisena asiana. (Mt., 216.)

Fox Harding (1991) on rakentanut neljä erilaista lastensuojelupoliittista näkökulmaa, joissa hän on
tarkastellut lapsen edun toteutumista niin lapsen, vanhemman, perheen kuin valtionkin välisten suh-
teiden näkökulmasta. Ensimmäisestä perspektiivistä, ”*laissez-faire and patriarchy*”, katsottuna lap-
sen edun mukaista on kunnioittaa hänen biologisia vanhempia. Erityisesti korostetaan ainutlaatuista
psykkistä suhdetta lapsen ja vanhemman välillä. Valtion ei tulisi puuttua perheiden elämään kuin
aivan äärimmäisissä tapauksissa, koska vanhempien katsotaan olevan lapsensa parhaita kasvattajia.
(Mt., 15.) Toinen perspektiivi ”*state paternalism and child protection*” antaa valtiolle huomattavan
roolin. Valtion tulee ja korostetusti myös pitää puuttua perheiden elämään vaikka väkisin, jos se on
tarpeen. Lapsen hyvän hoidon ja kasvatuksen määritelmät ovat tiukkoja ja lapsi nähdään vanhem-
mastaan erillisenä olentona. Vanhemmilta vaaditaan, että he kasvattavat lapsensa hyvin, mutta heil-

lä ei kuitenkaan nähdä olevan erityisiä oikeuksia. Huomionarvoista tässä näkökulmassa on, että siinä keskitytään lapsen hyvinvointiin, mutta lapsella itsellään ei kuitenkaan nähdä olevan omia oikeuksia. (Mt., 59;104.)

Kolmas lastensuojelupoliittinen perspektiivi korostaa Fox Hardingin (1991, 104–106) mukaan myös lasten ja heidän biologisten vanhempien välistä sidettä. Tässä ”The modern defence of the birth family and parents’ rights” perspektiivissä vanhemmilla nähdään kuitenkin olevan oikeuksia ja perhe nähdään yhtenä kokonaisuutena. Lapsen biologiset vanhemmat ovat lapsensa parhaita hoitajia ja kasvattajia. Epäonnistuminen kasvatustehtävässä nähdään johtuvaksi ympäröivistä olosuhteista ja sen aiheuttamista paineista. Tämän vuoksi valtion velvollisuus nähdään ensisijaisesti olevan perheiden olosuhteiden parantaminen ja resurssien tarjoaminen vanhemmille. Neljäs perspektiivi ”children’s rights and child liberation” korostaa lapsen oikeuksia ja lapsen omaa näkökulmaa. Lapsi nähdään erillisenä vanhemmistaan ja oman elämänsä subjektina. Koska lapsella on oikeus päättää itse omista asioistaan, valtion tehtäväksi jää mahdollistaa lapsen riippumattomuus vanhemmistaan. On kuitenkin huomioitava, että tämän näkemyksen mukaan lapsilla on yhtäläiset oikeudet kuin aikuisilla, eikä erityisiä lapsen oikeuksia. (Mt., 156–157.)

Perhe-elämään puuttuminen edellyttää aina arviota siitä, että lapsen etu ei toteudu. Tämän toteaminen taas perustuu siihen, että lapsi oirehtii jollakin normaalista varttumisesta poikkeavalla tavalla. Viranomaisilla on oltava jonkinasteista tietoa siitä mikä on normaalia biologisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti tietyn ikäiselle lapselle tietyssä kehitysvaiheessa. Nämä määritelmät taas pohjautuvat osaksi yhteiskunnallisista ja kulttuurisista näkemyksistä. Normaalin tai epänormaalin määrittelemisen on usein kiistanalainen asia, koska erilaisuuttakin tulee kunnioittaa. Tämän vuoksi onkin tärkeää huomioida lapsen tai nuoren oma oirehtiminen, se mitä lapsi itse viestittää. (Mahkonen 2003, 57–59.)

Edellisten kappaleiden pohjalta voisi todeta, että lapsen edun toteuttaminen lastensuojelun lähtökohtana ja tavoitteena sekä vanhemmuuteen puuttuminen eivät ole ristiriidassa keskenään. Sen sijaan vanhemmuuteen puuttumisella tavoitellaan lapsen edun toteutumista, vaikka vanhempien mielipiteet lasten edusta saattavat olla ristiriidassa viranomaisten ja yhteiskunnan näkökulman kanssa. Perheen ja yksilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen heijastuu postmodernina aikana siitä, että ongelmia on alettu määritellä yhdessä perheenjäsenten kanssa. Erityisesti lapsen oman kokemuksen kuulemista on alettu painottaa riskien vaikutuksia mietittäessä. Jotta lapsen etu voitai-

siin määritellä, on ensin tunnistettava ne asiat, jotka sen hetkinen yhteiskunta näkee uhkina lapsen hyvinvoinnille tai normaaliin lapsuuteen kuulumattomiksi.

5 LAPSUUDEN RISKIT JA UHAT

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät joutuvat jatkuvasti sen kysymyksen eteen, mikä on normaalia lapsuutta, ja mitkä tekijät taas uhkaavat lapsen mahdollisuutta normaaliin kasvuun ja kehitykseen. Mietittäessä huostaanottoa realistisena vaihtoehtona auttaa lasta, on jo rakennettu näkökulmaa sen varaan, millaisten asioiden nähdään olevan niin suurena uhkana lapsen normaalille kasvulle ja kehitykselle, että lapsi on erotettava vanhemmistaan. Kuten aiemmin on todettu, selviä ohjeita tähän ei ole, eikä pelkän riskin tiedostamisen perusteella voi välttämättä ennustaa tulevaa. Postmodernina aikakautena tämä on vaikeutunut entisestään, jos on uskomista sen ennustamattomaan luonteeseen riskiyhteiskuntana. Jos riskien ottamisen voidaan nähdä leimaavan koko nyky-yhteiskuntaa, niin miten voidaan erottaa niitä *poikkeuksellisia* riskejä, jotka saattavat olla vahingoksi hyvälle lapsuudelle? Postmodernin ajan henkeen kuuluva yksilöllisyyden kunnioittaminen ei ainakaan helpota epänormaalien riskien määrittelyä yhteiskunnan taholta, jos lähtökohtana ovat ihmisten henkilökohtaiset kokemukset, tilanteet ja voimavarat.

5.1 Lapsuuteen liittyvien riskien määrittelyä

Riskillä käsitteenä on alun perin ymmärretty ihmisen mahdollisuutta sairastua, esimerkiksi huono ravinto lapsena aiheuttaa suuremman riskin olla huonokuntoinen aikuisena. Toisin sanoen riskitekijä on jokin, joka lisää mahdollisuutta tiettyyn, erityiseen seuraamukseen. (Little, Axford & Morpeth 2004, 105.) Tekijät, jotka voidaan nähdä uhkiksi tai riskeiksi lapsuudelle, määritellään varmasti eri tavalla riippuen siitä kuka määrittelee, missä ja milloin. Little ym. (2001, 106–107) esittävät muuttaman näkökulman, miksi psykososiaaliset ongelmat ovat monimutkaisia, eikä niiden voida suoraan todeta johtuvan yksittäisen riskin olemassaolosta yksilön elämässä. Ensinnäkin samat riskitekijät voivat sekä lisätä mahdollisuutta huonoihin seurauksiin tietyssä kontekstissa mutta myös vähentää huonoa vaikutusta toisessa kontekstissa. Toisaalta useinkaan ei voida todeta, että tietty yksittäinen riskitekijä johtaisi tiettyyn seuraukseen, vaan riskitekijät voivat saada erilaisia seurauksia eri yksilöillä. Kolmanneksi myös riskitekijöiden vaikutus eri-ikäisiin ja siten eri kehityksen vaiheessa oleviin lapsiin on huomioitava. Lisäksi on olemassa yksilön sisäistä eroavuutta sekä yksilöiden välistä eroavuutta sen suhteen, kuinka he reagoivat riskitekijöihin ja selviävät niistä. Ensimmäisellä viitataan yksilön kykyyn vastata riskitekijöihin kehityksensä eri vaiheissa. Viidenneksi Little ym. (2001, 107) jaottelevat riskitekijät suhteessa lapseen etäisiksi ja läheisiksi. Etäiset riskitekijät vaikuttavat

lapsen joidenkin välittävien tekijöiden kautta, eivätkä ole suoraan uhkana lapsen kehitykselle. Esimerkiksi köyhyys voi olla riski vanhempien epäsosiaaliselle käyttäytymiselle ja siten vaikuttaa kykyyn toimia hyvänä vanhempana. Tällöin huono vanhemmuus on lapselle läheinen riski, joka voi vaarantaa lapsen kehitystä.

Kelley, Mayall & Hood (1997) ovat tutkineet lasten ja heidän vanhempiensa kokemuksia siitä, millaisten asioiden he näkevät uhkaavan lasten elämää niin kotona kuin kodin ulkopuolellakin. Tutkimuksen tarkempina aihealueina olivat riskien ymmärtäminen eri sukupolvien näkökulmasta, lapsuuden ja aikuisuuden käsittäminen, lasten ja aikuisten väliset voimasuhteet, sekä miten erilaisien mahdollisuuksien hyödyntäminen elämässä vaikuttaa riskien hallintaan. (Mt., 305.) Tutkimus tarkasteli riskien ymmärtämistä siitä näkökulmasta, kuinka lapset ja heidän vanhempansa tekivät päätöksiä. Taustana tälle oli ajatus, että riskiyhteiskunnassa ihmiset joutuvat jatkuvan epä tietoisuuden vallassa tekemään paljon päätöksiä, joihin puolestaan liittyy riskien ja mahdollisuuksien punnitseminen. (Mt., 306.)

Kelley ym. (1997, 307–308) toteavat, että lapsuuteen liittyvät riskit on aiemmin liitetty lapsen kehityksen eri asteisiin. Lapsuuteen on nähty kuuluvaksi sekä normaaleja että poikkeuksellisia riskejä. Tällaisen jaottelun voidaan nähdä viittaavan siihen, että on olemassa jokin käsitys normaalista lapsuudesta, ja niistä riskeistä, joita siihen kuuluu. Toisaalta tutkimus riskeistä on myös yhdistänyt kehitysteoriat ja hyvinvoinnin näkökulman. Näissä tutkimuksissa on korostettu tiedon, käyttäytymisen ja yksilöllisen vastuun yhteyttä toisiinsa. Näkökulma keskittyy enimmäkseen fyysisiin riskeihin sekä lasten riskikäyttäytymiseen, kuten tupakointiin tai päihteidenkäyttöön. Hyvinvointipoliittisesta näkökulmasta lasten nähdään olevan ennemminkin viattomia ja haavoittuvia, aikuisten sosiaalisen maailman armoilla eläviä sen sijaan että heidän itsensä nähtäisiin aiheuttavan uhkia.

Tutkimuksessa selvisi, että lasten ja vanhempien välisten näkemysten ero oli pitkälti sidoksissa käsityksiin sosiaalistumisesta ja hyvästä lapsuudesta. Vanhemmat ajattelivat päätöksiä tehdessään niiden vaikutuksia lapsen elämään tulevaisuudessa, kun taas lapset pitivät päätösten vaikutusta nykyhetkeen yhtä tärkeänä kuin tulevaisuusnäkökulmaa. Näkemykset hyvästä lapsuudesta, siitä kuinka lapsuus tulisi elää, vaihtelivat myös lasten ja vanhempien välillä. Vanhemmat korostivat vapautta tutkia ja ihmetellä sekä keskustelun tärkeyttä vanhemman ja lapsen välillä. Lasten mielestä tulevaisuusnäkökulman ja hyvän lapsuuden välillä oli selkeä ristiriita. Lapset näkivät hyvää lapsuutta uhkaavina tekijöinä kiusaamisen tai sortamisen, vihamielisyyden toisten lasten kohdistamana sekä liiallisten töiden aiheuttaman stressin. Hyvään lapsuuteen kuului lasten mielestä olennaisena tekijä-

nä vapaa-aika, jonka saisi käyttää juuri niin kuin itse haluaa. Näkemuserot liittyen sosiaalistumiseen ja hyvän lapsuuden käsitteeseen voidaan nähdä muodostavan lasten käsityksen riskeistä ja siitä kuinka niiden kanssa tulee toimeen. Lapset hyväksyivät suojelun ja kontrollin aikuisten taholta, niin kauan kuin ne koskivat fyysisiä riskejä. Sen sijaan psykososiaalisiin riskeihin liittyviä määräyksiä he eivät hyväksyneet, koska ne näkivät tulevaisuuden ensisijaisena nykyhetken kustannuksella ja aliarvioivat lasten omaa ymmärrystä. Kaiken kaikkiaan tutkimus osoitti, että lapset elävät hyvin pitkälle aikuisten armoilla niin kotona kuin kodin ulkopuolellakin. Ristiriitaista tässä on se, että koti voi olla lapselle turvallinen ja kannustava paikka, joka yrittää suojella lasta ympäröivän maailman riskeiltä, mutta se edellyttää lapsen alistumista aikuisten kontrolloimalle sosiaaliselle järjestykselle. (Kelley ym. 1997, 321–322.)

Backett-Milburn & Harden (2004) tutkivat, kuinka lapset ja heidän vanhempansa käsittävät ja neuvottelevat riskeistä, turvallisuudesta sekä vaaroista. Perinteisesti on ajateltu, että riski, vaara ja turvallisuus ovat enemmän tai vähemmän kulttuurisidonnaisia, niin aikuisten kuin lastenkin kesken jaettuina käsityksiä. Itse asiassa sen, mikä näyttää tilastollisesti todennäköiseltä lapsuutta koskevalta uhalta ja sen, mikä on ihmisten tulkinta lapsia koskevista uhista, on useinkin ristiriidassa keskenään. Nykypäivänä riskin käsite liittyy vahvasti yksilöllisiin elämänprojekteihin, riskit ovat yksilöllisiä tulkintoja ja sosiaalisia konstruktioita. (Mt., 430.) Tämä tuli ilmi Backett-Milburnin & Hardenin (Mt., 437–440) tutkimuksessa sen kautta, kuinka vanhemmat asettivat lapsilleen erilaisia rajoja ja sääntöjä. Yleisten sosiaalisten käsitysten ohelle siitä mitkä riskit uhkaavat lapsia, nousi havainto, että jokainen perhe katsoi riskejä omasta näkökulmastaan. Monella perheellä oli omia kokemuksia, omia varoittavia tarinoita, joiden seurauksena he asettivat lapsilleen rajoja. Vanhempien rajojen asettaminen lapsilleen voidaan nähdä vanhempien vastuullisuuden osoittamisena ja vastauksena riskien olemassaoloon sekä keinona lievittää vanhempien omaa tietoisuutta riskien uhkaavuudesta. Tutkimuksessa löytyi myös riskeihin liittyviä perheen jäsenten olettamuksia, yhteisiä sopimuksia ja ristiriitaisuuksia. Riskien määrittäminen lasten kohdalla liitettiin usein ikään ja sitä kautta sisarusten ikäjärjestykseen. Vanhempia lapsia nähtiin uhkaavan erilaiset asiat kuin nuorempia sisaruksia. Tämä aiheutti ristiriitoja perheen sisällä. Toinen olennainen seikka riskien määrittämisessä ja hallinnassa oli ajan käsite. Perheet pitivät riskiä dynaamisena käsitteenä, riskit vaihtelivat eri aikoina niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä, ja niitä tarkasteltiin sekä suhteessa menneisyyteen että tulevaisuuteen. Ajan käsite nähtiin riskinä myös itsessään sen suhteen, kuinka lapset aikaansa käyttivät. Kolmantena lapsuutta uhkaavien riskien nähtiin määräytyvän suhteessa toisiin ihmisiin. Vanhempien näkemykset riskeistä vaihtelivat, ja vaikuttivat siten siihen, kuinka ankaria ja tiukkoja kasvattajia he olivat tai toisaalta kuinka paljon he antoivat lapsilleen vapautta päättää omista asioistaan. Näke-

mykset riskeistä erosivat niin perheen sisällä vanhempien välillä, kuin eri perheiden välillä. (Mt., 441–443.)

Stevens & Hassett (2007) pohtivat lapsia uhkaavien riskien arvioinnin vaikeutta kaaosteorian (eng. complexity theory) näkökulmasta. Kaaosteoriolla viitataan monimuotoisten systeemien ymmärtämiseen. Monimuotoiseen systeemiin liittyy useita tekijöitä, jotka ovat toistensa kanssa yhteydessä usealla tavalla. Tällaisia systeemejä voidaan löytää kaikkialta. Esimerkkinä monimuotoisista systeemeistä ovat maanjäristykset, joissa monen tekijän yhteensattuma synnyttää järjestyksen. Vaikka maanjäristyksen synnystä tiedetään paljon, ei kuitenkaan voida ennustaa koska ja missä niitä syntyy. Sama koskee lapsuutta ja siihen liittyviä uhkia. Tilastojen, tutkimusten ja käytännön pohjalta yhteiskunnassa tiedetään melko paljon erilaisia tekijöitä, jotka ovat uhkana hyvälle lapsuudelle. Yksilöiden käyttäytyminen on seurausta ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, ympäristön vaikutuksesta sekä yksilön omasta toiminnasta. (Mt., 128–129.) Stevensin & Hassetin mukaan lastensuojelussa uskotaan liikaa siihen, että riskejä voidaan ennustaa, ja se luo harhaisen kuvitelman väärästä turvallisuuden tunteesta. Koska riskien ennustaminen perustuu lineaariseen malliin, jossa tietyt tapahtumat seuraavat toisiaan, se antaa liian yksinkertaisen ja siksi harhaisen kuvan todellisuudesta. Riski tulisi ennemminkin nähdä tekijänä, joka on sidoksissa ihmisten toisiinsa kytkeytyneistä käyttäytymisistä ja käyttäytymisen surauksista. (Mt., 143.)

Edellisten tutkimusten pohjalta voidaan kokoavasti todeta, että riskin käsitettä ei nähdä selkeänä ja muuttumattomana, vaan riskin käsite on dynaaminen, tulkitsijasta ja ajasta riippuvainen. Riskien olemassaolon koetaan olevan suhteessa niin yksilöön itseensä, ympäristöön kuin toisiin ihmisiin. Toisaalta riskien olemassaolon nähdään olevan sidoksissa siihen, kuinka yksilöt tulkitsevat riskejä suhteessa mahdollisuuksiin ja millaisia asioita he pitävät normaaleina ja millaisia poikkeuksellisina lapsuuteen kuuluvina riskeinä. Tästä epävarmuudesta huolimatta kuitenkin pitkälti uskotaan, että lapsuutta koskevia riskejä voidaan määritellä ja ennustaa tilastojen pohjalta. Tilastojen perusteella myös pohditaan niitä keinoja, joiden avulla riskejä ja niiden seurauksia voitaisiin ennaltaehkäistä. Seuraavassa kappaleessa otan esille joitakin tutkimuksia ja tilastoja liittyen siihen, minkälaisia uhkia ja riskejä lapsuuteen postmodernina aikakautena liitetään. Jatkossa tutkin sitä, miten nämä riskit näkyvät huostanottojen taustalla.

5.2 Suomalaiseen lapsuuteen liitettyjä riskejä 2000-luvun tutkimuksen ja tilastojen näkökulmasta

Aikaisemmista lastensuojelua koskevista tutkimuksista (kts. kappale 2.3) on noussut esille, että lastensuojelun toimenpiteet kohdistuvat useimmiten erityisesti alle kouluikäisiin lapsiin sekä murrosikäisiin nuoriin. Millaisten ongelmien kanssa nämä ikäryhmät ovat kosketuksissa ja miten niihin on pystytty niin peruspalveluiden kuin lastensuojelun palveluiden avulla puuttumaan? Törrösen (2001, 70) mukaan suomalainen lastensuojelututkimus viittaa siihen, että huostaanottojen taustalla on usein vanhempien pitkäaikaisia ja kasautuneita vaikeuksia, joista selkeimmin näkyvät mielenterveydelliset vaikeudet sekä päihteiden väärinkäyttö ja kyvyttömyys huolehtia lapsista.

Sisäasiainministeriön esityksessä sisäisen turvallisuuden ohjelmaksi (2008, 5) syrjäytymisen todetaan olevan keskeisin sisäistä turvallisuutta uhkaava tekijä. Ohjelman mukaan syrjäytymisen periytyminen vanhemmilta lapsille on varsin uusi ilmiö Suomessa, ja tällaisessa ylisukupolvisessa syrjäytymisessä vanhempien asenteet ja ongelmat siirtyvät lapsille. Syrjäytyneiden vanhempien kyky auttaa lasta ja huomata heidän ongelmiaan on varsin heikko. Toisaalta lasten ja nuorten ongelmia syventää puuttuva aikuisuus ja vanhemmuus. Kun vanhempien ongelmat kasaantuvat, alkoholinkäyttö lisääntyy ja tästä seuraa taloudellisia vaikeuksia. Tällöin myös lapsista huolehtiminen jää heikoksi. Lapsiin kohdistuvista uhista sisäisen turvallisuuden ohjelman esityksessä viitataan myös lasten ja nuorten kouluongelmiin. Sen mukaan vuosittain noin 0,2 prosenttia ikäluokasta laiminlyö oppivelvollisuutensa ja jää ilman peruskoulun päästötodistusta. (Mt., 5.)

Bardy ym. (2001, 164;166) pitävät lasten pahoinvoinnin kasvamista ja oireiden vaikeutumista johdonmukaisena seurauksena monista eri yhteiskunnallisista muutoksista. Heidän mukaansa etenkin lasten yksinäisyys ja yksin jääminen vaativat puuttumista. Lasten saatavilla olevat aikuiskontaktit ovat vähentyneet niin perheiden sisällä kuin lapsuuden instituutioissa päivähoidossa ja koulussa. Lasten monimutkaistuneet ongelmat ja resurssien puute ovat vaikuttaneet siihen, että myös kodin ulkopuolinen tuki on heikentynyt. Yhteiskunnallinen levottomuus on johtanut siihen, että levollinen yhdessäoloaika sekä pitkäkestoiset ihmissuhteet lasten ja aikuisten välillä ovat vähentyneet. Nämä ovat perinteisesti olleet asioita, joiden turvissa lapset ovat saaneet varttua.

Lasten sairaalahoito mielenterveydellisten ongelmien vuoksi on lisääntynyt huomattavasti. Selkeästi eniten psykiatrian erikoisalalan hoitopäiviä vuosina 1997, 2000 ja 2005, oli 13–17 –vuotiailla tytöillä ja sen jälkeen 7-12 –vuotiailla pojilla. Kymmenen vuoden aikana teini-ikäisten tyttöjen hoitajaksojen määrä muun muassa masennuksen vuoksi on kaksinkertaistunut. (Suomalainen lapsi 2007, 346.)

Lastenpsykiatrian avohoitokäynnit koko maassa 0-12 –vuotiailla olivat vuonna 2004 tuhatta vastaavanikäistä lasta kohden 140, 147, 155, kun tutkimuskunnassa samat luvut olivat 182, 231 ja 225. Nuorisopsykiatrian avohoitokäyntejä tuhatta nuorta kohden koko Suomessa oli 469, 386 ja 411, ja tutkimuskunnassa 1029, 1224 ja 1066. Osastohoidossa lapsia (0-6v) oli koko Suomessa 0,2, 0,2 ja 0,3 sekä nuoria 6,0, 6,4 ja 6,3 tuhatta lasta kohden. Näitä lukuja ei ollut saatavilla tutkimuskunnasta. Se, miksi tutkimuskunnan luvut ovat huomattavasti koko maan keskiarvoa suuremmat, saattaa johtua monista syistä. Joko lapsilla ja nuorilla on todellisuudessa keskimääräistä enemmän psyykkisiä ongelmia, tai palveluiden saatavuus on huomattavasti maan keskitasoa parempaa. Itse pidän todennäköisempänä jälkimmäistä vaihtoehtoa. Tätä näkemystä tukee se, että julkiset tiedotusvälineet ovat jo pidempään tuoneet esille maamme lasten ja nuorten heikkoa psykiatrisen hoidon tasoa ja saatavuutta. Eri kysymys sitten on, miksi nuorten mielenterveysongelmat näkyvät lisääntyneen, ovatko ne riski itsessään vai seuraamus muista lapsuuteen ja nuoruuteen kohdistuvista riskeistä.

Mielenterveysongelmista masentuneisuutta ovat tutkineet Luopa, Pietikäinen & Jokela (2006). He keskittyivät tutkimuksessaan helsinkiläisnuorten masentuneisuuteen, koulukiusaamiseen ja koulu-
poissaoloihin sekä niiden yhteyksiin suhteessa erilaisiin muuttujiin. Tutkimuksessa tuli ilmi, että nuorten masentuneisuus on vahvasti sidoksissa päivittäisiin oireisiin, huonoksi koettuun terveydentilaan, keskusteluvaikeuksiin vanhempien kanssa, vähäisiin ystävien lukumäärään, huonoon koulun työilmapiiriin ja vaikeuksiin koulussa. Luvattomiin koulu-
poissaoloihin oli tutkimuksen mukaan yhteydessä vanhempien tietämättömyys lastensa viikonloppuiltojen viettopaikasta, sekä säännöllisen arkirytmien puuttuminen esimerkiksi syömisessä tai nukkumisessa. Säännöllisen arkirytmien puuttuminen ja vanhempien tietämättömyys lastensa vapaa-ajanvietosta voidaan tulkita tutkijoiden mukaan kertovan siitä miten vanhemmat huolehtivat lasten arjesta ja koulunkäynnistä. (Mt., 35–36.) Myllärniemen (2006, 42) tutkimuksessa pääkaupunkiseudun huostaanotoista nuorten 13–17 –
vuotiaiden kohdalla yleisin (54 prosentilla) huostaanottoon johtanut syy oli rajaton käytös. Myös koulunkäyntivaikeudet olivat yhtenä syynä huostaanottoon jopa puolilla nuorista. Usein rajaton käytös ja vaikeudet koulunkäynnin suhteen nähdään seurauksena tai oireina psyykkisestä pahoinvoinnista. 3-6 –vuotiaiden lasten yleisin huostaanottoon vaikuttanut syy oli puutteet perusturvassa ja perushoidossa. Näiden taas voidaan olettaa olevan pitkälti yhteydessä vanhempien päihteiden käyttöön.

Edellisissä tutkimuksissa nousee esille monenlaisia asioita, jotka ovat merkkejä lasten hyvinvoinnin heikentymisestä. Kuitenkaan näistä ei voida suoraan päätellä asioita, jotka ovat selviä riskejä hyvälle lapsuudelle, vaan asiat liittyvät monimutkaisella tavalla toisiinsa. Monet tutkimukset antavat joka

tapauksessa tietoa siitä, mihin toteutuneet riskit lasten kohdalla voivat johtaa. Vaikka tutkimukset paljastavat myös joitakin yksittäisiä riskitekijöitä, on muistettava, ettei niistä voi tehdä suoraviivaisia johtopäätöksiä. Lapsen kokonaistilanne, persoona ja voimavarat vaikuttavat siihen, miten altis hän on erilaisille riskitekijöille. Jatkossa tarkastelen sitä, minkälaisiksi yhteiskunta määrittelee lapsuuteen kuulumattomat poikkeukselliset, puuttumista vaativat riskit, tutkimalla huostaanottoihin johtaneita syitä.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuskysymys ja -aineisto

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miltä tämän päivän lapsuuden ongelmat näyttävät yhteiskunnallis-kulttuurisesta näkökulmasta. Huostaanotot ovat lastensuojelun viimesijaisin ja rankin puuttumisen muoto lasten ja perheiden elämään. Tämän vuoksi ne kertovat niistä puutteista ja ongelmakohdista lasten ja perheiden elämässä, joita ei ole pystytty peruspalveluiden avulla korjaamaan. Ongelmat perhe-elämässä heijastuvat aina yhteiskunnallisesta tilanteesta ja sen kehityksestä. Toisaalta huostaanottojen kriteerit sekä lastensuojelun puuttumisen syyt kertovat siitä, kuinka lapsen etu ja normaali lapsuus yhteiskunnassa määritellään. Tutkimuskysymykseni tässä tutkimuksessa on:

- *Miten lapsuuden uhat määrittävät 2000-luvulla huostaanottojen näkökulmasta?*

Tutkimusaineisto koostuu kaikista eräässä eteläsuomalaisessa keskisuudessa kaupungissa vuosina 2005–2007 tehdyistä huostaanottopäätöksistä. Tutkimuseettisistä syistä johtuen en mainitse kaupungin nimeä, vaan tuon sitä koskien tässä esille muutamia faktoja, jotta lukijalle syntyisi jonkinlainen käsitys siitä kontekstista josta tutkimusaineisto on kerätty. Kyseisessä kunnassa on noin 48 000 asukasta, joista 0-17 – vuotiaita on noin 9 400 eli 19,5 prosenttia. Lastensuojeluilmoituksia kuntaan tuli vuonna 2007 yhteensä noin 500 kappaletta. Lastensuojelun avohuollon piirissä kunnassa on ollut vuoden 2007 lopussa noin 3,3 prosenttia vastaavasta ikäryhmästä ja vastaava sijoitettuna olleiden lasten määrä on ollut 1,7 prosenttia. Koko Suomessa sijoitettujen osuus on ollut hieman pienempi, 1,2 prosenttia, mutta avohuollossa olleiden määrä taas on ollut huomattavasti isompi 5,7 prosenttia. Huostassa olleita lapsia on vuoden 2007 lopussa ollut yhteensä 119, joka on 1,3 prosenttia vastaavaan väestöön suhteutettuna. (Lastensuojelutilasto 2007.) Kunta määrittelee www-sivuillaan lastensuojelun tehtäväksi lasten ja heidän perheidensä tukemisen niin, että lapset voivat varttua omissa kodeissaan. Työn lähtökohtana on perheiden tukeminen kodin suuntaan mahdollisimman pitkälle, mutta lasten elämänolosuhteiden vaarantuessa lapselle on tarjottava mahdollisimman hyvä hoito kodin ulkopuolella. Avohuollon painottaminen on siis lastensuojelutyön lähtökohtana. Tutkimuksen aineistona olevista huostaanottopäätöksistä selviää, millaisia kriteereitä lapsen edulle on asetettu tai millaiset asiat on koettu poikkeuksellisina haittoina lapsille.

Tässä tutkimuksessa huostaanotoilla tarkoitetaan kaikkia lastensuojelulain 16§:n mukaisesti tehtyjä huostaanottoja, eli kiireelliset huostaanotot eivät kuulu tutkimuksen piiriin. Kyseiset vuodet on valittu sen perusteella, että ne antavat tuoreinta tietoa siitä, mihin suuntaan huostaanotoissa ollaan menossa. Toisaalta ne myös antavat ajanmukaisen kuvan niistä avohuollon palveluista, joita on käytetty lastensuojeluasiakkuuksien aikana.

Tutkimusaineisto on koottu marraskuun 2007 ja helmikuun 2008 välisenä aikana. Tutkimuslupa on saatu tutkimuskaupungilta. Alun perin tarkoitukseni oli käyttää tutkimuksen aineistona huostaanottojen päätöspöytäkirjoja, joissa varsinaisten huostaanottopäätösten lisänä olisi ollut sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat yhteenvedot lasten tai nuorten asiakashistorioista. Saatuani listat vuosien 2005–2007 huostaanotoista, tuli ilmi, että niitä oli enemmän kuin aiemmin saamani tiedon perusteella oletin. Tuossa tilanteessa jouduin miettimään, jätänkö yhden vuoden tutkimuksestani pois. Lähdin kuitenkin tarkastelemaan varsinaisia huostaanottopäätöksiä, ja tulin siihen tulokseen, että tarvitsemani tiedot löytyvät myös niistä itsestään. Päätöksissä samat asiat on vain kirjoitettu tiivistäen, jolloin se on pakottanut kirjoittajan poimimaan niihin kaikkein *merkittävimmät* asiat huostaanottopäätöksen tekemisen kannalta. Toisaalta tämä valinta antoi mahdollisuuden ottaa mukaan pidempi ajanjakso tutkimuksen kohteeksi. Vuosina 2005–2007 tutkimuskaupungissa tehtiin yhteensä 49 huostaanottoa, mikä on 0,5 prosenttia vastaavasta ikäryhmästä. Suuremman otoksen tutkimiseen pidemmältä ajalta ei tämän tutkimuksen aikataulun ja resurssien puitteissa ole mahdollisuutta.

Itse huostaanottopäätös sisältää lastensuojelulain 16§ mukaisen huostaanottopäätöksen perusteluineen. Päätökset on poimittu Effica-tietokannasta, mistä johtuen niiden rakenne väliotsikoiden suhteen on sama ja hyvin vertailtavissa. Tämä rakenne, ja varsinkin sen sisällöllinen puoli perustuu lastensuojelulakiin, ja sen määrittelemille huostaanoton perusteille. Valmiit otsikot voivat toisaalta tehdä päätöksistä kaavamaisia, joissa korostuu hallinnon kieli, ja yksilölliset tilanteet saavat turhanakin samanlaisen sanallisen muodon. Päätöksissä sosiaalityöntekijöiden on täytettävä seuraavat sisällölliset kohdat, eli huostaanoton ja sijaishuollon perustelut:

- *lapsen terveyttä ja kehitystä vakavasti vaarantavat tekijät*
- *selvitys avohuollon tukitoimista*
- *lapsen etu*

- lapsen mielipide elämäntilanteestaan sekä erityisesti huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta
- työntekijän arvio lapsen keskeisestä tuen tarpeesta sijaishuollon aikana
- sijaishuoltosuunnitelma ja yhteydenpito lapselle tärkeisiin henkilöihin

Näistä kohdista olen poiminut tarkempaan analyysiin kolme ensimmäistä, koska niiden avulla voidaan mielestäni vastata tutkimuskysymykseen. Lisäksi päätöksessä on muita kohtia, joissa kysytään faktaluonteisia seikkoja, kuten lapsen olinpaikka ja yhteystiedot. Näitä kohtia en näe tarpeellisena ottaa mukaan analyysiin. Päätöksen pituus on keskimäärin noin 3-5 sivua, riippuen lähinnä siitä kuinka pitkä lastensuojelun historia kyseenomaisella lapsella on.

Asiakirjoihin liitetty merkittävä ominaisuus on niiden ”faktaluonne”. Asiakirjojen ajatellaan kertovan kovaa faktaa siitä, miten asiat ovat. (Saurama 2002 51.) On kuitenkin muistettava, että dokumentit valmiina aineistona ovat aina ensisijaisesti tarkoitettu muuhun käyttöön kuin tutkimusaineistoksi. Tämän vuoksi tutkijan tulee tiedostaa dokumenttien alkuperästä ainakin kaksi näkökulmaa, eli missä ja kuka ne on tuottanut, sekä mitä ja keitä varten ne on tehty. Dokumentteja voidaan käyttää joko välineenä tiedon hankkimiseksi ulkopuolisesta maailmasta tai ne voivat olla kiinnostuksen kohteena itsessään. Kiinnostus voi myös kohdentua tapoihin, joilla ne on tuotettu. (Ten Have 2004, 89–90.) Tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto on virallinen lastensuojelun dokumentti, valmiiksi olemassa oleva sekundaariaineisto, ja siten se on myös taloudellinen tutkijan kannalta. Aineisto on alun perin luotu hallintoa varten, ja sen lähtökohtana on perustella lukijalle huostaanoton tarpeellisuus sekä lakiin perustuva oikeutus. Huostaanottopäätöksen lukevat asianosaisten lisäksi ne viranomaiset, jotka huostaanotosta päättävät. Suostumukseen perustuvassa huostaanotossa se tarkoittaa johtavaa sosiaalityöntekijää, ja tahdonvastaisessa sosiaalilautakunnan jäseniä (vuoteen 2007 asti) sekä vuoden 2008 alusta alkaen hallinto-oikeuden viranomaisia. Käytettäessä asiakirjoja tutkimusaineistona, on muistettava niiden rajallinen näkökulma. Asiakirjat on luotu hallinnon tarpeisiin, ja monesti vielä organisaation sisäisen hallinnon käyttöön. Asiakirjojen tuotannon ohella instituutioiden toimintaan sisältyy kuitenkin paljon puhetta ja käytäntöjä, jotka perustuvat rutiineihin ja ammatilliseen osaamiseen. Siksi tulee huomioida, että asiakirjojen antama kuva todellisuudesta on aina vain yksi puoli kokonaisuudesta. (Saurama 2002, 52.)

Mielestäni huostaanottopäätökset kuvaavat hyvin asiaa, jota tutkitaan, eli antavat tietoa viranomaisten tavasta nähdä asiat ja toimia instituutionsa ja samalla yhteiskunnan edustajina. Sosiaalityöntekijät ovat toki kirjoittaneet asiakirjat omasta, mutta viranomaisen rooliin liittyvästä näkökulmasta.

Niiden tarkoitus on tuoda esille tilanne, jossa lapsen etu ei *viranomaisnäkökulmasta* toteudu. Näin tulevat esille ne huostaanoton kriteerit, joilla määritellään yhteiskunnan oikeus tai velvollisuus puuttua lasten ja perheiden elämään. Toisin sanoen kyse on yhteiskunnallisesta määrittelystä niistä uhkista ja riskeistä, jotka eivät kuulu normaaliin lapsuuteen. Huostaanottoasiakirjoihin kirjatut perustelut laaditaan aina tavoitteena vakuuttaa niitä lukevat päättävät viranomaiset intervention välttämättömyydestä. Toisaalta tekstit perustuvat pitkälti faktoihin, joissa sosiaalityöntekijät listaavat konkreettisesti niitä tosiseikkoja ja tapahtumia, joilla halutaan osoittaa puutteet lapsen kodin olosuhteissa tai huolenpidossa. On kuitenkin muistettava, että näihin kirjoituksiin sisältyy sosiaalityöntekijän välittämä yhteiskunnan arvolataus siitä mikä on normaalia ja sallittua. (Myllärniemi 2005, 32–33.)

Käytettäessä dokumentteja tutkimusaineistona, tulisi kiinnittää huomiota neljään tärkeään seikkaan tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi. Ensimmäinen näistä on autenttisuus. Tällä viitataan tekstin alkuperäisyyteen ja oikeellisuuteen. Jos dokumentti on kopio alkuperäisestä, on tarkistettava vastaako se täydellisesti alkuperäistä. Autenttisuudella voidaan myös viitata dokumentin tekijään, onko tekijä todella se kuka dokumentissa mainitaan, vai voiko kenties organisaation nimellä kirjoitetun dokumentin takana olla vain yksi henkilö. Toinen huomionarvoinen seikka on luottamuksellisuus. Tutkijan on pohdittava onko dokumentin kirjoittajalla kenties ollut joitain motiiveja ja mahdollisia ennakkoluuloja. Toisaalta on hyvä myös miettiä, onko kirjoittaja ollut itse asiantuntija asiassa. Onko dokumentin laatija esimerkiksi ollut läsnä tilanteessa, josta on dokumentin tehnyt, vai onko hän kirjoittanut toisen käden tietoa. Kolmantena dokumenttien ominaisuutena on niiden edustuksellisuus. Tutkijan olisi hyvä tietää edustavatko dokumentit täysin tutkittavaa kokonaisuutta, vai onko osa niistä hukunut tai hävitetty tahallisesti. On myös mahdollista, että dokumentit tuottanut taho haluaa salata osan tiedoista, eikä luovuta kaikkia dokumentteja tutkijalle. Viimeisenä seikkana nostetaan esille tekstien merkityksellisyys. Tällä viitataan siihen, vastaako kirjoitettu teksti tai kieli sitä todellisuutta, jota kuvataan. Tutkija voi tarkastella tätä kriittisesti miettimällä sitä alkuperäistä kontekstia ja tilannetta, jossa teksti on tuotettu. Paikalliset kulttuurit voivat vaikuttaa paljonkin siihen, millaista kieltä käytetään ja kuinka sitä käytetään. (Scott 1990; ref. Ten Have 2004, 90–93.)

Tutkimuksessani olen ottanut tiedot dokumenteista suoraan tietojärjestelmästä, jonne huostaanotto päätökset on tallennettu niiden vahvistamisen jälkeen. Kun ne on kerran tallennettu lopullisena, ei niitä enää pääse kukaan muuttamaan. Dokumentin tekijästä ei tutkimuksessa ole muuta tietoa, kuin että se on ollut kyseisen kunnan sosiaalityöntekijä, tai useimmiten kaksi sosiaalityöntekijää, jotka ovat valmistelleet kyseisen lapsen huostaanottoa. Joskus myös johtava sosiaalityöntekijä osallistuu

päätöstekstin kirjoittamiseen tai muotoiluun. Luotettavuuden näkökulmasta huostaanottopäätöksiä kirjoittava sosiaalityöntekijä ei välttämättä ole työskennellyt kyseenomaisen lapsen tai nuoren kanssa koko tämän asiakkuusaikaa, vaan hän on poiminut lasta ja perhettä koskevat tiedot asiakasdokumenteista. Työntekijän omat asenteet ovat tietysti voineet vaikuttaa siihen, mitä tietoja hän on asiakaskertomuksista poiminut mielestään merkittävänä ja huostaanottoon vaikuttavina. Kysymyksen dokumenttien edustuksellisuudesta tässä tutkimuksessa perustelen sillä että listat huostaanotetuista lapsista on poimittu suoraan tietokonejärjestelmästä, (asiakas)tietojärjestelmäohjelman avulla. Sitä mahdollisuutta ei ole, että jotain huostaanottopäätöstä asiakastietojärjestelmässä ei olisi. Dokumenttien tekstien merkityksellisyyteen liittyen kiinnitän huomiota vain siihen, että päätöstekstit on osittain kirjoitettu virallisella ja ammattimaisella kielellä. Ne voivat myös olla hyvin muodollisia joiltain kohdin, kuten esimerkiksi kohdat lapsen edun määritelmässä

6.2 Aineiston analyysimenetelmät

Tässä tutkimuksessa käytän aineiston analysoimiseen sekä tilastollisia menetelmiä, että sisällönanalyysiä. Alasuutarin (1999, 203;205) mukaan laadullista aineistoa analysoitaessa voi argumentoida myös määrällisillä suhteilla, jos aineistoa on tarpeeksi. Tutkimuskysymyksen ratkaisemiseksi havaintojen tuottamisessa voi käyttää apuna tilastollisia menetelmiä. Tällaista tilastollista tarkastelua, joka soveltaa faktanäkökulmaa suhteessa aineistoon, voidaan käyttää kvalitatiivisen analyysin virikkeenä jatkokysymysten löytämiseksi (Mt., 210). Olen lähestynyt aineistoani teoriasidonnaisella analyysillä, jossa teoria toimii apuna analyysin etenemisessä. Teoriasidonnaisessa analyysissä aikaisempi tieto ohjaa analyysia, vaikka tutkimusaineisto voidaan kerätä melko vapaamuotoisesti. Analyysin loppuvaiheessa tuodaan analyysia ohjaavaksi ajatukseksi aiempi tieto ja teoriapohja. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.)

Sisällönanalyysillä voidaan tarkoittaa erilaisten sisältöjen analysoinnin väljää teoreettista kehystä tai yksittäistä metodia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93). Tutkimusmetodista puhuttaessa sillä tarkoitetaan tapaa, joka tuottaa systemaattista, kvantitatiivista ja kuvailevaa tietoa, ja joka käyttää lähteenään pääasiallisesti tekstiaineistoja (Vonk 2006, 106). Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuva tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysissa etsitään lyhyesti sanottuna tekstin merkityksiä, tekstin moninaiset sanat luokitellaan harvempiin sisällöllisiin luokkiin. (Kajava 1997, 69.) Tuomi & Sarajärvi (2002, 105–107) erottelevat sisällön erittelyn ja sisällön analyysin toisistaan. Edellisellä he viittaavat aineistosta tehtyyn kvantitatiiviseen sisällön erittelyyn ja jäl-

kimmäisellä aineiston sisällön sanalliseen kuvaamiseen. Tämän perusteella voidaan tässä tutkimuksessa katsoa käytettävän molempia, sekä kvantitatiivista että sanallista sisällön erittelyä.

6.3 Aineiston analyysi

Tuomen & Sarajärven (2002, 110) mukaan aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä lähdetään liikkeelle aineiston pelkistämisestä. Tutkimuksessani olen aloittanut aineiston analysoinnin keräämällä huostaanottopäätöksistä muuttujia koskevat tiedot. Tässä vaiheessa on tapahtunut myös aineiston pelkistäminen. Nämä tiedot on kerätty havaintomatriisiin, jolloin myös yksittäisten tapausten tunnistetiedot on hävitetty. Koska tiedot havaintomatriisiin on kerätty suoraan tietokoneohjelmasta, ei aineiston säilyttämiseen ja hävittämiseen ole liittynyt ongelmia salassapidon tai suojauksen suhteen. Edellä lueteltujen tietojen lisäksi ole poiminut päätöksistä kohdat, joissa määritellään lapsen etu. Ne kohdat olen kopioinut suoraan huostaanottopäätöksistä sellaisenaan, hävittäen kuitenkin tunnistetiedot.

Aineiston huostaanottoja tutkitaan seuraavien muuttujien avulla:

- huostaanotetun lapsen ikä
- aika lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta huostaanottoon
- avohuollon tukitoimet
- huostaanoton kriteerit
- lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät avohuollon aikana
- suostumukseen perustuva / tahdonvastainen huostaanotto
- lapsen etu

Aineiston analysoinnin olen aloittanut siirtämällä tiedot matriisista SPSS -tilasto-ohjelmaan. Analyysissä olen tarkastellut ensin lasten sukupuolta, ikää ja asiakkuuden kestoa kvantitatiivisesti. Kyseisistä muuttujista on tarkasteltu niiden hajontaa ja vaihteluväliä. Myös huostaanoton kriteereitä, avohuollon tukitoimenpiteitä sekä lasten kasvua ja kehitystä vaarantavia tekijöitä on tarkasteltu aluksi kvantitatiivisesti, jonka jälkeen kahden jälkimmäisen osalta on siirrytty niiden sisällön analyysiin.

Avohuollon tukitoimenpiteitä listatessani olen tehnyt seuraavanlaisia ratkaisuja. Kiireelliset sijoitukset tai huostaanotot on mainittu erikseen, erotettuna muista sijoituksista, vaikka niistä olisikin

jatkunut pysyvämpi sijoitus. Toisaalta myös sijoitukset vanhemman kanssa on eritelty lasten omista sijoituksista, koska niillä molemmilla on tavoitteena tukea perhettä omalla tavallaan. Lisäksi olen ottanut mukaan avohuollon tukitoimenpiteisiin lasten tai nuorten sairaalakäynnit tai -jaksot, jotka liittyvät psykiatrisen hoitoon, vaikka ne eivät periaatteessa ole lastensuojelun avohuollon tarjoamia tukitoimenpiteitä. Psykiatrinen hoito on kuitenkin mainittu yhtenä avohuollon tukitoimenpiteenä vuoden 2008 alusta voimaan tullessa lastensuojelulaissa. Psykiatriseen hoitoon liittyvät toimenpiteet on otettu mukaan, koska hyvin monessa huostaanottopäätöksessä ne on mainittu *ikään kuin* lastensuojeluun liittyvänä tukitoimenpiteenä. Perhetyötä avohuollon tukitoimenpiteenä on tutkimuskaupungissa kunnan oman perhetyön lisäksi ostopalveluna Ensi- ja turvakotien liiton alvareilta. Nämä perhetyön muodot eroavat keskenään niin, että alvareiden perhetyö on intensiivisempää sekä kestoltaan pidempää kuin muu perhetyö, minkä johdosta sinne ohjataan kaikkein eniten avun tarpeessa olevia, ja niitä perheitä, joille kunnan oma perhetyö ei ole ollut riittävän intensiivistä. En ole kuitenkaan erotellut perhetyön eri muotoja tulosten analyysissä. Avohuollon tukitoimenpiteiden kohdalla olen myös erikseen ottanut huomioon, jos päätöksissä on mainittu, että perhe on kieltäytynyt heille tarjotusta yhdestä tai useammasta tukimuodosta. Niin ikään olen maininnut, jos avohuollon tukitoimenpiteiden kohdalla huostaanottopäätöksessä on mainittu, että tukitoimia ei ole lainkaan tarjottu, vaan ne on suoraan todettu riittämättömiksi.

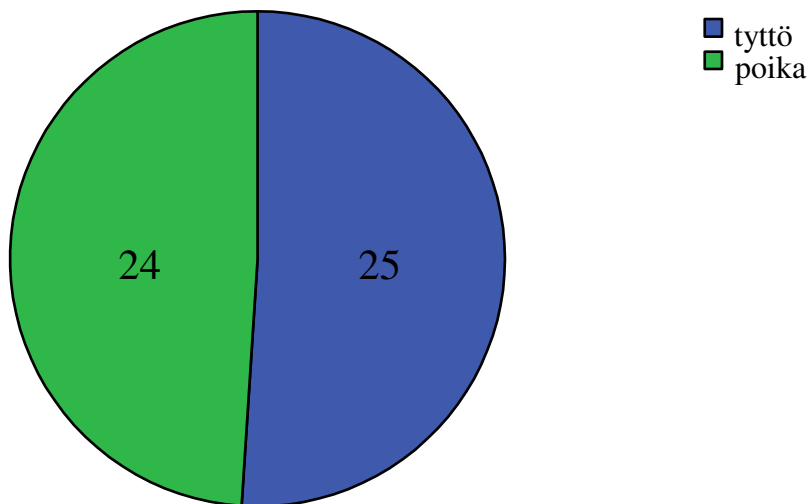
Lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavien tekijöiden sekä lapsen edun määrittelyanalyysia olen jatkanut tutkimalla niitä sisällönanalyysin avulla. Ennen analyysin aloittamista tutkijan tulee määrittää analyysiyksikkö (Sarajärvi 2002, 112). Analyysiyksikkönä olen käyttänyt lasten kasvua ja kehitystä vaarantavia tekijöitä eli lapsiin kohdistuvia uhkia sekä toisaalta lapsen edun kriteereitä kuvaavia sanoja tai lauseen osia. Näitä ovat olleet esimerkiksi ”äidin pitkäaikainen päihteidenkäyttö” ja ”itsetuhoisuus” sekä ”väkivallaton kasvuympäristö” tai ”iän mukainen perushoito”. Näin ollessa aineistoa on pelkistetty keräämällä siitä uhkaa kuvaavia kriteerejä. Seuraavana vaiheena aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on tiedon klusterointi eli ryhmittely (Mt., 112). Sen jälkeen kun olen poiminut kustakin tutkimusyksiköstä, eli kustakin huostaanottopäätöksestä kaikki huostaanoton taustalla vaikuttavat uhat, eli päätöksissä kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät, olen muodostanut niistä suuremmat luokat. Tuomen & Sarajärven (2002, 112–113) mukaan aineiston ryhmittelyn vaiheessa aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa kuvaavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään sekä nimetään sellaisella käsitteellä, joka kuvaa luokan sisältöä. Tässä tutkimuksessa lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavien tekijöiden luokitteluyksikkönä on käytetty subjektia, eli sitä keneen perheenjäsenen kyseisellä kriteerillä on viitattu tai millaisessa asemassa hän on suhteessa kriteeriin ollut. Lapsen edun määritelmässä

luokitteluyksiköt ovat nousseet suoraan aineistosta, keräämällä toisiinsa liittyvät tekijät yhteen ja määrittelemällä niitä kuvaava yhteinen nimi.

7 TULOKSET

7.1 Huostaanotettujen lasten sukupuoli ja ikäjakauma sekä suostumukseen perustuvat/ tahdonvastaiset huostaanotot

Huostaanotettujen lasten sukupuolet jakaantuivat aineistossa melko tasaisesti, tyttöjen lukumäärän ollessa 25 ja poikien 24.

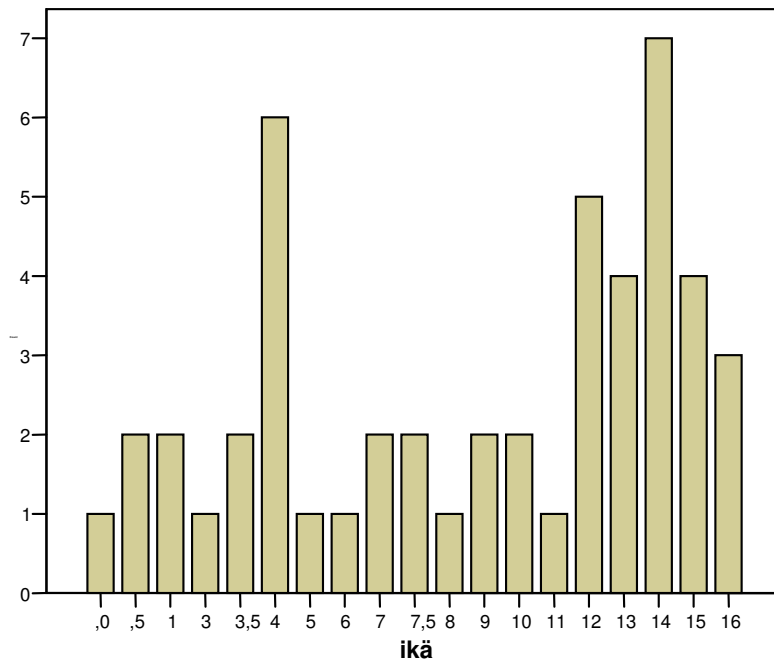

KUVIO 1. Lasten sukupuolijakauma

Lapsen ikää ei kaikissa huostaanottopäätöksissä ollut mainittuna suoraan, joten iät on laskettu vertaamalla huostaanottopäivämäärää lapsen syntymäaikaan. Iät on pyöristetty lähimpään puolikkaaseen tai kokonaiseen vuoteen. Vaihteluväli lasten ikävuosissa oli 0-16, eli 17-vuotiaita ei tämän tutkimuksen aineistossa ollut laisinkaan. Tämä saattaa johtua siitä, että 17-vuotiaiden nuorten huostaanottoa ei välttämättä nähdä enää kannattavaksi, koska huostaanotto päättyisi kuitenkin vähintään vuoden sisällä. Tässä vaiheessa yritetään turvautua muihin lastensuojelullisiin keinoihin, jotta huostaanottoa ei tarvitsisi tehdä. Lasten iät on myös ryhmiteltyä alle 3-vuotiaisiin pikkulapsi-ikäisiin, 3-6-vuotiaisiin leikki-ikäisiin, ala-asteikäisiin 7-12-vuotiaisiin sekä yläasteikäisiin 13-16-vuotiaisiin. Useissa aiemmissa tutkimuksissa (kts. luku 2.3) huostaanotettujen lasten iät ovat painottuneet selkeästi alle kouluikäisiin pikkulapsiin sekä yli 12-vuotiaisiin murrosikäisiin nuoriin. Kuten kuvio 2 näkyy, eniten huostaanottoja tässä aineistossa tehtiin lapsen ollessa 14- tai 4-vuotias.

Keskiarvo lasten iässä oli 9,2. Huostaanottojen määrän tarkasteleminen ikävuosittain vahvistaa siis aiempia tutkimuksia. Kuitenkin jos katsotaan lasten ikien jakautumista ikäluokittain (taulukko 1), antaa se hieman erilaisen vastauksen. Ikäluokittain tarkasteltaessa huostaanottojen suurimmat luvut painottuvatkin ala-asteikäisiin (N=15/ 30,6 prosenttia) sekä yläasteikäisiin (N=18/ 36,7 prosenttia) lapsiin ja nuoriin, kun alle kolme vuotiailla ja 3-6-vuotiailla vastaavat luvut ovat 6 (12,2 prosenttia) ja 10 (20,4 prosenttia). Näin tarkasteltaessa huostaanottojen määrä nousee tasaisesti vanhinta ikäluokkaa kohden. Koko Suomessa uudet huostaanotot jakautuivat eri ikäryhmien välillä hieman toisin. Selkeästi eniten huostaanotettiin 12-15 –vuotiaita ja seuraavaksi alle kouluikäisiä 0-6 –vuotiaita lapsia. (Lastensuojelutilasto 2007, 4.)

KUVIO 2. Huostaanotettujen lasten ikäjakauma

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alle 3-vuotiaat	6	12,2	12,2	12,2
	3-6-vuotiaat	10	20,4	20,4	32,7
	7-12-vuotiaat	15	30,6	30,6	63,3
	13-16-vuotiaat	18	36,7	36,7	100,0
	Total	49	100,0	100,0	

TAULUKKO 1. Huostaanotettujen lasten jakautuminen ikäluokittain

Suostumukseen perustuvien ja tahdonvastaisten huostaanottojen jakautuminen aineistossa näkyy taulukossa kaksi. Kaikista 49 huostaanotosta 30 eli reilusti yli puolet (61,2 prosenttia) oli tehty asianosaisten tahtoa vastaan. Sen sijaan suostumukseen perustuvia huostaanottoja oli aineistossa vähemmistö, 19 kappaletta eli 38,8 prosenttia. Tahdonvastaisten huostaanottojen määrä on yllättävän korkea, sillä valtakunnallisella tasolla se jäi vajaan 20 prosenttiin vuonna 2007 (Lastensuojelutalasto 2007, 4). Suureen osuuteen saattaa vaikuttaa se, että aineistossa eniten huostaanottoja tehtiin 7-16-vuotiaille, ja tässä iässä lapset / nuoret itse osaavat/ ymmärtävät ehkä paremmin vastustaa huostaanottoa. Toisaalta määrään voi vaikuttaa tutkimuskaupungin yleinen lastensuojelupolitiikka, jossa avohuollon tukitoimenpitein yritetään auttaa lasta ja perhettä niin pitkälti kuin se on mahdollista ja niin kauan kuin asianosaiset ovat suostuvaisia tukitoimenpiteisiin. Toisaalta se voi kertoa kaupungin lastensuojelun avohuollon tehokkuudesta, niitä perheitä jotka ovat yhteistyöhaluisia tai -kykyisiä, on onnistuttu auttaa avohuollon tukitoimenpitein ja näin vältetty huostaanotoilta. Tällöin tuloksena voisi olla päätyminen huostaanottoon useammin niiden lasten kohdalla, jotka itse tai joiden vanhemmat eivät ole yhteistyöhaluisia tai -kykyisiä ja jotka näin todennäköisemmin myös vastustavat huostaanottoa.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	suostumukseen perustuva	19	38,8	38,8	38,8
	tahdonvastainen	30	61,2	61,2	100,0
	Total	49	100,0	100,0	

TAULUKKO 2. Suostumukseen perustuvien ja tahdonvastaisten huostaanottojen jakautuminen aineistossa

7.2 Hyvää lapsuutta uhkaavat tekijät

Niitä asioita, jotka uhkaavat ”hyvää” lapsuutta huostaanottojen näkökulmasta, löytyy päätöksistä selkeästi kahdesta eri kohdasta. Nämä ovat huostaanoton perusteet sekä lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät avohuollon aikana. Ensimmäinen antaa tiivistetyn ja pelkistetyn kuvan uhkaavasta asiasta, kun taas toisessa kohdassa työntekijä on kuvannut lapsen elämää vaarantaneita seikkoja huomattavasti monipuolisemmin. Lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät antavat ikään kuin selityksen huostaanoton perusteluille.

Tutkimusaineistosta eli huostaanottojen päätöspöytäkirjoista löytyi kaiken kaikkiaan 23 eri perustetta, jotka työntekijä oli kirjannut päätökseen huostaanoton varsinaisiksi syiksi. Efficatietojärjestelmä, joka tutkimuskaupungissa on käytössä, antaa mahdollisuuden kirjata päätökseen kaksi syytä. Osassa päätöksistä oli kuitenkin merkitty vain yksi huostaanoton syy. Ohjelma antaa työntekijälle valmiin valikon huostaanoton perusteista, joista työntekijä valitsee mielestään parhaiten tilannetta kuvaavan tai kuvaavat asiat. Ohjelman antamat huostaanoton perusteet olen jakanut karkeasti kolmeen eri luokkaan. Nämä ovat vanhemmista johtuvat syyt, lapseen liittyvät syyt sekä perhe-elämän/kodin ongelmat. Jos päätöksiin oli kirjattu kaksi syytä, ne olivat useimmiten kahdesta eri luokasta, esimerkiksi toinen vanhemmista johtuva syy ja toinen lapsen omasta käyttäytymisestä johtuva syy. Olen ottanut analyysiin mukaan päätöksissä mainitut molemmat syyt, jos niitä on ollut kaksi. Syiden jaottelu on todella karkea ja nimellinen, sillä usein lapselle uhkaa aiheuttavat tekijät ovat seurausta monesta asiasta, eikä lapsen oman huolta aiheuttavan käyttäytymisen voida katsoa johtuvan pelkästään hänestä itsestään, vaan taustalla vaikuttavat monesti perhe-elämän ongelmat tai ne ovat seurausta vanhemmista lähtevistä syistä. Erilaiset syyt jakautuivat aineistossa seuraavasti:

Vanhemmista johtuvat ongelmat

Vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet	23
Vanhemman alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet	9
Päihteiden käyttö	5
Vanhemman rikollinen elämäntapa	4
Muut vanhemmista johtuvat syyt	4
Rikos	2
Vanhemman mielenterveysongelmat	2
Lapsen hoidon laiminlyönti	1
Lapsen pahoinpitely (fyysinen)	1
Seksuaalinen hyväksikäyttö	1
Vanhemman huumeiden käyttö	1
Huumeiden käyttö	1

Lapseen liittyvät syyt

Huoli lapsesta	12
Lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen	5
Muut lapsesta johtuvat syyt	4
Lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus	2
Lapsen mielenterveysongelmat	2
Lapsen koulunkäyntivaikkeudet	2
Lapsen rikollinen toiminta	2
Lapsen tunne-elämän ongelmat	1
Lapsen etu	1
Lapsen päihteiden käyttö	1

Perhe-elämän/ kodin ongelmat

Vaikeudet kotona	2
Perheristiriidat	1

Yleisin vanhemmista johtuva syy oli selkeästi vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet, joka on syynä melko laaja ja voidaan toisaalta nähdä jopa eräänlaisena kaatoluokkana. Siksi sen alle voidaan katsoa luetun paljon erilaisia tilanteita. Tämä selittää myös vanhemmuuteen liittyvien vaikeuksien sijan suurimpana yksittäisenä huostaanoton syynä. Vanhemmuuteen liittyviin vaikeuksiin oli esimerkiksi liitetty vanhemman kokemus, ettei pärjää lapsensa kanssa kotona tai vanhemman levoton elämäntyyli ja sen johdosta huoli lapsesta. Vanhemmuuteen liittyviin vaikeuksiin liitettiin myös lapsen kaltoinkohtelu sekä vanhempien voimavarojen kuluminen esimerkiksi omaan sairauteen. Vaikka tätä tulosta voidaan pitää paljolti johtuvaksi luokan laaja-alaisuudesta, voi se myös toisaalta kertoa siitä, että perheiden ja lasten ongelmat ovat monimutkaistuneet, jolloin yhtä kovin selkeää syytä on vaikea nimetä. Vanhemmuuteen liittyviin vaikeuksiin voidaan helposti katsoa kuuluviksi niin vanhempien omat ongelmat kuten päihteidenkäyttö, siihen mahdollisesti liittyvät lapsen käytöshäiriöt sekä myös perhe-elämän ongelmat.

Taulukosta 3 selviää, että vanhemmuuteen liittyviä vaikeuksia koettiin jokaisessa ikäluokassa, kuitenkin niin, että eniten 7-12-vuotiaiden lasten kohdalla ja vähiten alle 3-vuotiaiden kohdalla. Kolmanneksi yleisimpänä huostaanoton syynä oli vuosina 2005–2007 vanhemman alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet. Jos tähän kohtaan lisätään erikseen mainitut päihteidenkäyttö, huumeiden käyttö ja vanhemman huumeiden käyttö, nousee lukumäärä kahdeksalla. Se miksi sama asia on mainittu moneen eri kertaan eri luokassa, johtuu nähdäkseni siitä, että pelkällä päihteiden tai huumeiden käytöllä voidaan myös tarkoittaa lasta itseään. Tässä tutkimuksessa näillä syillä viitattiin kuitenkin jokaisessa päätöksessä vanhempiin. Taulukossa 4 luokka vanhemman alkoholinkäyt-

tö/sekakäyttö/lääkkeet sisältää myös luokan päihteenkäyttö niiltä osin kuin se kohdistui vanhempiin. Selkeästi eniten tällä perusteella huostaan otettuja lapsia oli 3-6-vuotiaissa. Syy tähän saattaa löytyä siitä, että pienten lasten kohdalla oli useasti yritetty sinnitellä avohuollon keinoin ja yrittää auttaa lasten vanhempia eroon päihdeongelmasta. Muutaman vuoden jälkeen on sitten ehkä todettu, että vanhempi ei ole päässyt eroon päihteistä ja tilanne on kenties mennyt huonompaan suuntaan. Tällöin lapsi on päädytty ottamaan huostaan. Toisaalta syynä saattaa olla se, että 3-6 -vuotiaat lapset ovat useimmiten jo päivähoidon piirissä, jolloin ongelmat paljastuvat helpommin. Tämän ikäiset lapsen alkavat myös jo kertoa kodin tapahtumista ulkopuolisille, kun pienempien kohdalla vanhempien saattaa olla helpompi salata päihteenkäyttöään. Samanlaisena kaatoluokkana kuin vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet voidaan nähdä huostaanottojen toiseksi yleisin syy, huoli lapsesta. Syy on sinänsä mielenkiintoinen, koska nähdäkseni aina huostaanotot tehdään siitä näkökulmasta, että lapsesta on olemassa huoli. Tässä kohtaa ei varmasti myöskään ole osattu nimetä yhtä selkeää syytä, miksi huoli lapsesta on olemassa tai mikä sen aiheuttaa. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että vanhemmista johtuvat syyt, yhteensä 54, oli selkeästi suurin ryhmä huostaanottopäätöksissä, kun lapsiin liittyviä syitä oli yhteensä vain 32.

Count

		vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet		Total
		ei	kyllä	
IKÄ	alle 3-vuotiaat	4	2	6
	3-6-vuotiaat	5	5	10
	7-12-vuotiaat	6	9	15
	13-16-vuotiaat	12	6	18
Total		27	22	49

TAULUKKO 3. Vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet suhteessa lasten ikäluokkiin

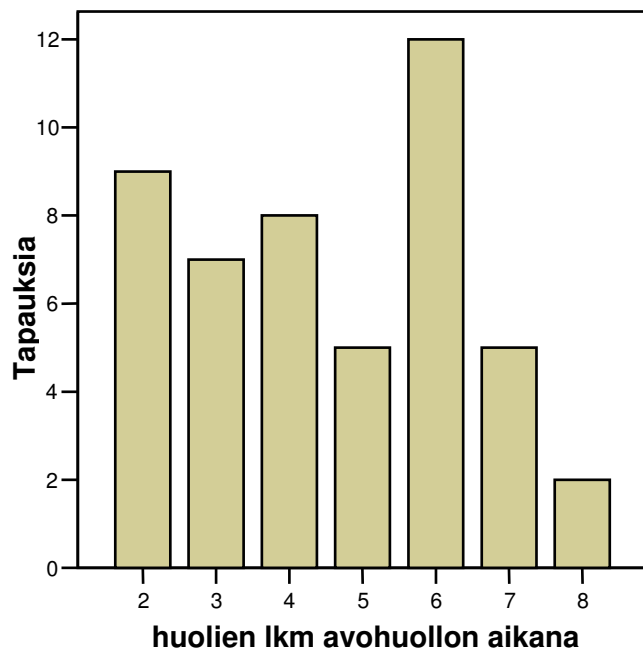
Count

		vanhemman alkoholin- käyt- tö/sekakäyttö/lääkkeet		Total
		ei	kyllä	
IKÄ	alle 3- vuotiaat	5	1	6
	3-6- vuotiaat	3	7	10
	7-12- vuotiaat	12	3	15
	13-16- vuotiaat	16	2	18
Total		36	13	49

TAULUKKO 4. Vanhemman alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeidenkäyttö suhteessa lasten ikäluokkiin

7.3 Lapsuuden uhat avohuollon aikana

Huostaanottopäätöksissä olevan kohdan ”lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät avohuollon aikana” sosiaalityöntekijä on kirjannut tekijöitä ja tapahtumia, jotka ovat uhanneet lapsen turvallista ja tasapainoista kehitystä lastensuojelun avohuollon asiakkuuden aikana. Yhtä lasta tai nuorta kohden mainittujen huolien lukumäärän keskiarvo oli 4,56. Kuviosta 3 näkyy, että eniten oli tapauksia, joissa lueteltujen huolien määrä oli kuusi. Huolien lukumäärä vaihteli kokonaisuudessaan kahdesta kahdeksaan lasta kohden. On kuitenkin huomioitava, että sosiaalityöntekijä ei luultavasti ole kirjannut kaikkia asiakkuuden aikana esiinnousseita huolia päätökseen, vaan niistä on poimittu suurimmat ja eniten lapsen elämään vaikuttavat.

KUVIO 3. Huostaanottopäätöksissä mainittujen huolten lukumäärä lasta kohden avohuollon asiakkuuden aikana

Taulukossa 5 on verrattu lastensuojelun avohuollon aikaisten huolien määrää lapsen ikäluokkaan. Siitä selviää, että nuoremmissa ikäluokissa huolien määrä jakautui selvästi tasaisemmin, kun taas kahdessa vanhimmassa ikäluokassa huolien määrässä oli enemmän hajontaa. 3-6 –vuotiailla huolien määrä oli useimmiten kaksi, kun taas 7-12 –vuotiailla ja 13–16 –vuotiailla se oli useimmiten kuusi. Kahdesta vanhimmasta ikäluokasta löytyi molemmista ainoastaan yksi tapaus, jossa huolien lukumäärä oli vain kaksi. Keskimäärin huolia oli kahdessa nuorimmassa ikäluokassa kolme ja kahdessa vanhimmassa viisi.

	IKÄ			
	alle 3-vuotiaat	3-6-vuotiaat	7-12-vuotiaat	13–16-vuotiaat
	huolien lkm avohuollon aikana	huolien lkm avohuollon aikana	huolien lkm avohuollon aikana	huolien lkm avohuollon aikana
	Count	Count	Count	Count
2	2	5	1	1
3	2	2	1	2
4		2	3	3
5	2		2	1
6			7	5
7		1	1	3
8				2

TAULUKKO 5. Huolien lukumäärä suhteessa lapsen ikäluokkaan.

Lapsuutta uhkaavat tekijät on poimittu huostaanottopäätöksien teksteistä ensin yksi kerrallaan seuraavaan tapaan.

”X on vanhempiensa alkoholinkäytön vuoksi elänyt vuosia epävakaisissa olosuhteissa. Poliisi on jouduttu hälyttämään kotiin vanhempien alkoholinkäyttöä seuranneen riitelyn vuoksi. Riidat ovat usein johtaneet uhkailuun ja väkivaltatilanteisiin.”

”X:n äiti otti yhteyttä sosiaalipäivystykseen ja kertoi X:n olleen luvatta yön pois kotoa. Syksyn 2005 aikana X on kokeillut rajojaan tupakoimalla, juomalla sekä valehtelemalla. Vanhemmat olivat erittäin huolissaan X:stä masennuksen itsetuhoisuuden sekä päihteidenkäytön vuoksi.”

”X tuli oma-aloitteisesti sosiaaliasemalle kertomaan elämästään ja vanhempiensa käyttämistä rangaistuskeinoista, joita olivat olleet selkäsaunat remmillä, seisottaminen ulkona ”passissa” tietty aika, kielto tulla kotiin ennen klo 20. X kertoi jääneensä toistuvasti ilman aamupalaa ja muutenkin vähälle ruualle eikä saanut itse ottaa ruokaa kaapista.”

Yksittäisten uhkaavien asioiden poimimisen jälkeen olen luokitellut ne ensin hieman suurempiin kokonaisuuksiin ongelman mukaan ja lopuksi vielä nämä ongelma-alueet kolmeen eri pääluokkaan, jotka ovat seuraavat: vanhempien tilannetta ja kodin olosuhteita kuvaavat tekijät, lapsen tai nuoren

näkökulmasta kuvatut tekijät, sekä lastensuojeluasiakkuutta kuvaavat muut tekijät. Huolet lapsen tilanteesta ovat jakautuneet seuraavasti.

Vanhempien tilannetta ja kodin olosuhteita kuvaavat tekijät

1. Vanhempien päihdeongelmat	29
1. Päihteiden-/ alkoholinkäyttö	25
2. Huumeidenkäyttö	4
2. Vanhempien epänormatiivinen elämäntapa	27
1. Rikollinen elämäntapa	10
2. Vaihtuvat asumisolosuhteet ja hädät	7
3. Levoton elämäntyyli	6
4. Häiritsevä elämäntapa, kotihälytykset ym.	3
5. Vanhemman vaihtuvat seurustelukumppanit	1
3. Vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa/ epätasapainoinen perhe-elämä	18
1. Vanhempien välinen väkivalta/ perheväkivalta	10
2. Epävakaas kodin olosuhteissa	5
3. Riidat kotona	3
4. Vaikeudet tai kyvyttömyys vanhemmuudessa/ voimavarojen riittämättömyys	15
1. Kyvyttömyys/ riittämättömyys vanhemmuudessa	13
2. Toinen vanhemmista kuollut	2
5. Vanhempien mielenterveysongelmat	11

Lapsen tai nuoren näkökulmasta kuvatut tekijät

6. Psykkinen oireilu	23
1. Itsetuhoisuus	10
2. Aggressiivisuus	9
3. Masennus	3
4. Väkivaltaisuus	1
7. Perushoidon puutteet	13
1. Huolehtimattomuus	8
2. Heitteillejättö	3
3. Likaisuus	2
8. Rajaton käytös/ ristiriidat kotona	12
1. Luvattomat poissaolot/ karkailut	4
2. Väkivalta vanhempien ja lapsen välillä	3
3. Rajaton käytös	3
4. Ristiriidat kotona	2

9. Kouluvaikeudet	11
1. Poissaolot	6
2. Muut ongelmat	5
10. Lapsen päihteiden käyttö	10
1. Alkoholi/ päihteet	7
2. Huumeet	2
3. Tupakka	1
11. Epäsosiaalinen/ epänormatiivinen käytös	8
1. Rikokset	3
2. Hakeutuminen vaarallisiin tilanteisiin	2
3. Seksisuhteet/ yliseksuaalinen käyttäytyminen	2
4. Uhkaava käytös	1
12. Lapsen diagnoosit/ hoitokontaktit/ tutkimukset	5
1. Tutkimukset psykiatrisella	3
2. Kehitysvamma	1
3. Käytöshäiriö	1
13. Lapsen kaltoinkohtelu	4
1. Fyysinen	3
2. Psykkinen	1
14. Lapsen muu oireilu/ ongelmat	3
1. Sosiaalisten kontaktien puuttuminen	1
2. Omatoimisuuden puuttuminen	1
3. Lukutaidottomuus	1
<u>Lastensuojeluasiakkuutta/ -työskentelyä kuvaavat tekijät</u>	
15. Toive sijoituksesta/ avunpyyntö	12
1. Vanhemman toive/ pyyntö	8
2. Lapsen toive/ pyyntö	4
16. Lastensuojeluilmoitukset/ huolenilmaisut lapsen tilanteesta	10
17. Vanhemman sitoutumattomuus yhteistyöhön/ vanhemman hoidon riittämättömyys	9
1. Vanhemman kieltäytyminen omasta hoidosta	4
2. Vanhemman sitoutumattomuus yhteistyöhön	3
3. Vanhemman kieltäytyminen lapsen hoidosta	2

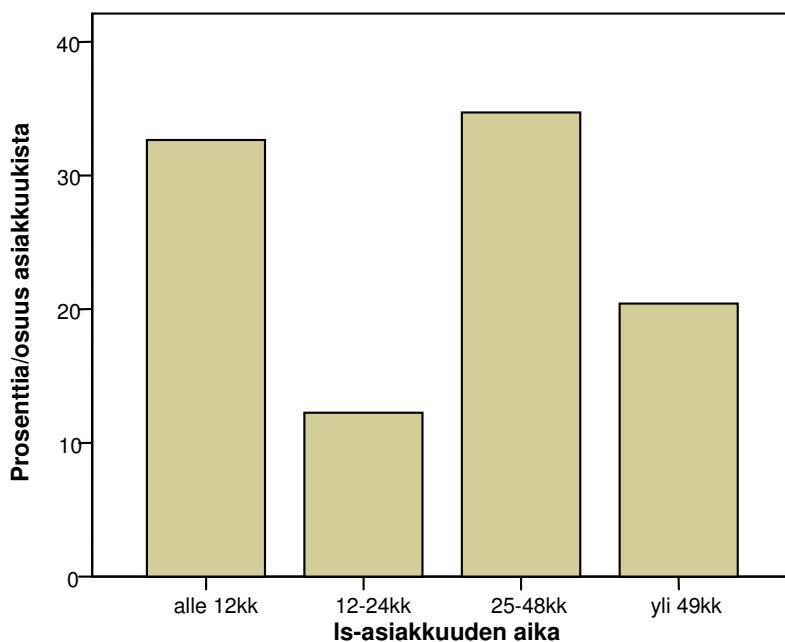
Kaiken kaikkiaan vanhempien tilannetta ja kodin olosuhteita kuvaavia tekijöitä, jotka aiheuttivat uhkaa lapsen tai nuoren normaalille kasvulle ja kehitykselle oli huostaanottopäätöksissä mainittu yhteensä 100. Nuoren näkökulmasta mainittuja tekijöitä sen sijaan oli hieman vähemmän, yhteen-

lasketun luvun ollessa 89. Lastensuojeluasiakkuutta tai -työskentelyä kuvaavia tekijöitä oli mainittu yhteensä 31. On huomioitava, että jokaisessa päätöksessä oli mainittu vähintään kaksi lastensuojelun avohuollon aikaa kuvaavaa tekijää (kts. kuvio 3). Huostaanottopäätösten perusteella suurimmat lapsia uhkaavat yksittäiset ongelma-alueet olivat vanhempien päihdeongelmat ja vanhempien epänormatiivinen elämäntapa. Monessa päätöksessä päihdeongelman laatua ei mainittu erikseen, mutta huumeongelma oli yleensä huomioitu erikseen. Tämän tulkitsen niin, että päihdeongelmilla on tarkoitettu lähinnä alkoholinkäyttöä. Vanhempien päihdeongelma koski lähes 60 prosenttia huostaanotetuista lapsista. Vanhempien epänormatiivisessa elämäntavassa selkeästi yleisin yksittäinen tekijä oli rikollisuus, joka mainittiin yli 55 prosentissa päätöksistä. Reilusti yli 30 prosenttia lapsista koski myös vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa tai epätasapainoinen perhe-elämä, joista suurin tekijät oli perheväkivalta. Tässä kohtaa väkivallalla on tarkoitettu vanhempien keskinäistä väkivaltaa, joka ei ole kohdistunut lapseen itseensä. Kyvyttömyys vanhemmuudessa tai vanhempien voimavarojen riittämättömyys oli mainittu niin ikään noin 30 prosentissa tapauksista. Lapsen tai nuoren näkökulmasta kuvatuista tekijöistä yleisin oli lapsen psyykkinen oireilu sisältäen erityisesti itsetuhoisuutta ja aggressiivisuutta. Seuraavaksi yleisimpinä olivat puutteet perushoidossa sekä lapsen rajaton käytös ja ristiriidat kotona. Noin 20 prosentilla lapsista tai nuorista esiintyi myös kouluvaikeuksia ja päihteidenkäyttöä. Lastensuojeluasiakkuutta kuvaavista tekijöistä joko vanhemman tai lapsen itsensä toive sijoituksesta tai muu avunpyyntö oli mainittu 24 prosentissa tapauksista. Lapsesta jatkuvasti eri tahoilta tulleet lastensuojeluilmoitukset kuvasivat noin 20 prosenttia avohuollon asiakkuuksista. Useimmiten jos huostaanottopäätöksessä oli mainittu lastensuojeluilmoitukset, niissä oli korostettu useiden ilmoitusten tekemistä. Yllättävää oli se, että vanhemman sitoutumattomuus yhteistyöhön koski ainoastaan alle 20 prosenttia huostaanotettujen lasten vanhemmista tai vaihtoehtoisesti sitä ei ollut mainittu päätöksissä huomionarvoisena seikkana.

7.4 Lapsuuden uhkiin vastaaminen

Edellytyksenä sille, että lapsi tai nuori otetaan huostaan, on avohuollon tukitoimenpiteiden riittämättömyys tai mahdottomuus. Useimmiten kuitenkin huostaanottoja on edeltänyt vaihtelevan pituinen avohuollon asiakkuus. Lasten asiakkuuksien kestot ennen huostaanottoa on laskettu kuukauden tarkkuudella. Tämän tarkkuuden valintaan päädyin sillä, että asiakkuuden kestolla voi olla huomattavakin merkitys etenkin lyhyen aikavälin asiakkuuksissa, esimerkiksi siinä tapauksessa onko perhe ollut lastensuojelun asiakkaana 2 kuukautta vai ei ollenkaan. Pyöristäminen puoleen vuoteen tässä voisi antaa esimerkiksi sellaisen virheellisen käsityksen, että lapsi on otettu suoraan huostaan, vaik-

ka perheeseen olisi yritetty tarjota avohuollon tukitoimia muutaman kuukauden ajan. Lastensuojelun asiakkuuksien kestot vaihtelivat aineistossa vajaasta kuukaudesta viiteentoista vuoteen. Keskimäärin lastensuojeluasiakkuus oli kestänyt huostaan otetuilla lapsilla 38 kuukautta eli reilut kolme vuotta eli sama kuin valtakunnallisella tasolla. Kuviosta 4 näkyy, että useimmiten lastensuojeluasiakkuus ennen huostaanottoa oli kestänyt 25–48 kuukautta. Toiseksi yleisintä oli alle vuoden kestävä asiakkuus.

KUVIO 4. Lastensuojelun asiakkuuden aika ennen huostaanottoa

Asiakkuuksien pituus on seurausta monesta eri tekijästä, ja siksi on vaikea osoittaa yhtä syytä, millä asiakkuuden keston suurta vaihteluväliä voisi selittää. Luonnollisin selittäjä on tietysti lapsen ikä, sillä asiakkuuden kesto ei ole voinut olla pidempi aika kuin lapsen oma ikä. Eräs selittävä tekijä on varmasti niiden ongelmien luonne, jotka ovat ajaneet lapsen ja hänen perheensä lastensuojelun asiakkuuteen. Toisaalta asiakkuuden keston voi vaikuttaa se, millaisia avohuollon tukitoimia perheelle on ollut tarjota ja onko perhe ollut valmis ottamaan niitä vastaan. Taulukossa 6 on tarkasteltu huostaanotettujen lasten iäkiä suhteessa lastensuojelun avohuollon asiakkuuden pituuteen. Taulukosta selviää, että alle kolmevuotiailla lapsilla huostaanottoa edeltävä lastensuojelun asiakkuus kesti useimmiten (83,3 prosentissa tapauksista) alle vuoden. 3-6-vuotiailla lapsilla asiakkuus kesti yleisimmin eli 40 prosentilla 2-4 vuotta. 7-12-vuotiailla lapsilla asiakkuus kesti useimmiten (40 prosen-

tilla) yli neljä vuotta, ja yli 12-vuotiaiden kohdalla 50 prosentilla 2-4 vuotta. Voidaan siis todeta, että pisimpään avohuollon asiakkuus ennen huostaanottoa kesti 7-12 -vuotiailla lapsilla ja lyhimpään alle 3-vuotiailla lapsilla

			IKÄ				Total
			alle 3-vuotiaat	3-6-vuotiaat	7-12-vuotiaat	13-16-vuotiaat	
Is-asiakkuuden aika	alle 12kk	Count	5	3	3	5	16
		% within IKÄ	83,3%	30,0%	20,0%	27,8%	32,7%
	12-24kk	Count	0	2	3	1	6
		% within IKÄ	,0%	20,0%	20,0%	5,6%	12,2%
	25-48kk	Count	1	4	3	9	17
		% within IKÄ	16,7%	40,0%	20,0%	50,0%	34,7%
	yli 49kk	Count	0	1	6	3	10
		% within IKÄ	,0%	10,0%	40,0%	16,7%	20,4%
Total		Count	6	10	15	18	49
		% within IKÄ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

TAULUKKO 6. Lastensuojeluasiakkuuden aika ennen huostaanottoa suhteessa lapsen ikään.

Koska keskimääräinen avohuollon asiakkuuden kesto ennen huostaanottoa oli 38kk eli reilut kolme vuotta, on mielenkiintoista tietää, mitä noihin vuosiin on mahtunut. Toisin sanoen on tarkasteltava millä tukitoimenpiteillä lapsia ja heidän perheitään on yritetty auttaa. Olen jakanut huostaanotto päätöksissä luetellut avohuollon tukitoimenpiteet samaan malliin kuin huostaanoton perustelut. Eli tukitoimenpiteet on jaettu karkeasti kolmeen eri luokkaan sen perusteella ovatko ne kohdistuneet ensisijaisesti suoraan lapseen itseensä, hänen vanhempiansa vai koko perheeseen. Näiden lisäksi on muodostunut neljäs luokka, johon kuuluvat ne päätöksissä tukitoimenpiteiden kohdalla mainitut asiat, jotka eivät kuulu mihinkään näistä kolmesta luokasta. Jako ei välttämättä ole jokaisen tukitoimenpiteen osalta kovin selvä, koska tavallaan kaikki tukitoimenpiteet koskevat koko perhettä.

Lapsiin kohdistuvat tukitoimenpiteet

Avohuollon sijoitus	40
Tukiperhe	15
Päivähoito lastensuojelullisin perustein	10
Lapsen sairaalahoito	4
Sairaalajakso	4
Poikaryhmän toiminta	2
Sijoitus suoraan syntymän jälkeen	3
Asuminen sukulaisella	2

Nuorisoasuntojen tukikontakti	1
Retket	1

Vanhempiin kohdistuvat tukitoimenpiteet

Päihdetyöntekijän työskentely	7
Vanhemman a-klinikkakäynnit	2
Vanhempien osallistuminen projektiin	2
Vanhempien ohjaus hoitoon	1

Koko perheeseen kohdistuvat tukitoimenpiteet

Perhetyö	24
Taloudellinen tuki	18
Sosiaalityöntekijän tapaamiset	16
Lastensuojelun alkuarvointi	7
Sijoitus vanhemman kanssa	7
Lastenpsykiatrian kriisiryhmä	5
Perhekeskuksen osastotyö	4
Vanhemmuuden arviointijakso	3
Ensikoti	1
Käsikynkkä	1
Perheneuvolakäynnit	1
Perheleiri	1
Diakoniatyö	1

Muut

Kieltäytyminen tarjotuista tukitoimista	13
Tiivis viranomaisyhteistyö	2
Avohuollon tukitoimet todettu heti riittämättömiksi	2

Päätöksissä oli mainittu yhteensä 27 erilaista avohuollon tukitoimenpidettä, joista 10 oli lapsen itseensä kohdistuvaa, 4 selkeästi vanhempiin kohdistuvaa ja 13 koko perheeseen kohdistuvaa. Näiden lisäksi oli 13 tapauksessa mainittu, että perheelle oli tarjottu joitakin avohuollon tukitoimenpiteitä, mutta he olivat kieltäytyneet niistä. Parissa tapauksessa perheen tilanne oli välittömästi todettu niin vaikeaksi, että avohuollon tukitoimenpiteet olisivat olleet riittämättömiä. Lisäksi parissa tapauksessa oli mainittu viranomaisten tiiviistä yhteistyöstä, joka ei itsessään mielestäni ole avohuollon tukitoimenpide, vaan näiden viranomaisten tarjoamat palvelut. Listasta nousee selkeästi esiin kuusi avohuollon tukitoimenpidettä, joita oli käytetty kaikista eniten. Näitä kaikkia oli käytetty reilusti yli kymmenen lapsen tilanteessa. Selkeästi tästä joukosta erottuu vielä avohuollon sijoitus, joka koski 40 huostaanotettua lasta kaikkien 49:n joukosta. Huostaanottoa edelsi siis yli 80 prosentissa tapauksista avohuollon sijoitus. Tämä saattaa kertoa siitä, että huostaanottoa on yritetty välttää viimeiseen asti, mutta usein tilanne on jo ollut niin paha, ettei pelkällä avohuollon sijoituksella ole pystytty

poistamaan hyvää lapsuutta uhkaavia tai häiritseviä tekijöitä. Toisaalta tämä voisi olla jatkossa se hetki, jolloin olisi syytä miettiä joitain erityisiä keinoja, joilla juuri tätä lasta ja hänen perhettään voitaisiin erityisesti tukea, jotta välttyttäisiin huostaanotolta.

Toiseksi yleisin avohuollon tukitoimenpide oli perhetyö, joka koski 24 lasta ja heidän perhettään. Loput kuuden yleisimmän joukkoon mahtunutta tukitoimenpidettä olivat taloudellinen tuki, sosiaalityöntekijän tapaamiset, tukiperhe sekä päivähoido lastensuojeluperustein. Taloudellisella tuella on päätöksissä yleensä tarkoitettu nimenomaan lastensuojeluperustein maksettavaa taloudellista tukea eikä toimeentulotukea, vaikka monet perheistä varmasti sellaista saavatkin. Sosiaalityöntekijän tapaamiset sinällään ovat tietysti asia, joka väistämättä kuuluu lastensuojeluasiakkuuteen. Kuitenkin joissakin päätöksissä oli korostettu tapaamisten olleen erityisen tiheitä, ja siten niistä oli ilmeisesti myös mainittu erikseen huostaanottopäätöksissä. Tukiperhe ja päivähoido ovat molemmat tukimuotoja, joissa apu kohdistetaan ensisijaisesti lapseen, vaikka sivussa vanhempikin varmasti hyötyy niistä tavalla tai toisella. Nämä ovat kuitenkin sellaisia tukimuotoja, joissa lapselle yritetään luoda korvaavia suhteita tasapainottamaan epävakasta kodin tilannetta tai joissa kodin voimavarat eivät yksin riitä turvaamaan lapselle riittävän tasapainoista kasvua ja kehitystä. Sama koskee myös avohuollon sijoituksia, joissa ollaan tultu tilanteeseen, että lapsen tai nuoren edun nähdään toteutuvan paremmin jossain muualla kuin kotona. Huostaanottopäätöksissä 13:ssa oli maininta, että perhe oli kieltäytynyt heille tarjotuista tukitoimista. Tämä tarkoittaa noin 25 prosenttia. Se saattaa kertoa siitä, että pääsääntöisesti perheet ottavat apua vastaan ja näin ollen myöntävät avuntarpeensa. Toisaalta voi myös olla, ettei heille ole aina annettu vaihtoehtoja tai että kieltäytymisiä ei ole kirjattu asiakasteksteihin ja huostaanottopäätöksiin.

Avohuollon tukitoimien määrä lasta kohden vaihteli nollassa yhdeksään. Avohuollon tukitoimien lukumäärän keskiarvo oli neljä tukitoimea lasta kohden, mutta yleisimmin tukitoimia oli kaksi tai viisi lasta kohden.

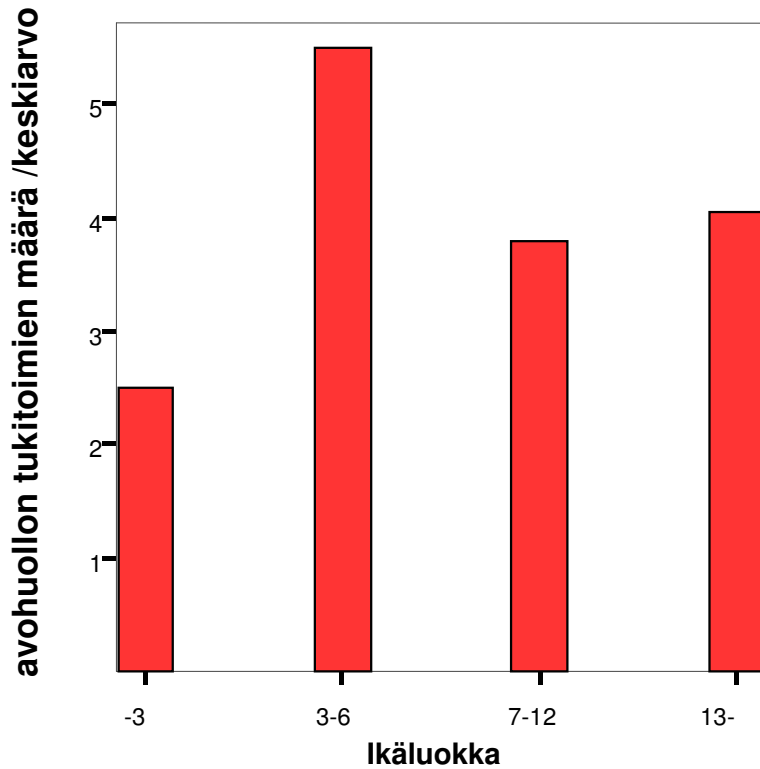
Count

		IKÄ				Total
		alle 3-vuotiaat	3-6-vuotiaat	7-12-vuotiaat	13-16-vuotiaat	
avohuollon tukitoimien määrä	0	2	0	0	0	2
	1	1	0	0	1	2
	2	0	2	4	4	10
	3	1	0	4	2	7
	4	1	0	2	2	5
	5	0	2	2	7	11
	6	0	2	2	1	5
	7	1	3	1	0	5
	8	0	1	0	0	1
	9	0	0	0	1	1
Total		6	10	15	18	49

TAULUKKO 7. Avohuollon tukitoimenpiteiden määrä suhteessa lasten ikäluokkiin

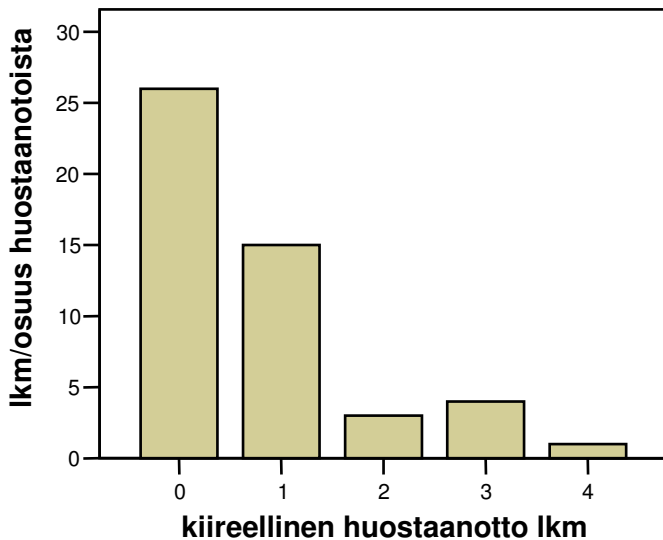
Ikäluokkien välillä oli avohuollon tukitoimien suhteen eroa niin, että keskimäärin eniten avohuollon tukitoimia oli toteutunut 3-6 –vuotiaiden kohdalla ja vähiten alle 3-vuotiaiden kohdalla. Jälkimmäisen selittää osittain lasten ikä, alle 3-vuotiaiden kohdalla ei ole ehditty vielä kokeilla kovin montaa avohuollon tukitoimenpidettä. 3-6 –vuotiaiden kohdalla tukitoimien määrää voisi selittää se, että tälle ikäluokalle on tarjolla laajempi skaala tukitoimia. Heidän kohdallaan voidaan käyttää muutamia sellaisia tukitoimia, joista taas esimerkiksi nuoret, yli 13-vuotiaat eivät välttämättä hyödy tai niitä ei enää edes voida tarjota. Tällaisia tukitoimia ovat esimerkiksi kotiin tehtävä lastensuojelun perhetyö, tukiperhe tai päivähoito lastensuojelullisin perustein.

KUVIO 5. Avohuollon tukitoimien määrän keskiarvot suhteessa ikäluokkiin

Avohuollon tukitoimiin ei ole luettu mukaan kiireellisiä huostaanottoja, jotka kertovat myös perheen tilanteesta ja ongelmien vakavuudesta avohuollon aikana. Kuvio 6 näkyy, että kiireellisiä huostaanottoja tehtiin 0-4 kertaa lasta kohden. Hieman yli puolille lapsista kiireellistä huostaanottoa ei ollut tarvinnut tehdä lainkaan, mutta jo 15 lasta oli otettu kiireellisesti huostaan yhden kerran ennen varsinaista huostaanottoa. Vain harva lapsi oli otettu kiireellisesti huostaan useammin kuin kerran. Keskiarvo kiireellisissä huostaanotoissa oli 0.76 kertaa.

KUVIO 6. Kiireelliset huostaanotot lasta kohden.

7.5 Lapsen edun määrittelyt

Lapsen edun määrittelyistä olen poiminut aluksi yksittäisiä sanoja tai sanontoja, joilla on viitattu lapseen kohdistuviin uhkiin tai niihin vaikuttamiseen. Seuraavista esimerkeistä olen korostanut niitä asioita, joihin lapsen edun määrittelyteksteissä on kiinnitetty huomiota.

”Huostaanotolla ja sijoituksen jatkumisella taataan X:n suotuisan *kehityksen vaatimat vaikiintuneet ja turvalliset olosuhteet, vahvat rajat* sekä riittävän *voimakas tuki* koulunkäynnin onnistumiseksi.”

” X on joutunut kotonaan *väkivaltatilanteisiin*, joissa hän on ollut itse sekä *uhrin että väkivallan käyttäjän roolissa*. Huostaanotolla ja sijoituksella halutaan turvata X:lle *turvallinen, väkivallaton kasvuympäristö*, joka tarjoaa *selkeät rajat sekä säännöt*. Sijaishuollon avulla pyritään rakentamaan X:lle sellainen *kasvuympäristö*, jossa hänellä on *mahdollisuus saada omat hyvät voimavaransa käyttöön*. X:lle on suositeltu psykiatrista osastohoitojaksoa. ”

”Vanhemmat ovat *vakavasti vaarantaneet* elämäntavallaan vauvan *normaalin kasvun ja kehityksen* jo sikiöaikana. Vauva on *kärsinyt* synnytyksen jälkeen *vieroitusoireista* ja hän on läpikäynyt vieroitushoidon. Huostaanotto on välttämätöntä, jotta tyttö X:lle voidaan taata hänen *tarvitsemansa hoito* ja mahdollistaa hänelle jatkossa *turvalliset ja vakaat kasvuolot*.”

Aluksi olen kerännyt kaikista huostaanottopäätöksistä lapsen edun määrittelyistä lapsia uhkaavat tekijät, ja niistä olen muodostanut samaa aihealuetta kuvaavat luokat. Tällä tavoin muodostui neljä eri luokkaa. Ensimmäinen luokka kuvaa tilannetta, jossa lapselle uhkana toimivat **turvattomat ja epävakaat olosuhteet ja ympäristö**. Tämä luokka koostui muun muassa seuraavanlaisista ilmaisuista: ”turvalliset rajat”, ”vanhemmat vakavasti vaarantaneet”, ”väkivaltatilanteet kotona”, ”väkivallaton kasvuympäristö”, ”strukturoitu arki” tai ”syrjäytymiskiirteen katkaiseminen”. Toinen luokka kuvasi **lapsen ikätason mukaisen hoivan ja huolenpidon puutteita**. Siihen kuuluivat esimerkiksi ”kehityksen vaatimat”, ”pääteetön”, ”säännöllinen”, ”varmistetaan hoidon jatkuvuus”, ”iän mukainen perushoito” tai ”jokapäiväinen huolenpito”. Kolmas luokka muodostui **aikuisten tukeen** viittaavista sanonnoista. Niitä olivat ”riittävä valvonta”, ”vahvat rajat”, turvalliset aikuiset”, ”luotettavat aikuiset”, ”säännöt”, ”äiti ei enää pärjää” tai ”ohjaava aikuiskontakti”. Neljäntenä luokkana erottautui **lapsen käyttäytymiseen** viittaavat asiat. Näitä olivat esimerkiksi ”aggressiivisuus”, ”ahdistuneisuus”, ”heikko itsetunto”, ”oman ja muiden turvallisuuden vaarantaminen” sekä ”rajaton käyttäytyminen”. Nämä neljä luokkaa eivät välttämättä ole kovin selkeärajaiset, vaan asioiden voi nähdä sekoittuvan toisiinsa. Kolmen ensimmäisen voi nähdä olevan hyvin kiinteästi toisiinsa liittyviä ja neljännen, lapsen käyttäytymisen niiden tuloksena syntyneenä. Yhteistä kuitenkin on, että kaikki asiat kuvaavat tilannetta, jossa lasta uhkaa jokin tekijä, ja jossa lapsen etu ei toteudu. Huostaanottopäätöksissä kirjoitetut lapsen etua kuvaavat tekstit eivät osoittautuneet kovin persoonallisiksi, vaan niissä käytettiin pitkälti samoja sanontoja ja ne olivat melko muodollista kieltä. Lapsen henkilökohtainen tilanne ja hänen etunsa tulivat ennemminkin ymmärretyksi päätöksissä kuvattujen avohuollon aikaisten tilanteiden ja niistä nousevien uhkien perusteella.

7.6 Keskivertoriskit

Tutkiessani huostaanottopäätöksiä kolmen viime vuoden ajalta, nousi sieltä selkeästi esille muutamia asiakkuuksiin liittyviä teemoja. Nämä samat teemat näyttäytyivät huostaanottopäätösten erilaisissa kohdissa, joissa oli selvitetty lapsen avohuollon asiakkuuden aikaisia perheen tukitoimia ja tapahtumia sekä huostaanoton taustalla olleita perusteluita ja syitä. Toisaalta lapsen etua kuvaavissa teksteissä oli myös havaittavissa samoihin asioihin nojautuvia huomioita. Näistä esiinnoisseista teemoista olen rakentanut pari esimerkillistä keskivertoprofiilia siitä, millaisina lastensuojeluasiakkuudet tämän aineiston pohjalta 2000-luvulla näyttäytyvät, jos niitä tutkitaan huostaanottojen näkökulmasta. Yhtäältä nämä keskivertoasiakkuudet antavat kuvaa siitä, millaisia uhkia lasten elämään

keskimäärin katsottuna tänä päivänä kohdistuu ja toisaalta taas siitä, kuinka yhteiskunta ja sen pohjalta lastensuojelu niihin vastaavat.

Ensimmäisen esimerkkiprofiilin asiakas on **4-vuotias poika**, jonka *huostaanotto on tehty vastoin vanhempien tahtoa*, eli vastentahtoisesti. Huostaanoton ensimmäisenä varsinaisena syynä on päätöksen mukaan ollut *vanhempien alkoholinkäyttö/ sekakäyttö / lääkkeidenkäyttö* ja toisena *huoli lapsesta*. Lapsen tilanteeseen liittyvien *huolien määrä* lastensuojelun avohuollon aikana on ollut vain *kaksi*, ja ne ovat olleet *päihteiden/ alkoholinkäyttö sekä lapsesta huolehtimattomuus*. Lastensuojelun *avohuollon asiakkuus* on tämän pojan ja hänen perheensä kohdalla *kestänyt yhteensä kolme vuotta*, jona aikana perheeseen kohdistettiin yhteensä *kuusi erilaista avohuollon tukitoimea*. Kolmen vuoden aikana perheessä oli käynyt *perhetyöntekijät*, poika oli *päivähoidossa lastensuojellullisin perustein*, pojalla oli *tukiperhe*, *vanhemman* kanssa työskenteli *päihdetyöntekijä*, poika *sijoitettiin kerran avohuollon sijoituksena* sekä koko kuuden vuoden ajan perhe sai *taloudellista tukea*. Huostaanottopäätöksen *lapsen etua* kuvaavassa osiossa viitattiin lapsen *ikätaason mukaisen hoivan ja huolenpidon puutteisiin päihteettömän ympäristön ja säännöllisen hoivan ja huolenpidon turvaamiseksi*. Lisäksi siinä viitattiin myös *turvallisten aikuisten puuttumiseen*.

Toinen esimerkkiprofiili huostaanotetusta lapsesta on **14-vuotias tyttö**. Hänen *huostaanotto* on myös ollut *vastentahtoinen*, *tytön itsensä vastustaessa* sitä. *Vanhemmat* ovat olleet *suostuvaisia*, ja *pyytäneet myös itse sijoitusta*, koska eivät ole kokeet pärjäävänsä tytön kanssa. Huostaanoton varsinaiset perusteet huostaanottopäätöksessä ovat olleet *lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen ja vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet*. Tyttö on ollut lastensuojelun *avohuollon asiakkaana yhteensä kaksi vuotta*. Tuona aikana häneen on kohdistunut *yhteensä kuusi erilaista huolta*. Näitä ovat olleet *vanhempien kyvyttömyys ja voimavarojen vähyys vanhemmuudessa* sekä *vanhempien mielenterveysongelmat*. Tytön näkökulmasta kuvattuja *huolenaiheita* ovat olleet *itsetuhoisuus, kouluvaikeudet, rajaton käytös sekä rikokset*. Kahden vuoden aikana tyttöön on kohdistettu *neljä erilaista avohuollon tukitoimea*. Nämä ovat olleet *avohuollon sijoitus, lapsen sairaalahoito, tiivis viranomaisyhteistyö sekä taloudellinen tuki*. Avohuollon asiakkuuden aikana tyttö on myös *kerran otettu kiireellisesti huostaan*. *Lapsen etua* on huostaanottopäätöksessä kuvattu *aikuisten tukeen sekä lapsen käyttäytymiseen viittaavilla asioilla*. Tytöltä ovat *kotona puuttuneet vahvat rajat* sekä *aikuisten tuki* arkirutiinien ja sääntöjen sisäistämiseen sekä *koulunkäynnin onnistumiseksi*. Lisäksi *tyttö on tekemisillään vaarantanut omaa ja muiden turvallisuutta* hakeutumalla vaarallisiin tilanteisiin sekä käyttäytymällä *aggressiivisesti*. Huostaanotolla on haluttu turvata tytölle *normaali, iänmukainen kasvuympäristö*.

Näissä kahdessa keskivertoprofiilissa tulevat esille ne asiat, jotka useimmissa tämän tutkimuksen huostaanotoissa nousivat esille lapsuutta uhkaavina tekijöinä. Asiakkuuksiin liittyen nousi tutkimusaineistosta esille seuraavat teemat, joiden voidaan nähdä keskivertoa useammin uhkaavan normaalia lapsuutta: erilaiset vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet, vanhempien päihteidenkäyttö (lähinnä alkoholinkäyttö), lapsen psyykinen oireilu sekä lapsen ja vanhempien väliset ristiriidat kotona ja lapsen rajaton käytös. Samanlaiset teemat nousivat esiin lapsen edun määrittelyistä, vain hieman toisin sanoin. Nämä olivat turvattomat sekä epävakaaat olosuhteet ja ympäristö, lapsen ikätason mukaisen hoivan ja huolenpidon puute, aikuisten tuen puuttuminen sekä lapsen käyttäytymiseen liittyvät ongelmat. Huostaanottopäätöksistä nousi esille myös yleisesti huostaanotoissa näkyvä seikka, että joku perheenjäsenistä on itse esittänyt avuntarpeen tai toiveen sijoituksesta kodin ulkopuolelle. Hieman yllättävää oli se, että näitä pyyntöjä perheen taholta oli melko paljon aineistossa.

Yleisesti ottaen tämän tutkimuksen aineiston pohjalta voisi todeta, että lapsuuden uhat koskevat lapsuuden kaikkia ikävaiheita, mutta painottuvat hieman eri tavalla eri-ikäisten kohdalla. Toisaalta lasta koskevia uhkia vaikuttaa olevan jokaisessa ikäluokassa, mutta niiden määrä nousee selvästi lapsen ikävuosien lisääntyessä. Ikäluokkien välisen vaihtelun selittää varmasti pitkälti se, että lapsilla on erilainen kyky vastata eri riskitekijöihin kehityksensä eri vaiheissa. (ks. Little ym. s. 32). Aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna tämän tutkimuksen aineistossa oli pari huomattavaa eroavaisuutta. Ensinnäkin tahdonvastaisia huostaanottoja oli reilusti yli puolet aineistosta, kun sama luku Suomessa vuonna 2006 tehdyistä huostaanotoista oli vajaa viidesosa ja vuonna 2007 jo viidesosa. Toisekseen tässä tutkimuksessa huostaanotot kohdistuivat eniten kahteen vanhimpaan ikäluokkaan, eli 7–12- ja 13–16-vuotiaisiin. Sen sijaan aiemmissa tutkimuksissa alle kouluikäiset olivat murrosikäisten ohella toinen suurimmista ryhmistä. Huostaanottojen yleisimmät syyt, eli ne asiat, joiden yhteiskunta katsoi uhkaavan hyvää lapsuutta, tukivat kuitenkin pitkälle aikaisempia tutkimustuloksia.

Huolien keskiarvo lasta kohden keskimääräisesti oli 4,5, huolien lukumäärän tyyppiä ollessa seitsemän. Tulos kertoo mielestäni siitä, että hyvää lapsuutta uhkaavilla asioilla on taipumusta kasaantua. Toisaalta se voi olla merkki siitä, että tietyt lapsen elämään kohdistuvat riskit synnyttävät seuraamuksia, jotka myös luokitellaan omiksi huoliksi. Joidenkin lasten kohdalla, kuten ensimmäisessä esimerkkiprofiilissa ja yleisesti pienten lasten kohdalla, huolten lukumäärä oli kuitenkin selkeästi vähempi. Näissäkin tilanteissa voidaan tulkita huolet sellaisina, jotka ulottavat vaikutuksensa laajalti lasten elämään ja hyvinvointiin sivuvaikutustensa kautta. Toisin sanoen kysymys on

läheisten ja etäisten riskien suhteesta, joita ei välttämättä kaikkia ole mainittu päätöksissä, vaikka ne olisivatkin olemassa. Pienten lasten kohdalla huolien lukumäärän vähäisyyttä saattaa alentaa se, että lapset eivät välttämättä ole reagoineet vielä tilanteeseen omalla käyttäytymisellään niin, että se olisi luokiteltu omaksi huolekseen. Esimerkiksi usein pienten lasten kohdalla alkoholinkäyttö lapsuutta uhkaavana tekijänä on seurausta monenlaisista tekijöistä ja taas toisaalta siitä seuraa monia perhe-elämään ja vanhemmuuteen vaikuttavia haitallisia asioita. Jos lapsi joutuu pitkään elämään tällaisessa ympäristössä, alkaa hän väistämättä omalla käyttäytymisellään reagoida siihen. Mikä on seurausta ja syytä mistäkin, on vaikea sanoa.

Koska tahdonvastaisten huostaanottojen määrä oli selvästi enemmän kuin suostumukseen perustuvien, voi siitä olettaa, että lapset tai vanhemmat eivät ole samaa mieltä hyvää lapsuutta uhkaavista tekijöistä tai eivät ota riskien olemassaoloa yhtä tosissaan kuin viranomaiset yhteiskunnan edustajina. Toisaalta myös lapset ja vanhemmat eivät keskenäänkään olleet aina samaa mieltä asiasta, jos vain toinen osapuoli vastusti huostaanottoa ja sijoitusta. Näin ollen voidaan todeta, että riskit ovat yhä enemmän yksilöllisiä tulkintoja ja sosiaalisia konstruktioita, kuten Backett-Milburn & Harden (2004) myös tutkimuksessaan havaitsivat. Jokainen perheenjäsen kokee riskit omasta näkökulmastaan. Esimerkissä kaksi nuori itse ei näe itsetuhoista käyttäytymistään uhkana hyvälle lapsuudelle toisin kuin hänen vanhempansa, mikä sekin vahvistaa aiempia tutkimustuloksia (ks. Kelley ym. s.30).

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää sitä, miltä 2000-luvun lastensuojelu ja etenkin lapsuuden uhat näyttävät huostaanottojen näkökulmasta. Toisin sanoen olen ollut kiinnostunut niistä asioista, jotka koetaan nykypäivänä niin suuriksi uhiksi lapsuudelle, että yhteiskunnan on puututtava perheen tilanteeseen lastensuojelun viimesijaisimman keinon, lapsen huostaanoton kautta. Näkökulmani asiaan on ollut yhteiskunnallis-kulttuurinen. Lisäksi olen tutkimuksellani hakenut vastausta siihen, mitä huostaanottojen kriteerit kertovat siitä, kuinka lapsen etu ja sitä kautta normaali lapsuus postmodernissa yhteiskunnassa määritellään.

Lastensuojelun sosiaalityössä tehtävien päätösten taustalla vaikuttaa yhteiskunnassa vallitseva sosiaalipoliittinen konteksti. Lapsuuden erilaiset häiriötekijät heijastavat yksilöllisten pulmien ohella yhteiskunnallista suhdetta sekä lapsuuteen että vanhemmuuteen eri aikoina. Tässä tutkimuksessa olen yrittänyt selvittää sitä, millaiselta tämä suhde näyttää postmodernina aikana.

2000-luvun hyvinvointipainotteinen lastensuojelumalli nousi tutkimustuloksissa mielestäni hyvin esiin. Tätä kuvaa ensinnäkin se aika, kuinka kauan lapset ovat olleet avohuollon asiakkaina ennen päätymistä huostaanottoon. Lisäksi avohuollon tukitoimenpiteiden määrä ja tarjonta antavat myös osaltaan kuvaa siitä, että Suomessa yritetään tukea perheitä heidän vaikeissa elämäntilanteissaan ennen kuin päädytään puuttumaan perheen oikeuksiin ja turvautumaan lastensuojelun pakkotoimenpiteisiin. Myös se, että perheenjäsenistä joku pyytää itse apua, on merkki siitä, että tilanne on päässyt ylivoimaisen vaikeaksi ilman, että yhteiskunta on puuttunut siihen pakolla. Tämä saattaa toisaalta heijastaa myös sitä, että vanhemmat ovat alkaneet enemmän luottaa ja uskoa viranomaisiin avunantajina. Vai onko kyse siitä, että lastensuojelun rooli sosiaalipalveluna on alkanut painottua, eikä enää koeta lastensuojelun toimenpiteitä pelkästään rangaistukseksi? Koska huostaanottojen taustalla vaikuttaa aina yhteiskunnan sosiaalipoliittinen ilmapiiri, voi tämä heijastella postmodernin ajan ”sallivaa” henkeä, joka kunnioittaa yksilöiden omaa elämäntapaa. Erilaisuutta ei välttämättä nähdä huonona asiana, vaan esimerkiksi vanhempien erilaisten kasvatustapojen suhteen ollaan ymmärtäväisempiä kuin aiemmin. Monenlaiset totuudet ovat hyväksyttäviä. Vanhemmat uskaltavat hakemaan apua, koska eivät pelkää viranomaisten tuomitsevan heitä ja heidän elämäntapaansa välittömästi. Perheitä kunnioitetaan, eikä integroiminen ”normaaliin” elämään ole niin ahdasmielinen ajatus kuin aiemmin. Toisaalta ehkä alitajuisesti ajatellaan, että nykypäivänä riskit liittyvät ihmisten yksilöllisiin elämänprojekteihin, eikä niistä voida suoraan ennustaa tiettyjä seuraamuksia. Ihmiset

reagoivat tilanteisiin eri tavalla, ja asioiden suunta saattaa muuttua jatkuvasti. Antamalla perheille enemmän mahdollisuuksia ja tukea heidän elämänsä valintoihin avohuollon palveluiden kautta, saatetaan löytää ne keinot, joiden avulla juuri tietty perhe selviää ongelmistaan. Koska elämän ennustettavuus on kadonnut myös riskien suhteen, niitä varmasti siedetään paremmin, eikä välittömästi tuomita perheenjäseniä heidän ongelmiansa perusteella. Riskeistä ja normaaliuden rajasta on tullut enemmän neuvottelukysymys.

Kuinka sitten postmodernin yhteiskunnan ominaispiirteet näkyvät niissä tekijöissä, jotka tämän tutkimuksen perusteella osoittautuivat eniten lapsuutta uhkaaviksi? Puhuttaessa postmodernista yhteiskunnasta puhutaan samalla usein riskiyhteiskunnasta. Näkyykö lapsuutta uhkaavien tekijöiden taustalla elämän epävarmuus ja perinteiden katoaminen? Näiden jälkeen voidaan kysyä, millaisilta asioilta tämän päivän lastensuojelun tulee lasta suojella. Aikaisempina vuosikymmeninä lapsuutta uhkaavat asiat on voitu nimetä selkeästi, kuten vanhemman mielisairaus tai äidin kiintymyssuhde lapseensa. Tänä päivänä tähän kysymykseen ei tunnu olevan selkeää vastausta. Postmodernissa maailmassa riskit ovat sekä konkreettisia, kuten vanhempien päihteidenkäyttö, mutta myös vähemmän konkreettisia kuten vaikeudet vanhemmuudessa. Jos lapsuuden häiriötekijät heijastavat yhteiskunnan suhdetta lapsuuteen ja vanhemmuuteen, niin millainen se on yhteiskunnassa, jossa suurimmat uhat jo lastensuojelun asiakkuudessa olevilla lapsilla ovat vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet, alkoholinkäyttö, lapsen psyykinen oireilu tai perheenjäsenten väliset ristiriidat kotona ja lapsen rajaton käytös? Nämä olivat tämän tutkimuksen perusteella useimmiten niitä asioita, joihin lastensuojelukaan ei pystynyt omilla avohuollollisilla palveluilla vastaamaan, puhumatta peruspalveluista. Ongelmat sinänsä eivät kuulosta kovin uusilta, mutta ne ovat saattaneet saada uusia muotoja. Vanhemmat ovat uudenlaisten tilanteiden ääressä, eikä heillä ole keinoja vastata niihin. Toisaalta voidaan myös kysyä, onko yhteiskunnalla tai lastensuojelulla keinoja vastata uudensuuntaan lapsuutta uhkaaviin tekijöihin, kun tilastojen mukaan huostaanottojen määrä on ollut tasaisessa nousussa jo 1990-luvulta asti. Koska tässä tutkimuksessa esiin nousseet huostaanottojen syyt olivat pitkälti samoja kuin edellisissä tutkimuksissa, täytyy pohjimmaisten syiden löytyä maamme yhteiskunnallisesta kontekstista.

Perheenjäsenten väliset ristiriidat, vaikeudet vanhemmuudessa ja lapsen rajaton käyttäytyminen ovat mielestäni suoraan seurausta perinteiden katoamisesta. Nämä heijastavat edelleen postmodernille ajalle ominaisia piirteitä, epäselvyyttä sosiaalisissa rooleissa sekä individualismia, jossa perhesuhteet erkanevat toisistaan. Vaikeudet vanhemmuudessa ovat mielestäni selvä seuraus perinteiden katoamisesta ja sitä kautta roolien epäselvyydestä. Vanhemmat ovat yhä useammin lap-

silleen enemmän kavereita kuin turvallisia, vastuun kantavia aikuisia, ja tämän seurauksena vanhempien ja lasten välinen auktoriteettisuhde hämärtyy. Toisaalta vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet koskivat eniten 7-12 -vuotiaita ja vähiten alle 3-vuotiaita lapsia. Tämä saattaa kertoa jotakin perheiden elämäntilanteista niinä aikoina, kun lapset ovat lähteneet kouluun, ja vanhemmat palanneet takaisin työelämään. Nyky-yhteiskunnan vaatimukset vanhempia kohtaan saattavat joidenkin kohdalla olla ylivoimaisia, jolloin vanhempien paineet heijastuvat vanhemmuuteen liittyvinä vaikeuksina. Ellei näihin reagoida ajoissa ja ongelmat jatkuvat, ne todennäköisesti heijastuvat lapsesta tai nuoresta itsestään hänen ollessa murrosiässä. Postmodernina aikana perheenjäsenet haluavat elää myös yhtä aikaa sekä tiivistä perhe-elämää että intiimiä, yksilöllistä elämää. Perheenjäsenten yksilöllistyminen aiheuttaa ristiriitoja perheen sisällä, kun kaikki jäsenet haluavat toteuttaa omia yksilöllisiä elämänprojektejaan ja samalla pitäisi pystyä toimimaan yhdessä perheenä. Toisaalta perheenjäsenten väliset ristiriidat liittyvät yhtä lailla vanhempien ja lasten välisten roolien sekoittamiseen. Kukaan perheenjäsenistä ei oikein tiedä kuinka pitäisi toimia, kun mallia perhe-elämästä ei ole, eikä kenelläkään perheenjäsenistä ole ohjia kädessä. Jatkuva oman, perheen sisäisen roolin ja sen mukaisen käyttäytymisen hakeminen sekä niistä neuvottelemisen aiheuttavat väistämättä ristiriitoja. Pahoja konfliktitilanteita syntyy, kun rooleista ei enää pystytä neuvottelemaan. Tällaisia ovat esimerkiksi ne tilanteet, joissa perheenjäsenten välit ovat tulehtuneet niin pahoin, että lapsen tai useimmin nuoren edunmukaista katsotaan olevan hänen sijoittaminen muualle asumaan.

Kun yksilöiden roolit eivät ole vakioita tai selviä, seuraa siitä sisäisen tyhjyyden kokemus ja oman minän jatkuva etsiminen. Tyhjyyden tunnetta ja minuuden toteutumista etsitään yhä erilaisempien elämysten kautta, jotta elämään löydetäisiin mielekkyyttä. Erilaisia identiteettejä kokeillaan, vaikka se onkin henkisesti raskasta, jos odotukset ja mielikuvat eivät kohtaa arjen todellisuuden kanssa. Näihin asioihin liittyy varmasti eräs lapsuuteen liittyvistä suurimmista uhista, vanhempien päihteidenkäyttö. Alkoholinkäytöllä haetaan elämään mielekkyyttä ja peitetään tyhjyyden tunnetta. Päihteidenkäytöllä saatetaan myös paeta jatkuvaa valintojen tekemisen pakkoa. Valintojen tekeminen tarkoittaa myös riskien ottamista, mikä pitkällä tähtäimellä on liian raskasta monelle. Toisaalta myös lasten psyykinen oireilu ja nuorten hakeutuminen vaarallisiin tilanteisiin ovat todennäköisesti seurausta epävarmuudesta oman itsen ja sen etsimisen suhteen. Myös lasten rajattoman käytöksen voi nähdä olevan seurausta roolien epäselvyydestä ja identiteetin hakemisesta. Tilanteessa, jossa omaa minuutta pitää jatkuvasti etsiä ja sosiaaliset roolit ovat epäselviä, lapselta puuttuu turvallisuuden tunne. Turvaton lapsi, joka ei tunne ja tiedä sääntöjä ja jonka elämässä ei ole rutiineja, reagoi hakemalla rajoja omalla käytöksellään. Pahimmillaan myös vanhemmilta itseltään puuttuvat elämästä rutiinit ja heidän täytyy jatkuvasti etsiä uusia toimintatapoja. Kun elämänrytmi on nopea ja

tulevaisuus epävarmaa, ei myöskään nähdä kannattavaksi sitoutua mihinkään. Tällöin säännöllistä elämää on mahdotonta tarjota lapselle ja tällaisessa ympäristössä elävän lapsen on hyvin vaikea löytää itselleen vakiintunutta ja selkeää roolia.

Missä sitten menee raja postmodernin hyvinvointivaltion ja vanhempien roolien välillä suhteessa oikeuksiin ja velvollisuuksiin? Kertovatko esimerkiksi vanhemmuuteen liittyvät vaikeudet siitä, että yhteiskunta on liiaksi ottanut vastuuta lasten kasvattamisesta, jolloin vanhemmilla ei ole tarpeen tullen keinoja itse kasvattaa lapsiaan? Vanhemmat ovat antaneet kasvatusvastuun yhteiskunnallisille instituutioille kuten päivähoitolle tai koululle, kun siihen on tarjottu mahdollisuus. Sitten kun vanhemmuutta on alettu uudelleen peräänkuuluttaa, siihen ei olekaan löytynyt voimavaroja. Vastuuta lapsista sysätään edestakaisin yhteiskunnan ja vanhempien välillä, ja viimesijaisen vastuun joutuu ottamaan lastensuojelu. Tämän puolesta puhuvat runsaasti yleistyneet koulunkäyntiongelmät, joita lastensuojelu saa hoitaakseen. Lapsen psyykinen oireilu voisi puolestaan kertoa esimerkiksi siitä, että yhteiskunta suhtautuu lapsuuteen ehkä jo liiaksikin itsenäisenä elämänvaiheena, jolloin lasten oletetaan ottavan jo melko varhain vastuuta itsestään. Hyvänä esimerkkinä on lasten iltapäivähoito. Nyky-yhteiskunnassa, jossa sukulais- ja läheisverkostot eivät enää ole tiiviitä ja perheeltä puuttuu luonnollinen läheisverkosto, yhteiskunnan tulisi auttaa vanhempia järjestämällä lapsille iltapäivätoimintaa koulupäivien päätteeksi. Toimintaa järjestetäänkin, mutta sitä ei ole kaikkialla, eikä riitä kaikille halukkaille. Oman ongelmansa muodostavat myös ne lapset, joiden vanhemmat tekevät vuorotyötä, eikä kello 17 jälkeen ole enää edes iltapäivähoitoa tarjolla. Tällaisiin tilanteisiin olen työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä törmännyt usein, kun lasten vanhemmat, etenkin yksinhuoltajat, kääntyvät sosiaalitoimen puoleen saadakseen lapsensa iltapäivähoidon järjestettyä. Alaluokilla oleville lapsille pitkät iltapäivät ilman aikuisen läsnäoloa pelkästään normaalia päivätyötä tekevien vanhempien kohdalla voivat tuntua kovin turvattomilta. Lapsi oppii pärjäämään, mutta seuraukset saattavat tulla esiin myöhemmin.

Sosiaalipolitiikkaan kiinnittyvä moraalinen kysymys oikeuksista ja velvollisuuksista hyvinvointivaltiossa suhteessa lasten hyvinvointiin, hoitoon ja kasvatukseen näyttäisi näistä näkökulmista katsottuna kääntyneen hieman. Vastuuta lapsista on alettu sysätä uudelleen hieman enemmän vanhempien suuntaan, vaikka heille on jätetty myös oikeuksia. Tämä näkyy myös uudessa lastensuojelulaissa, jossa korostetaan entistä enemmän vanhempien ensisijaista vastuuta lastensa kasvatuksessa. Nykypäivän vanhemmilta saattaa puuttua kuitenkin mallit joiden mukaan toimia. Toisaalta taas vanhempiin kohdistuu yhä enenevässä määrin erilaisia rooliodotuksia ja niihin liittyviä vaatimuksia yhteiskunnan suunnalta. Samaan aikaan pitäisi pystyä hoitamaan kunnialla sekä työ että

perhe ja vielä toteuttaa itseään erilaisten harrastusten kautta. Useassa tapauksessa nämä kaikki tai varsinkin kaksi ensimmäistä vaativat paljon panostusta, jolloin vanhemmat väistämättä väsyvät ja turhautuvat. Tässä kohtaa palataan arjen peruskysymysten ääreen, vanhemmat tarvitsevat apua arjen pyörittämisessä ja näyttää, ettei yhteiskunnalla ole keinoja vastata tähän. Toinen vaihtoehto on, ettei nähdä mihin asioihin perheet todella tarvitsisivat apua tai palvelut eivät ole pysyneet tämän avun-tarpeen perässä. Individualistisessa yhteiskunnassa sekä vanhemmat että lapset nähdään pitkälle itsenäisinä yksilöinä, jotka hoitavat omat asiansa. Yhteiskunnan suhtautuminen lapsuuteen ja vanhemmuuteen voidaan sinänsä nähdä ristiriitaisena, että individualismin periaatetta kunnioitetaan yksilötasolla, mutta samanaikaisesti oletetaan perheiden toimivan perhekeskeisesti. Tämä nostaa yhteiskunnan puuttumisen astetta, kun perheiden tilanteet ovat kovin erilaisia, eikä enää voida selkeästi määritellä mikä on normaalia ja mikä ei. Tällöin ei myöskään voida määritellä mikä on vaka-va haitta lapsen kehitykselle tai poikkeus normaaleihin kasvuolosuhteisiin. Hyvinvoinnin uhat eivät siis näyttäyty kaikille samanlaisina, koska hyvinvoinnin määritelmäkään ei ole yleisluontoinen.

Perimmiltään näyttäisi siltä, että lapsuuden suurimmat uhat 2000-luvulla perustuvan postmodernin yhteiskunnan aiheuttamiin elämän epävarmuuteen, individualisoitumiseen ja yksilöiden identiteetti-en sekä roolien haurastumiseen. Millainen sitten on lastensuojelun rooli postmodernissa yhteiskun-nassa? Suomalainen lastensuojelumalli on perinteisesti ollut hyvinvointipainotteinen, perustuen riskien ennaltaehkäisemiseen ja palveluiden vapaaehtoisuuteen. Riskien ennaltaehkäiseminen on kuitenkin yhä vaikeampaa nykypäivän riskiyhteiskunnassa, jossa niiden ennakoiminen ei enää pe-rustu lineaariseen malliin. Se mikä näyttää uhkana toiselle, ei välttämättä ole sitä toiselle. Tai toisin sanoen yhden lapsen etu ei välttämättä ole etu toiselle lapselle. Traditioiden puuttuminen, perheiden yksilölliset tilanteet sekä perheenjäsenten yksilöllistyminen aiheuttavat sen, että jokainen toimii parhaaksi näkemällään tavalla ja myös riskit ovat yksilöllisiä tulkintoja. Lastensuojelun lain-säädännön tulkinnallisuuteen liittyen voidaan todeta, että työntekijöiden kaipaamien selkeiden oh-jeiden antaminen riskiyhteiskunnassa ei ainakaan ole helpompaa, kun jokaisessa tilanteessa jokaisen perheen kohdalla täytyy puntaroida sen suhdetta riskeihin ja mahdollisuuksiin. Jos lastensuojelu on tavallaan mielletty normaalistamistyöksi, voidaanko siitä enää puhua niin, kun normaalin ja epä-normaalin määrittely monimuotoisessa yhteiskunnassa arvojen ja moraalien yksilöllistyessä on yhä mahdottomampaa. Tähän saattaa liittyä myös huostaanottojen määrän kasvaminen. Riskien ennu-s-tamisen vaikeutumista seuraa todennäköisesti se, että huostaanotot tehdään vasta kun toteutuneiden riskien seuraukset ovat ilmaantuneet, eikä avohuollon keinoilla enää pystytä vastaamaan niihin. Tästä kertoo myös se, että tutkimusaineistossa suurta enemmistöä huostaanotoista edelsi avohuollon sijoitus.

Epävarmuuden kanssa eläminen aiheuttaa siis yksilöille monenlaisia oireita ja seurauksia, ja yhteiskunnan sekä edelleen lastensuojelun olisi keksittävä keinoja vastata niihin. Tukemalla vanhempia heidän yksilöllisten elämänprojektien toteuttamisessa ja valintojen tekemisessä, sekä korvaamalla puuttuvia läheissuhteita ja sitä kautta muodostuvia perinteitä, voitaisiin varmasti torjua monta lapsuutta uhkaavaa tekijää. Nopeasti kehittyvässä yhteiskunnassa vanhemmat kohtaavat lasten kanssa asioita ja tilanteita, joihin heillä ei vielä ole keinoja puuttua. Näissä asioissa yhteiskunnan velvollisuus on tarjota vanhemmille tietoa, tukea ja toimintamalleja niin, että niitä on helposti saatavilla. Vanhemmuuden tukeminen ennaltaehkäisevästi on tietysti koko yhteiskunnan asia, mutta erityisesti lastensuojelun keinoiksi näkisin sellaiset avohuollon palvelut, jotka tukevat vanhempia heidän toimiessaan perheen omassa arjessa. Tärkeää olisi auttaa perheitä pohtimaan heihin mahdollisesti kohdistuvia riskejä ja tulemaan toimeen niiden kanssa tai selviytymään niistä. Tässä avainasemassa näen ehdottomasti perhetyön sekä perinteisen kotipalvelun. Perhetyöntekijöillä olisi mahdollisuus neuvotella vanhempien ja lasten kanssa heidän arkea koskevasta valinnoista sekä edistää heidän kykyään hallita arkipäiväänsä. Tähän sisältyy myös perheen tukeminen eteen tulevien riskien ennakoinnin suhteen. Tärkeää olisi painottaa lastensuojelusta kuvaa sosiaalipalveluna, jolloin vanhemmat tai myös lapset itse voisivat helpommin hakea apua ongelmatilanteisiinsa ennen kuin niihin joudutaan puuttumaan rankimpien keinojen kautta. Perheen tukeminen ja auttaminen yksilöllisyyttä korostavana aikana edellyttää sosiaalityöltä ja edelleen lastensuojelulta sitä, että se huomioi jokaisen perheenjäsenen yksilönä ja pyrkii tarjoamaan tälle mahdollisuuksia toteuttaa omaa itseään sekä samanaikaisesti auttaa toimimaan perheen yhteisen hyvän eteen. Tällä en tarkoita sitä, että lastensuojelun olisi pystyttävä ihmetekoihin ja antamaan valmiita vastauksia tai toimintamalleja, vaan sen tulisi auttaa perheenjäseniä löytämään omat voimavaransa niin yksilöinä kuin yhteisönäkin.

Haasteena tässä tulee olemaan koko perheen hyvinvoinnin huomioon ottaminen samanaikaisesti. Jo pelkästään lasten huomioimisella omana yksilönään pystytään mahdollisesti puuttumaan tilanteisiin ja niiden mukanaan tuomiin riskeihin ennen kuin psyykkisiä oireita ilmaantuu. Kuulemalla lapsia henkilökohtaisesti voidaan kartoittaa niitä mahdollisuuksia, joita lapsella on olemassa, ja joiden avulla hän pystyy vastaamaan mahdollisiin riskeihin. Erityisesti voidaan tukea ja kannustaa lasta toteuttamaan näitä mahdollisuuksiaan. Lapsen edun arvioiminen postmodernina yksilöllisyyttä korostavana aikana on varmasti entistä vaikeampaa. Työntekijöiden on osattava ajatella lasta ja hänen tilannettaan yksilöllisesti, ottaen huomioon lapsen mahdollisuudet ja voimavarat selviytyä häntä koskevista riskeistä unohtamatta perhettä, jonka piirissä lapsi elää. Tulevaisuuden ennustamisen ollessa yhä monimutkaisempaa on myös vaikea ennustaa sitä, kuinka lapsi tulee olemassa olevien

uhkien keskellä selviytymään ja millainen tuki hänelle riittää. Koska lapset asettavat itse nykyisyyden tulevaisuuden edelle riskien ja uhkien arvioinnissa, olisi ehkä hyödyllistä kuunnella ja auttaa lasta hänen huolissaan ”nyt ja tässä”, minkä kautta voitaisiin mahdollisesti voimaistaa lasta sekä vahvistaa hänen identiteettiään. Tämä taas olisi lapsella voimavarana hänen kohdatessaan erilaisia uhkia tulevaisuudessa. Lapsen oma kokemus pahoinvoinnista ja siitä kuinka se voitaisiin kääntää hyvinvoinniksi, olisi siis tärkeää tunnistaa ja sitä kautta lähteä auttamaan lasta ja hänen perhettään. Riskien olemassaololla uhkailu ei auta lasta muuttamaan käyttäytymistään, ellei hän itse tunnetasolla koe näitä asioita uhkaaviksi. Yhteisen arvopohjan hämärtyessä postmodernina aikana on ylipäänsä kovin vaikeaa löytää hyvälle lapsuudelle ja lapsen edulle sellaisia perusteluja, joiden takana kaikki seisoisivat. Tämän vuoksi myös sosiaalityö joutuu varmasti ottamaan enemmän riskejä ja tekemään yhä vaikeampia valintoja päättäessään viime kädessä lapsen parhaasta.

9 POHDINTA

Tutkimuksen tulokset ovat pitkälti vastanneet sitä ennakkokäsitystä, joka minulla itselläni ja varmasti monella muullakin on lapsuutta koskevista uhista ollut. Asia, joka minut on kuitenkin jossain määrin yllättänyt, on se kuinka konkreettisesti postmodernin aikakauden piirteet yhteiskunnassamme tulevat esille lapsuutta uhkaavissa tekijöissä. Yhteiskunnassa vallitseva nopea kehitys ja ihmisten yksilökeskeisyys heijastuvat todella suoraan lapsuuden uhkiin ja aiheuttavat näin uudenlaisia ongelmia, joita perheiden ja koko yhteiskunnan tarvitsee ratkoa. Tutkimusaineiston riittävyttä olen jäänyt miettimään. Olen todennut, että tutkimusta olisi voinut laajentaa ottamalla mukaan aineistoon kyseisten lasten asiakaskertomuksia huostaanottopäätösten rinnalle. Tähän minulla ei kuitenkaan ollut resursseja tämän tutkimuksen puitteissa tai sitten tutkimusyksiköitä olisi pitänyt vähentää. Asiakaskertomukset olisivat antaneet syvemmin tietoa erilaisten uhkien ja riskien suhteen. Toisaalta ne olisivat kertoneet myös joitakin oleellisia taustatietoja, joiden kautta olisi voinut arvioida lasten voimavaroja selviytyä erilaisista uhkatekijöistä. Kokonaistutkimuksella on kuitenkin omat hyvät puolensa. Mielestäni tutkimusaineisto alkoi jo toistaa itseään, eikä sieltä enää löytynyt mitään uutta. Lapsuutta uhkaavista asioista nousi selkeästi esille niitä kuvaavat kokonaiset teemat, joille löytyi helposti yhtymäkohta teoriaan postmodernin yhteiskunnan piirteistä. Mielenkiintoista olisikin tutkia jotakin samanpituista ajanjaksoa esimerkiksi 30 vuotta takaperin, ja verrata sitä tähän hetkeen. Tutkimuksen kohteena voisi olla, mitkä asiat ovat olleet tuon aikakauden uhkia lapsuudelle ja kuinka ne ovat heijastelleet sen hetkistä yhteiskuntaa.

Tutkimuksessa ei ole pyritty tutkimaan lasten ja heidän perheidensä tai sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisia näkemyksiä siitä, mitkä asiat ovat olleet lapsen edun vastaisia tai mitä asioita perheenjäsenet itse ovat kokeneet uhkiksi hyvälle lapsuudelle. Tavoitteena on sen sijaan ollut saada näköalaa siihen, miltä lapsuuden uhat yhteiskunnallis-kulttuurisesta näkökulmasta näyttävät. Tähän huostaanottopäätökset ovat mielestäni antaneet oivan mahdollisuuden, sillä päätöksissä on täytynyt osoittaa ne asiat, jotka ovat yhteiskunnassamme hyvään lapsuuteen sopimattomia. Käytettäessä asiakirjoja tutkimusaineistona tulee kuitenkin aina kyseenalaistaa se, kuinka paljon niiden sisältöön on vaikuttanut niiden kirjoittajan persoona. Se ei kuitenkaan poista tässä tapauksessa sitä totuutta, että päätösten on pitänyt täyttää lain kriteerit ja kohdata yhteiskunnan valtaväestön arvomaailma, jotka myös kirjoittajan on täytynyt huomioida. Sinänsä näiden kahden näkökulman vertaaminen toisiinsa olisi varmasti myös mielenkiintoinen tutkimuskohde. Kaiken kaikkiaan olen mielestäni

onnistunut tavoittamaan sen, mitä olen lähtenyt hakemaan: lapsuuden uhkien määrittymisen yhteiskunnallis-kulttuurisesta näkökulmasta postmodernissa yhteiskunnassa.

10 LÄHTEET

- Alasuutari, P. (1999) Laadullinen tutkimus. 3.uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Backett-Milburn, K. & Harden, J. (2004) How Children and Their Families Construct and Negotiate Risk, Safety and Danger. *Childhood* 11(4), 429–447.
- Bardy, M. (1994) Jakaminen ja kokoaminen lapsuuden politiikassa. Teoksessa: M. Törrönen (toim.) *Lapsen etu ja viidakon laki*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 126–137.
- Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki: Stakes, Raportteja 263.
- Bauman, Z. (1995) *Life in fragments. Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell.
- Bäck-Wicklund, M. (2004) Family and Parenthood in Late Modern Society. A Swedish Perspective. Teoksessa: H. Forsberg & A R Lahikainen (toim.) *What's New? Nordic-Baltic Perspectives on Childhood and Families*. Childhood and Family Research Unit Net Series 1/2004. Tampere University Press, 41–61.
- Eronen, T. (2007) Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Stakes, Sosiaalialan kehittämishanke.
<http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%202007.pdf> Viitattu 2.2.2008.
- Eskelinen, J. & Kinnunen P. (2001) Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa: M. Törrönen (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro*. Vantaa: Pelastakaa lapset, 10–19.
- Ferguson, H. (2004) *Protecting Children in Time: Child Abuse, Child Protection, and the Consequences of Modernity*. Gordonsville: Palgrave Macmillan.

- Fox Harding, L. (1991) *Perspectives in Child Care Policy*. Hong Kong: Longman.
- Giddens, A. (1992) *The Consequences of Modernity*. 2. uudistettu painos. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1994) *Living in a Post-Traditional Society*. Teoksessa: U. Beck, A. Giddens & S. Lash (toim.) *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity, 56–109.
- Hearn, J., Pösö, T., Smith, C., White, S. & Korpinen J. 2004. What is child protection? Historical and methodological issues in comparative research on lastensuojelu/ child protection. *International journal of social welfare*. 13, 28–41.
- Heino, T. (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. *Stakes. Tutkimuksia 77*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heino, T. (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. *Stakesin työpapereita 30/2007*.
<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf> Viitattu 8.1.2008.
- Heino, T., Rantamäki, R. & Sallila S. (2006) Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 1999–2004. *Stakes. Työpapereita 14/2006*.
- Hoikkala, T. (1998) Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa: J.P. Roos & T. Hoikkala. *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 152–168.
- Julkunen, R. (1993) Moraalisten kysymysten ambivalentti paluu. Teoksessa: S. Karvinen (toim.) *Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993*. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Kajava, M. (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulu university press.
- Karisto, A. (1998) Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa: J.P. Roos & T. Hoikkala. *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 54–75.

- Kelley, P., Mayall, B. & Hood, S. (1997) Children's Accounts of Risks. *Childhood* 4(3), 305–324.
- King, M. (1999) *Moral Agendas for Children's Welfare*. Florence: Routledge.
- Lastensuojelulaki 5.8.1983/683
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Lastensuojelun käsikirja. Stakes.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/> Viitattu 23.10.2007.
- Lastensuojelutilasto 2006. Stakes.
<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm> Viitattu 10.1.2008.
- Lastensuojelutilasto 2007. Stakes.
http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/Tt23_08.pdf Viitattu 27.8.2008.
- Lawrence, A. (2004) *Principles of Child Protection: Management and Practice*. Glasgow: Bell & Bain Ltd.
- Little, M., Axford, N. & Morpeth, L. (2004) Research Review: Risk and Protection in the context of services for children in need. *Child and Family Social Work* 9, 105–117.
- Luopa, P., Pietikäinen, M. & Jokela J. (2006) Mistä tukea? Helsinkiläisnuorten masentuneisuus, koulukiusaaminen ja luvattomat poissaolot vuosina 1996–2006. Stakes.
http://www.hel.fi/wps/wcm/resources/file/ebbd980104203fa/Mista_tukea1996-2006.pdf / Viitattu 26.2.2008.
- Mahkonen, S. (2003) *Lastensuojeluilmoitus*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.
- Massa, I. (1998) *Elämänpolitiikkaa epävarmassa kulttuurissa*. Teoksessa: J.P. Roos & T. Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 189–218.

Mikkola, M. (2004a) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 61–76.

Mikkola, M. (2004b) Lastensuojelulain tausta. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 77–84.

Myllärniemi, A. (2005) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. www.helsinginseutu.fi/wps/wcm/resources/file/ebbf4a4bcb7a003/HS_PKS_huoskriteerit.pdf Viitattu 30.10.2007.

Nätkin, R. (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa: H. Forsberg ja R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

Oulasmaa, P. (1994) Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa: M. Törrönen (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 106–124.

Pösö, T. (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa: J. Vuori & R. Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.

Rousu, S. (1998) Lapsen erityinen suojelu. Teoksessa: S. Rousu & M. Strandström (toim.) Näkökulmia lapsipolitiikkaan. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman valmisteluun liittyvä taustamuistio 13.10.1998. Helsinki: Suomen Kuntaliiton paino, 103–113.

Räty, T. (2004) Lapsen huostaanotto. Perusteet ja oikeusvaikutukset. Teoksessa: J.P. Roos (toim.) Huostaanottokirja. Jyväskylä: Kopiojyvä Oy.

Saurama, E. (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimuksia 2002:7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Scott, J. (1990) A Matter of Record: Documentary Sources on Social Research. Cambridge: Polity Press.

Sinko, P. (2001) Lastensuojelu, juridisoituminen ja lasten oikeudet. Teoksessa: Törrönen, M. (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset, 128–149.

Sisäasiainministeriö. Esitys sisäisen turvallisuuden ohjelmaksi 15.4.2008. [http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/files/STOesitys140408/\\$file/STOesitys140408.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/files/STOesitys140408/$file/STOesitys140408.pdf) Viitattu 7.5.2008.

Sosiaali- ja terveydenhuollon taskutilasto 2006. <http://www.stakes.fi/NR/rdonlyres/D3517D45-4DD2-4B5F-A90E-D0A859B430B2/0/Tasku2006suomi.pdf> Viitattu 6.1.2008.

Sotkanet tietokanta. <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu> Viitattu 5.2.2008.

Stevens, I. & Hassett, P. (2007) Applying Complexity Theory to Risk in Child Protection Practice. *Childhood* 14(1), 128–144.

Suomalainen lapsi 2007. Stakes. Tilastokeskus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Taskinen, S. (2007) Lastensuojelulaki (417/ 2007). Soveltamisopas. Stakes. Oppaita 65. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ten Have, P. (2004) *Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology*. London: Sage Publications.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Törrönen, M. (1994) *Lapsen etu ja viidakon laki*. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Painopörssi Oy.

Törrönen, M. (2001) Eri-ikäiset ja –arvoiset lapset. Teoksessa: M. Törrönen (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi*. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset, 58–84.

Vonk, E. M. (2006) *Research Techniques for Clinical Social Workers*. Columbia University Press.